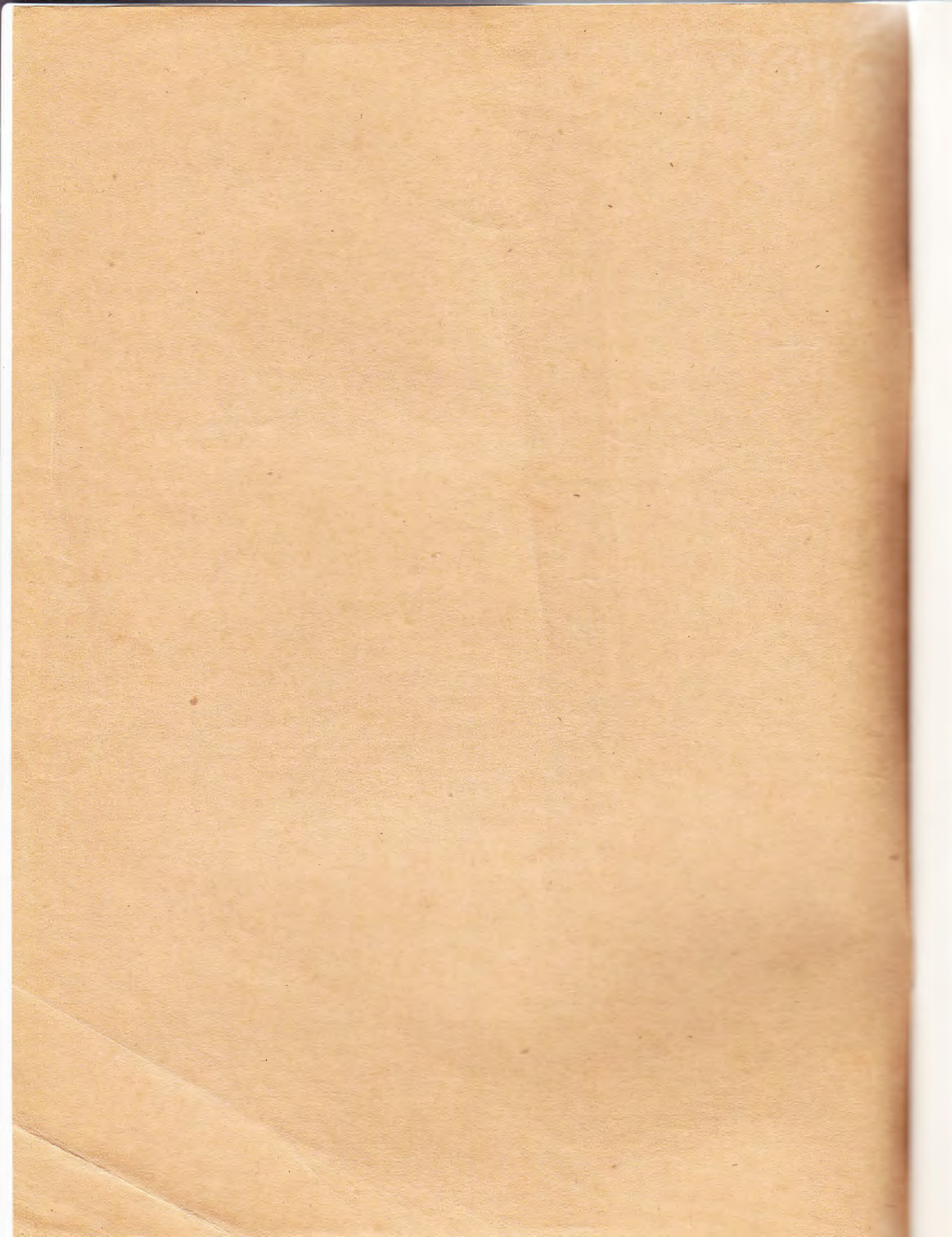

RINGERIKE.

R.V.E.

Small Vibe

RINGERIKE

1987

(Hefte nr. 59)

UTTGITT AV

RINGERIKES MUSEUM
RINGERIKE UNGDOMSLAG
OG RINGERIKE HISTORIELAG

REDAKSJON:

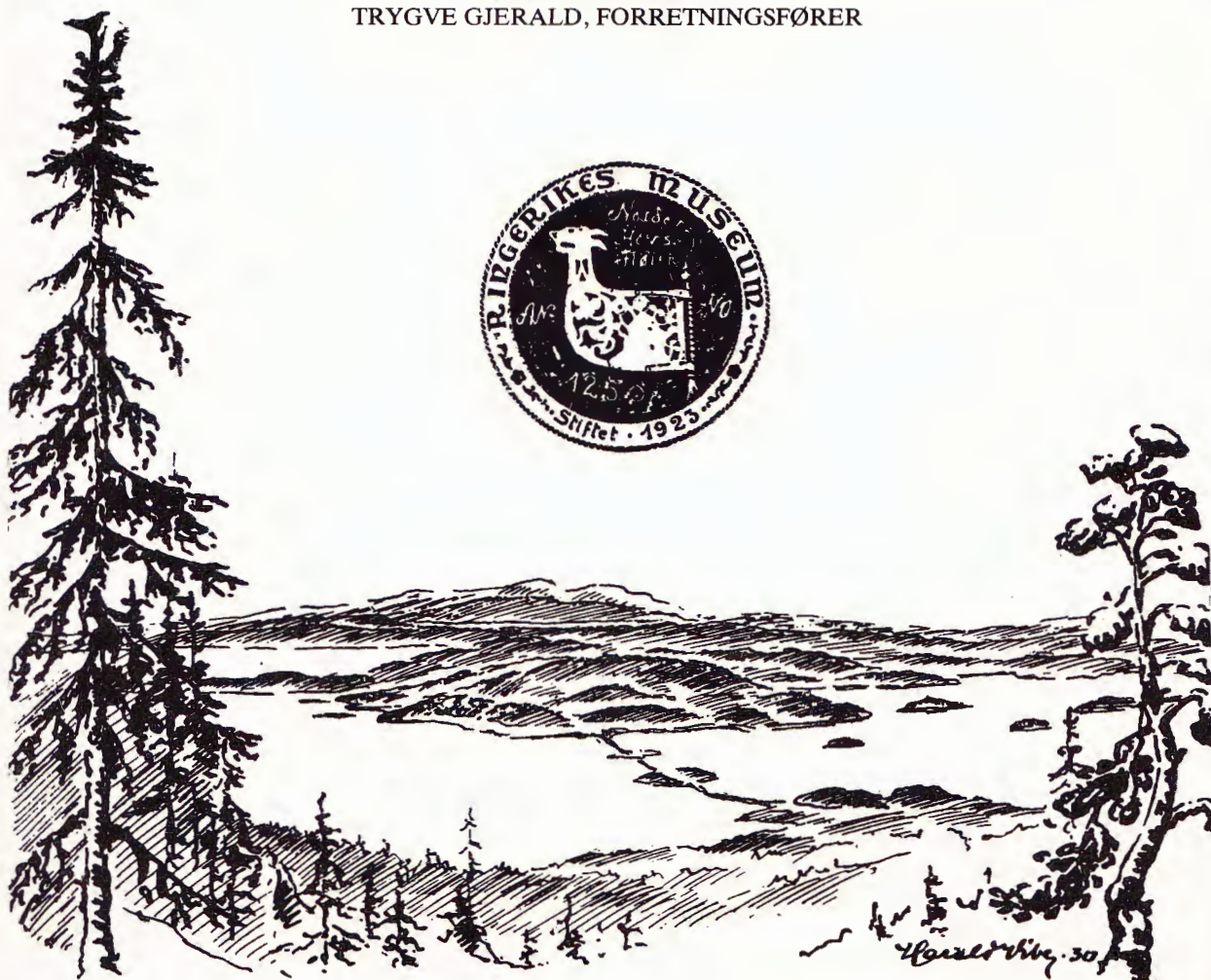
NILS JOHANNESSEN

ASLAUG KVERNBERG

INGEBJØRG LILJEDAHL

PETER TANDBERG

TRYGVE GJERALD, FORRETNINGSFØRER

INNHold:

Arne B. Bang til minne	3	Rudslensmannen,	
Hattemakerkrigen,		av Ole Uggen	36
av Peter Tandberg	4	Manntallene fra 1664 — 66,	
Røyse — Hønefoss i dag... og for 80 år siden,		av Eivind Fjeld Halvorsen	37
av Olaf O. Lehne	8	Godt lært — lærd	41
Australiabrev fra Ole d.e. Haugerud 1837	10	Samuel Bagge, kjerratens konstruktør,	
Litt om slekten,		av Arve Frydenlund	42
av Ingeborg Elsrud	13	Historiespill på Stein,	
Den bekjendte Husmandsvise i 15 vers	14	av Gudbrand Hvattum	46
Gravfunnet på Hundstad — Gammelklokker-		Det var dengang det,	
gården i Hole, av Elisabeth Skjelsvik	15	tegninger av Nils Johannessen	47
Reise på Ringerike i 1838,		Ringerike på gamle kart,	
av Johnny Johnsen	20	av Brynjulf Eggen	48
Ole O. Haug,		Formannskap 1987 — formannskap 1837	51
av Nils Johannessen	26	Ødegard — storgard — ødegard,	
Me mor te Hønefåss av Peter Lyse,		av Sigurd Berg	52
av Fred Harald Nilssen	28	Ringerikes Middelskole	56
Bokkhønnvalsen	28	Registrerte Amerikabrev m.m.,	
Ståle Kyllingstad på sommerutstillingen,		av Ingeborg Elsrud	57
Ringerikes Museum	30	Årsmeldinger for 1986/87:	
Geolog på Holleia,		Ringerike Ungdomslag	58
av Nils Johan Rønneksen	32	Ringerikes Museum	59
Maratonløper fra Hole,		Ringerike Historielag	60
av Fred Harald Nilssen	34		

FORSIDEN:

Helleristningen ved Sundvolden. Helleristningene er på vannrett flate, på en stor stein - og utsatt for vær og vind. Den ligger ved sydvestre hjørne av det gamle skolehuset. Foto Sigurd Berg.

Arne B. Bang

— til minne

Arne B. Bang gikk bort 25. februar i år i en alder av 84 år. Han ble begravet ved Norderhov kirke den 5. mars. Med ham gikk et usedvanlig aktivt menneske bort, en mann hvis interessefelt var meget vidt og som gjennom et langt liv maktet å få realisert store oppgaver.

For heftet "Ringerike" ligger det aller nærmest først å nevne hans innsats i redaksjonen for bladet. I en årrekke påtok han seg hovedarbeidet med utgivelsen og var utrettelig når det gjaldt å skaffe lødig stoff til årsskriftet. Spesielt hadde han evnen til å oppmuntre skribenter som ofte selv nedvurderte sin skriveferdighet og lokalhistoriske viten. Helt til for fire år siden deltok han i redaksjonskomitéen, alltid like engasjert.

Ringerikes Museum

kom til å bli Arne B. Bangs store verk på det kulturelle område. Historisk interessert som han var, kom han med i muséets styre allerede i 1946 og satt som formann fra 1951 til 1974. Ved siden av Ellen Hals er det ingen som har satt dypere spor etter seg i muséets historie. Det ble i Arne B. Bangs tid at Norderhov prestegård etter årelange forhandlinger i KUD endelig kunne bli et Ringerikes Museum. Hans utrettelige arbeide for saken vant frem til slutt. Riddergården ble også tillagt muséet mens han satt ved roret. Museumsoppgavene ble mange og store, og det samme ble de økonomiske problemene Arne B. Bang tok da initiativet til den

såkalte "Ringeriks-uka", som i mange år ble en fin suksess, og skaffet muséet hardt betrungte midler. At han ble muséets æresmedlem var en selvfølge, og hans navn vil alltid være knyttet til den institusjon han ga så meget av sin interesse og tid.

Arne B. Bang var opprinnelig Oslogutt. Han tok siviløkonomutdannelse og kom i 1924 til Follum Fabrikker som praktikant. Han ble senere innkjøpsjef og deretter soussjef i 1937. Samtidig ble han ansatt som sekretær i Reguleringsforeningen, og her fikk han en livsoppgave som passet hans legning og arbeidskraft. Han ble ansatt som administrerende direktør i 1948 - en stilling han innehadde inntil han fratrådte ved årsskiftet 1973/74. I hans tid ble det gjennomført reguleringstiltak som økte vintervannføringen i Begna fra ca. 20 til 70 kbm i sekundet, og utgjorde veldige kraftmengder i produksjon.

En lang rekke tillitsverv ble pålagt ham gjennom årene. Han var en dyktig formann i Reguleringsforeningens Landssammenslutning i årene 1955 - 67, formann i A/S Settefisk på Reinsvoll, medlem av utvalg for ferskvannøkologi, styreformann for Vassdrags- og havnelaboratoriet og medlem av styret i SINTEF. Videre var han med i Justisdepartementets skjønnslovskomiteé og Mjøskommissjonen, og i en rekke store vassdragskjønn. Han var også

Arne B. Bang.

styremedlem i Kreditkassens Hønefoss-avdeling.

Da fruktkjølelageret ble bygget på Benterud i 1938 var A. B. Bang blant dem som støttet tiltaket. Senere virket han som en dyktig formann i S/L Ringeriksfrukts styre gjennom hele 15 år.

I sine seneste år ble han forstmann på sin hals. Han hadde skog i Soknedalen hvor han arbeidet energisk og med stor fagkunnskap. For ham ble dette en ny utfordring da pensjonsalderen var et uunngåelig faktum. Men pensjonisttilværelsen gjaldt bare på det yrkesmessige området — på alle andre felt kunne han dyrke sine mange interesser og delta aktivt i store oppgaver.

Arne B. Bang var et ja-menneske — vidsynt og tolerant — og alltid elskverdig og engasjert lyttende. De mange, mange på Ringerike som gjennom mange år og på en rekke områder kom i kontakt med Arne B. Bang, vil alltid minnes ham som en personlighet, en godviljens mann som utrettet meget.

"Hattemakerkrigen"

Av Peter Tandberg

Tegninger: Geir Helgen

Hattemaker Knutsens vei borte på Vesterntangen er en liten beskjedent gatestump oppunder Vesternbakken.

Hvem var denne hattemakeren, og hvorfor har han fått en gate oppkalt etter seg? Det er et ordspråk som sier at "det er forskjell på Kong Salomo og Jørgen Hattemaker", og dette kan vel passe for denne hattemakeren også.

Det står en god del om Hattemaker Knutsen i Hønefossboka av 1914, og noe av dette stoffet skal vi ta med senere.

Først skal vi se litt på bakgrunnen for det som foregikk her i distriktet og ellers i landet i 1850-årene. Vi begynner da i Paris og det som har fått betegnelsen "Februar-revolusjonen 1848". Da ble kongedømmet i Frankrike veltet, og det ble proklamert republikk med tre sosialister som medlemmer av regjeringen. Det ble innført alminnelig stemmerett, og rett til arbeid ble fastsatt ved lov. Det ble også gitt offentlig støtte til de sosialistiske produksjonslag.

Gnisten fra denne revolusjonen vekket den undertrykte arbeidermasse over hele Europa, og det ble uro og gjæring i en rekke land.

Bjørnstjerne Bjørnson var 15 år gammel. Han gikk på skole borte i Molde og hadde Wergeland som ideal. Februarrevolusjonen satte ham i fyr og flamme, og han fikk istand en forening av gutter der de drøftet politikk og all verdens spørsmål.

I Grimstad traff meldingene den 20 år gamle Henrik Ibsen. Han samlet

om seg en liten flokk unge menn som med skrekkblandet beundring var vitne til hvordan han med skjærende logikk kappet hodet av tusenårgamle institusjoner; ekteskapet, kongedømmet, og kirken.

I nabodistriktet, på Modum, bodde en mann som het Marcus Thrane. Han kom fra en rik kjøpmannsslekt, men hans far hadde begått endel økonomiske misligheter, så skam og fattigdom kom til å prege hans oppvekst. Likevel - han var av de kondisjonerte og hadde rike slektninger i høye stillinger, så det ble sørget for at han fikk sin utdanning. Han var en sjarmerende og oppvakt ungdom, men var rastløs og rotløs. Like før eksamen artium avbrøt han skolegangen og dro utenlands. I Paris lærte han seg fransk og ble kjent med fransk sosialistisk litteratur. Da han kom hjem igjen, tok han artium og giftet seg. Han og hans kone drev så skole forskjellige steder på Østlandet og havnet ved Blaafarveverket på Modum. Her fikk han se et arbeidersamfunn på nært hold og opplevde hvordan den økonomiske krise i 1840-åra slo hardt ut i verksamfunnet.

Det var her han fikk nyhetene om "Februar-revolusjonen". "Thrane må ha vært helt vill av opphisselse", skriver hans biograf Oddvar Bjørklund. Revolusjonen ga ham bevis for at arbeidsløse og undertrykte, når de sto sammen, hadde muligheter til å være med på å prege samfunnet.

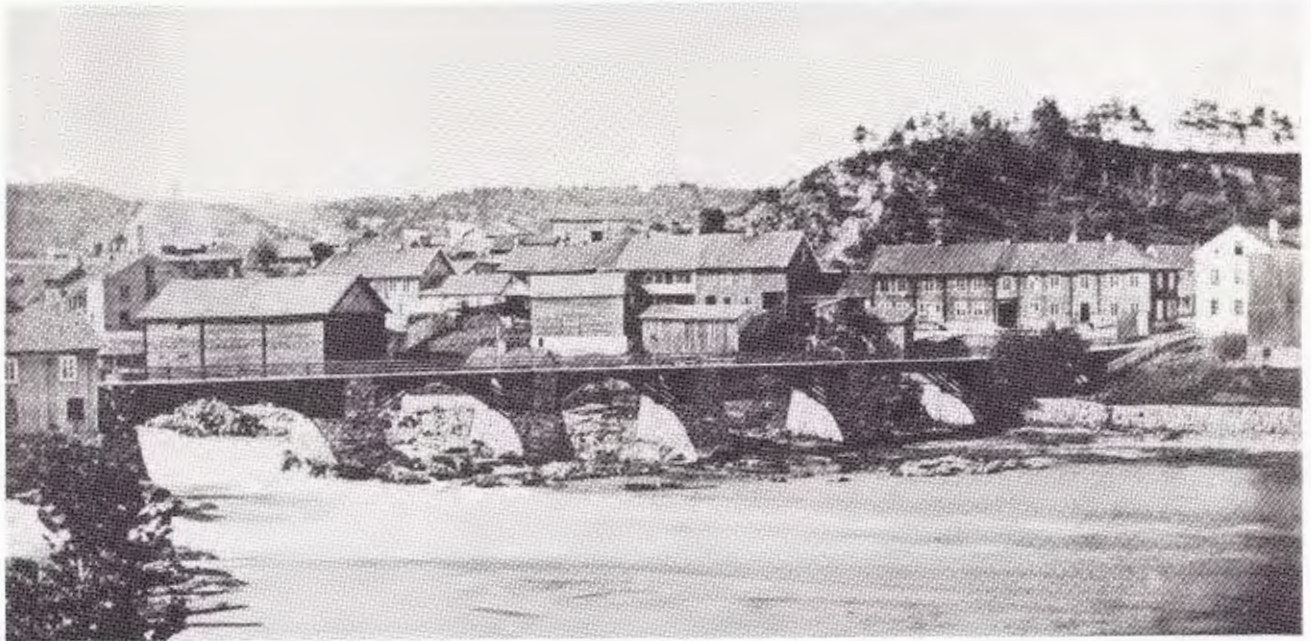
Nå ville Thrane bli politiker. Det bød seg snart muligheter idet han

ble ansatt som redaktør av den opposisjonelle avis "Drammens Adresse". Her førte han en svært radikal linje. Det var forøvrig den eneste avis i landet som konsekvent talte arbeiderklassens sak. Han var imidlertid så ytterliggående at han mistet redaktørstillingen. Han begynte så å danne arbeiderforeninger. I Drammen, som var hardt rammet av den økonomiske krisen, var det muligheter til stede, og 3. juledag 1848 ble den første arbeiderforening stiftet med 160 medlemmer. Han fikk igang foreninger andre steder også, samtidig som han startet "Arbeider-Foreningenes Blad", som han selv redigerte og skrev det meste av stoffet til.

Bakgrunnen for kravene til Thranitter-bevegelsen var den fattigdom og de usikre kår som arbeiderklassen levde i. Ett av slagordene var "Vaagne opp, arbeidere, foren eder".

Det sentrale krav var stemmerett for alle, uavhengig av eiendom, stilling eller inntekt. Thrane var den første som for alvor reiste dette kravet her i landet. Det ble også krevd at staten skulle dele ut udyrket, men dyrkbar jord til bygdeproletariatet. Man forlangte beskyttelse mot embedsmennenes ågring og utpanting. Det ble sagt at "når en husmann dør, tar skrивeren kua, lensmannen tar sauene, mens familien kanskje får beholde gryta".

Nå skal vi bevege oss over på den mer hjemlige arena: I Hønefoss på Nordsiden, i Hattemakergården, bodde det en kar som het Halsten

Gammelt fotografi mot nordsiden. Hattemakergården er hus nr. 2 fra høyre.

Knutsen. Han kom opprinnelig fra Valdres og var kommet hit som hattemaker-svenn. Da mesteren hans døde (Lars Andersen), giftet han seg med enken Ellen f. Ridder (datter av Ole Hansøn Ridder, g.m. Lucie Marie Stabel). Else var niese av sagfogd Hans Andreas Ridder i Riddergården.

Halsten Knutsen kom tidlig med i Thranitter-bevegelsen og ble en av støttepilarene her på Ringerike. Nest etter Thrane selv var Knutsen den som fikk startet flest arbeiderforeninger rundt i landet. Han var en pen, staselig kar og flink til å ordlegge seg. I september/oktober 1849 stiftet han 16 foreninger på Hadeland, Land og Toten. Alle foreningene på Ringerike hadde han fått igang. I Hønefoss var det 219 medlemmer med Knutsen som leder, Ytre Ådal hadde 79, her var Johan Semmen formann. Øvre Ådal hadde 107 med Gudbrand Johnsrud som formann. Vegårdsfjærdingen hadde 12 og Soknedalen 87. (At det ikke var flere ute i Åsa kan være de forholdsvis stabile forhold ved Kjerraten.) Svend Larsen Båndtjern var leder i Haugsbygda, og Klemmestad i Storelva. Gudbrand Larsen Sundløyken var Knutsens støttespiller i Hønefoss.

Thrane manet til sindighet og henviste til lov og orden. Knutsen var

mer ytterliggående og skrev i avisen: "Når Thrane oppfordrer til respekt for loven, så forstår vi ikke ordet respekt, vi har ikke stemmerett og har ikke underskrevet noen lov. Således er vi ikke i minste slektskap med noen lov." På et møte i Hønefoss uttalte han: "Får vi ikke vår Vilje, får vi bruke Riset", mens Thrane, som selv var til stede, bare smilte av dette.

Uro blant arbeiderbefolkningen, og agitasjon fra til dels uskolerte ledere, utløste uro og sammenstøt mange steder i landet.

Om enkelte på bygdene heter det at de øvte seg i å kaste med kniv mot kulltegnet figur og uttalte at: "Denne skal sitte i vomma til futen", "denne i lensmannen" osv. Man skjefte ljàer som spyd. Klemmestad i Storelva hadde fått i stand en trekanon med jerngjording og 17 tommers kaliber løp.

Det som for alvor fikk uroen i gang, var at myndighetene etter Arbeiderforeningenes årsmøte i 1851 satte igang med arrestasjoner og forhør av en del av lederne.

Den 21. juli holdt sorenskriver Meinich forhør av Jens Chr. Fjeld fra Hole. Den 22. var det forhør i Gladvedt-gården av Halsten Knutsen. Her ble det uroligheter, mange hadde samlet seg utenfor. Helge Tytodden, en kjempekar fra

Ådal, uttalte at "det må være uråd å la øvrigheta få ta Knutsen". Knutsen fikk lov til å gå hjem og spise middag. Han nyttet da høvet til å formane mengden om ikke å svikte ham, for han anså det for trolig at han ville bli arrestert, og dette skjedde om ettermiddagen. Nå hadde også ca. 50 mann av Riderskara på Moldval møtt opp, bevæpnet med tømmerhaker. Knutsen ba da om å få gå ut på trammen og prate til de fram møtte. Dette ble innvilget. Han klandret da politikonstabel Peder Aas, som hadde arrestert ham, og mente at myndighetene bar seg skammelig ad. Nå trådte Meinich fram og mante til ro og orden og framholdt at arrestasjonen muligens ville bli av kort varighet. Han leste opp straffeloven, og gemyttene roet seg noe.

Politi-assistentene Peder Aas og Syver Sonerud med lensmann Robsham i spissen skulle så føre Knutsen til arresten ute i Norderhov, og mengden fulgte etter. Da følget var kommet bort i gaten ved "det skarpe hjørnet", ropte Nils Kittelsen (enda han var Aas' svoger) "Hurra for Knutsen". Dette ble signalet til at Tytodden med flere løper fram og befri Knutsen. Det ble håndgemeng, og politiet måtte søke bistand av sorenskriveren, som var på hjemtur.

Øvrigheten dro så til Knutsens hus, og her var Knutsen i full gang med å tale til forsamlingen. "Han prekte så det dure", sa en gammel Hønefossing.

Skriveren prøvde igjen å formane forsamlingen, men det var ikke råd å høre manns mål. Knutsen ble arrestert på nytt, og så bar det bort over broene igjen. Da de var kommet så langt som til Høgbroen, utenfor Magermannsmølla, vinket Knutsen til sine venner om hjelp. Disse stormet på, og det ble igjen fullt basketak med politi og lensmann.

Lensmann Robsahm var nær havnet i fossen. Han ble holdt utenfor rekkverket før man besinnet seg. Knutsen var så fri igjen, og mellom Helge Tytodden og Iver Jenssen fra Øya vendte han tilbake til Nordsiden i triumf. Her trakterte hans kone med øl, og Knutsen holdt takketales til sine befriere.

Øvrigheten innså nå at det ikke nyttet å pågripe Knutsen uten militær hjelp. Arbeiderforeningen rådde over en styrke på over 400 mann om de møtte opp. Fogd Kahrs mente at de lokale avdelinger ikke var til å stole på, så han henvendte seg til Justisdepartementet om hjelp fra Kristiania.

På grunn av formaliteter der, kom ikke hjelpen av gårde før den 26. juli ved tretiden om ettermiddagen. Det var to kompanier av Det Norske Jegerkorps, forsterket med en avdeling artilleri med to sekspundere.

De kom fram til Sundvollen utpå kvelden, og Johan Blyberg ble beordret å skaffe mest mulig skyss til om morgenen. Kompaniene dro først til Tingstedet Hønen i Norderhov, og her ble det lagt planer for de videre operasjoner sammen med fogd og lensmann. Det kom også forsterkninger med et kompani fra Modum.

Sjefen for det Ringerikske kompani, Kaptein Jesper Seip, var med som kjentmann. Han tok på seg Busteruds rundjakke og var en tur oppe i Ådalen for å rekognosere.

Den gang var det ikke bro over Kvernbergsund, så styrken fortsatte om Klekken, og opprettet hovedkvarter ved Hønen i Ullerål.

Hattemaker Knutsen følte seg usikker hjemme, og var dratt opp i Ådalen den 22. om kvelden. Han søkte først tilflukt hos Fredrik

Hvalseie. Neste morgen fortsatte han over elven til rodemann Jens Røste. Dagen etter var Johan Semmen stevnet til forhør i Hønefoss, og det ble sendt bud rundt i bygda for å holde allmannamøte. Det møtte opp vel 100 mann, og etter at Knutsen og Semmen hadde talt, stilte man opp i to rekker med front mot hverandre, og det ble avgitt troskapsløfte til lederne med oppstrakt hånd.

Så dro de avgårde mot Hønefoss bevæpnet med kjepper, greip og hakker. Mange var både trøveløse og barbente, fortalte et øyenvitne. Politiassistent Sonerud, som fikk underretning om styrken, reiste ut til sorenskriveren på Frog og rapporterte. Meinich, som hadde lagt seg for kvelden, sto opp og ble med til Hønefoss for å høre hva ådølingene ville. Det ble da satt fram krav om å få være til stede når deres formann neste dag skulle forhøres. De mente at de hadde ikke forbrudt seg mot noen lov, og ville ikke godta noen arrestasjon. Meinich gikk med på at to mann skulle få være til stede under rettsmøtet for å gi avgjort forklaring på alles vegne.

Neste dag ble det så holdt forhør av både Semmen og Johnsrud som møtte opp på eget initiativ. Johnsrud takket etterpå skriveren for humanitet og oppfordret mengden utenfor til sindighet. Prosten i Norderhov, Lyder Brun, var også til stede og skal ha virket beroligende på gemyttene.

Hattemakeren følte seg nok fremdeles utrygg hjemme, og den 26. om kvelden satte han igjen kursen mot Ådalen for å mobilisere massene til opprør. For nå ville han at det skulle bryte løs for alvor. Møller Magnus Monsen fra Heen ble med oppover og prøvde å stamme Knutsen. På veien fikk de høre at Gulbrand Johnsrud hadde tillyst møte hos seg neste dag.

Knutsen innfant seg her og oppfordret til at man nå skulle opptre truende og i størst mulig mengde. Johnsrud og Monsen prøvde å roe ned genyttene, men ved avstemning ble det som Knutsen ville.

Det ble så sendt rundt bud, og det ble samlet en styrke på vel 300 mann. Det ble nevnt mann og mann i mellom at det ville komme hjelp fra andre distrikter. Man snakket om "nordmakta" - det var styrker fra Vestlandet og Trøndelag de håpet på.

Flere at storbøndene i Ådal var engstelige for egen sikkerhet og tok med seg verdisakene sine og dro på setra til det hele var over. Gulbrand Busterud på Fjøsвика tok det roligere. Da flokken som kom nordfra dalen kom forbi, var han ute i veien og ba dem se innom. "I kan være både tyste og sultne, kara, så I får se innom", sa han. Han sendte også niste med på veien.

På vei nedover ble de møtt med ryktene om at det var utkommandert militære avdelinger fra Kristiania. På Røste fikk de høre at det var kommet både ryttere og "tolle-ri" med kanoner fra hovedstaden. Da gikk luften ut av ballongen. Karene begynte å forstå at eventyret var ute! Knutsen prøvde forgjeves å sette mot i flokken, men det ble gjort vendereis. Ved avstemning ble det enighet om å utsette revolusjonen til en annen gang.

Knutsen som nå var forlatt av sin garde, bega seg på hjemvei. Neste dag innfant han seg hos øvrigheten og sa at han hadde hørt av sin kone at han var innkalt til forhør.

Innen få dager hadde myndighetene sikret seg de fleste av lederne i forbindelse med uroen. Allerede dagen etter de militæres ankomst kom lensmann Røbsham ridende i spissen for en avdeling som hadde ladd sine geværer i Nordsidens påsyn, og arresterte "Ridderskara" på Moldval.

Alle de arresterte ble ført ut til den store kornboden ved Norderhov Kirke. Her ble de holdt under streng bevoktning. Det fortelles at Knutsen ble bragt til taushet med "hasselkjeppen".

Politiassistentene Aas og Sonerud pekte ut alle som skulle tas i forvaring. Semmen oppe i Ådal ble funnet gjemt i en sengebenk, Johnsrud og Tytodden ble tatt av utsendte patruljer.

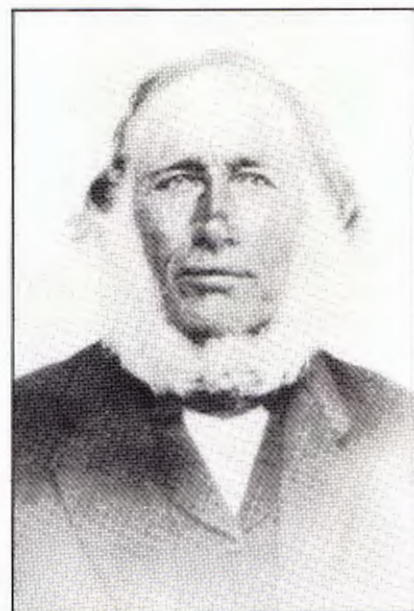
Allerede 2. august ble Knutsen, Semmen og Johnsrud ført videre til Akershus. Ellers fortsatte forhørene, og endel av dem som tilsto sin brøde ble sluppet fri.

De militære hovedkvarter ble nå flyttet til Norderhov, men da de syngende soldater marsjerte gjennom Hønefoss, ble de møtt av en eiendommelig demonstrasjon. Arbeiderkonene på Øya hadde stilt seg opp på broen for å vise sin forakt så sterkt de kunne; ved å vende ryggen til, løfte skjørtet opp og syne fram blanke baken. En metode som etter folketrua til og med skulle skremme bjørnen.

Dette er visstnok første gang i norsk krigshistorie at grovt bakkladerskyts er anvendt.

Hattemakerkrigen var i virkeligheten over med denne episoden, men den hadde svært tragiske følger for mange av de impliserte.

Regjeringen hadde alt den 7. juli arrestert Thrane og andre av de

Gulbrand Johnsrud

fremtredende ledere rundt i landet. Det ble nedsatt en kommisjon til å granske Thranitter-bevegelsens virksomhet. Kommisjonen hadde dømmende myndighet. Det tok tid, for det var ca. 300 foreninger spredt ut over hele landet.

Etter et års tid ble det så reist tiltale mot 149 personer. 11 av disse ble frikjent, mens de øvrige ble dømt til bøter, til vann og brød, og opp til 15 års fengsel.

Dommene ble innanket for Høyesterett, og de fleste av dommene ble noe mildere. Strengeste straff ble 9 år, men i tillegg kom det opptil 5 års varetekt før dommene falt.

Knutsen, som fikk 15 år, fikk straffen nedsatt til 9 år. Da denne dommen ble kunngjort for ham, tok han full fart og stanget hodet mot en kakkellovn. Dagen etter døde han.

Helge Tytodden, som satt i arrest hos lensmann Røbsham ute i Norderhov, druknet seg en dag han fikk lov til å bade i Juveren.

Mikkel Eriksen satt på Hverven og sydde sko da han fikk høre at de militære var i anmarsj. Han gikk bort og hengt seg.

Gulbrand Sundløkken fikk av begreter 3½ år.

Gulbrand Johnsrud fikk ett år. Han utvandret til Amerika etterpå. Familien i Ådalen har fremdeles forbindelse med etterkommerne der borte.

Røyse - Hønefoss i dag — og for 80 år siden.

Til byen med griseslakt og to kønnsekker

Av Olaf O. Lehne

Klokka er ti. Du slenger deg inn i bilen. Starter, kløsjer, girer og trår inn klampen.

Hvis du ikke er altfor allergisk overfor fartsanvisningsskilter, svinger du inn på en av parkeringsplassene i Hønefoss og legger to kroner på parkometeret kl. 10.15. En tur innom banken, Samvirkelaget, noen småærender, og så slenger du varene inn i bilen, starter, kløsjer, girer og trår klampen inn. Klokka 11.00 rygger du inn i garasjen igjen. Det var i dag.

Så skrur vi tida 80 år tilbake:

Klokka er 6 om morgenen. Han far har lånt hest hos naboen, for i dag skal vi levere det ene griseslaktet i Hønefoss. Så falt det seg slik at de gamle støvla mine var begynt å bli

for små, og så skulle jeg få være med for å kjøpe nye.

Vi pleide å dra med oss to griser sommeren over. Den ene beholdt vi sjøl, og den andre solgte vi. Så skulle vi ha med oss et par sekker kønn til mølla, så vi hadde litt mjøl til de nye grisungene kom utpå vårparten.

Det var like innunder jul, men snøen var ikke kommet ennå, så vi brukte fjørvogn. Det var kaldt og hustrint så vegen var stivtæla, men det var jo en fordel, for så gikk vogna så mye lettere. Hver gang vi kom til en motbakke, hoppa vi av og småløp ved siden av for å holde varmen.

Vi kjørte over Berjerbakken, for det er kortere enn om Sonerud. Av og til møtte vi kjendsfolk som vi måtte stanse og prate med. Det var

mest om vær og vind og griseslakt, men ett og anna nytt fikk vi også spørt.

Veien var lang, men det var jo mye jeg måtte spørre om, så tida gikk på et vis. Og endelig hørte vi hestehøvene trampe på trebrua, og den lyden fortalte oss at nå var vi i Hønefoss. Først måtte vi bortom vanningstroa på torget så hesten fikk dreki seg utyst, og så svingte vi opp St. Olavs gt. og inn på gårdsplassen til Ragna Løkke. Her leverte vi griseslaktet som ble veid og sømfart, og fikk mange lovord.

Og så fikk han far en masse penger, og etter handhelsing og takking og "vælkømin att til neste år", så kjørte vi tilbake til torget og ned til Thistedmølla, der Postkontoret er nå.

Etter at kønnsekka var heist opp og forsvinni i luken, spente vi hesten fra, satte den inn på stallen og gav den dugelig med høy. Nå var klokka blitt nærmere 11, og han far sa at nå fikk vi få oss noe mat i livet.

Oppe i St. Olavsgate litt høyere enn Ragna Løkkes kjøttforretning, lå kafeen til Gurine Thoen. Den var det faste spisestedet for oss langvegsfarende, og der var det solide bord med marmorplater og ei tykk dame som kom bort og sa: "Vær så god." Han far bestilte mat og kaffi til to, og enda så sultne vi var, greide vi ikke å spise opp alt. Det var mange kjentfolk der, så det ble mye prat om vær og vind og avling, og så måtte vi jo ha greie på ossen det stod til med den og den.

Men så var det støvla da. Da måtte vi ned til skomaker Granum som holdt til i en trebygning midt på torget. Mor hadde sendt med meg et par ekstra raggesokker som jeg skulle ha på mens jeg prøvde de nye støvla. Vi måtte være sikre på at jeg fikk noen som jeg kunne vekse i.

Granum'en var svært nøie på at støvla ikke klemte noen steder, og

han prøvde flere par før han fant noen som han var fornøyd med. Han var kjent for å være en dyktig fagmann, så det varte ikke lenge før han far bestemte seg, og etter litt pruting kunne jeg rusle ut på torget i flunkende nye støvler. Det var best jeg lot dem sitte på, sa han far, for det kunne bli kaldt når vi skulle hjem.

Det ble lenge å vente på at mjølet skulle bli ferdig, så vi rusla litt rundt og så på juleutstillingene. Et stykke opp i Stabellsgate lå Glassmagasinet, og der måtte vi inn og handle litt. Ei skinnende blank julestjerne ble pakka godt inn i vatt. Den skulle vi ha i toppen av jule-treet. Og så måtte vi ha glanspapir i forskjellige farger til julekurver.

Etter at vi hadde vært oppe på jernbanestasjonen og sett på toget som forsvant over brua i en røyksky, rusla vi ned igjen til kaféen til Gurine og fikk oss litt mere mat. Nå var det begynt å mørkne, og vi gikk ned til mølla og satte oss i "Møllekammerset". Det var et lite rom der kara satt og fordreiv tida mens de venta på at mjølet skulle bli ferdig. Men så meldte naturen seg, og han far måtte vise meg hvor doen var. Det ble litt av et problem, for den doen hadde nok

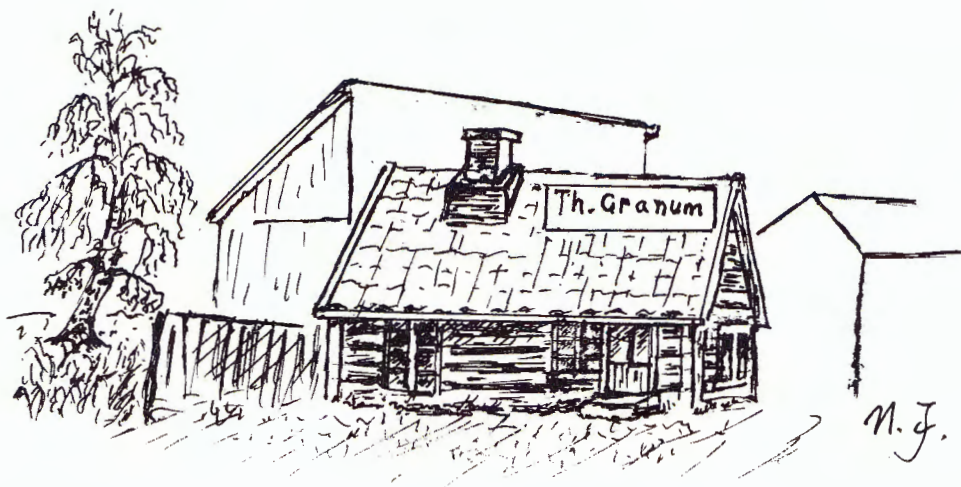
ikke vært tømt på aldri så lenge. Innholdet rakk helt opp, og det var ingen annen råd enn å krabbe opp på setet og sette et bein på hver side av hullet. Men jeg husket på støvlene, så jeg la et papir på setet. Den gangen var vi jo vant med å ferdes i Guds frie natur hele dagen, så det gikk da på et vis.

Inne i møllerammerset var det en og annen som hadde begynt å smake på julebrennevinet og stemningen steg. En og annen uoverensstemmelse dukket også opp, men de fleste var sindige karer som straks fikk roet gemyttene ned.

Så endelig kom det en mann som var hvit over det hele av mjøl og ropte navnet hans far. Og så var det å spenne for hesten og lesse på mjølsekkene.

Hjemturen husker jeg bare som i ei tåke. Det var temmelig mørkt, og han far tulla meg godt inn, og det siste jeg husker så noenlunde var hestehøvenes tramping på brua, og så var vi ute av Hønefoss. Men jeg husker godt at jeg trampa ekstra hardt i kjøkkengulvet med de nye støvla da jeg kom inn, og da slo stueklokka elleve slag.

Det var for 80 år siden.

Australiabrev fra Ole d.e. Haugerud

Om en sjøreise i 1857

Liverpool, den 14. oktober 1857.
*Til hr. Torgrim Haugerud og min
elskede Moder og til alle mine Søs-
kende og Bekjente Wenner.*

Om Guud vil, saa skal jeg sende Eder et brev som er skrevet i Jordens 3 Hjørner, paa en 16 000 Miles Søe Reise, en kortfattet Reise Skitse fra Liverpool i Engeland til Melbourne i Australien. Skulle det hende (som jeg formoder) at mit Brev kommer for en Lerds Öine, saa maa jeg ydmygt bede at undskylde först min ulerde ret-Skrivning, og dernest min Uregelmessige Haand Skrift. Som Undskyldning kan jeg före 3 grunde. 1 - mit Hoved er ikke et lerd, 2 - min Haand er ikke en Övet. 3 - et flyvende svømmende tomlende Omlen og bevægende Huss, hvori engang Hovedet er i Veiret, og engang Benene og atter baee Deele. Mit Contor er mit Sove Kammer, min Skrive Pult er min Köie. Belysningen er et Vindus glas, 8 Tommer langt, 4 bredt og 4 tykt. Det sider i Dækket en Fodt ind i et andet Kammer.

I Dag det 14de Oktober er vi endelig langt efter lenge kommet Ombord. Den 15de forlader vi Dokkerne og kommer udt i aaben Havn hvor vi ligger i 3 Dage i en gjennomtregende Tyk Taage og Rög som Liverpools mange Millioner Gas Lyys ikke formaar at belyse og bortdrive.

Endelig kommer Söndagen den 18de, Klokken 7 Morgen heiser vi Anker, og en Dampbaad drager os udt af Havnen. Efter som vi kommer udt i Havet formeres Vinden og Taagen forsvinder. Seilene heises intil et Snees i Talet for at

fange Vinden som endnu blæser svagt fra Nord Öst.

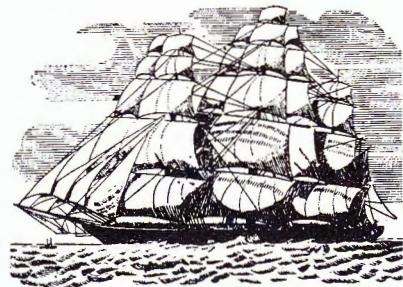
Vinden formeres, Klokken 2 e.M. kan Dampbaaden ikke lengere komme os af Veien, den maa forlade os. Og saa beror vaar Reise paa Vindens Barmhjertighed. Om Aftenen i Tusmörket passerer vi Forbjergtet Holy Cap i Cornvallis i Engeland. Det präktige Britanien er lost af Sikte for en lang Tid og maaske for bestandigt. Nattens Skygge Baren jager Dagen i sit Garn. Vi splitter de skummende Bölger i en S.V. Kurs i en Fart av 11 Miil i T. - Lev vel for i Dag, i Aften vil jeg sige.

Hvad er vort Skiib og hvad er derinne. Vort Skiib er et Pakket Klipper Skiib kunst 3 Aar gamelt. Dek er 115 Alen langt og 18 Alen bredt og er 1200 Comerlæster Drektige. Det fører 32 Seil, som vilde overdække 6 Tönder Land.

Vii er i det hele kunst 168 Pasagerere. Skibets Besetning er omtrent 40 Mand. Det er laddet med forskjellige Slags Kjøbmands Warer. Blant Passagerene ere vi kunst 3 Nordmend, 9 Danske fra Bodenholm i Danmark. - Et Snees Tydskere. De övrige ere Engelske og meste Eiris-mend. - Vort Skiib Turon er et af de förste Seilere som krydser Havet.

Söndagen den 25de passerer vi de Canariske Öer 30 Grader N.B. Vi har i ugens löb tilbagelagt 1500 Miile, vi har omseilet en utallig Mengde Skiibe som har haft samme Kuurs som vii.

Den 27de en deilig Maargen ligger vi i en kort Afstand fra Öen Teros. Grad 28 N.B. Det er Viinstille -

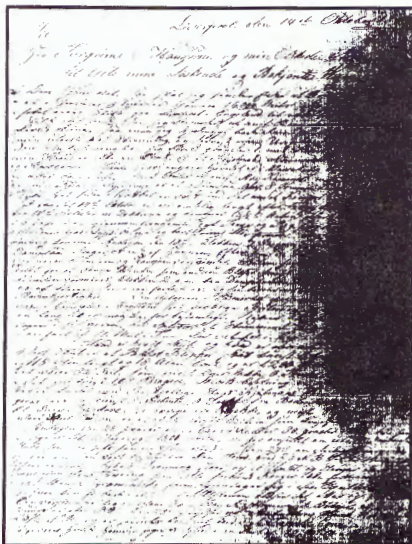

Luften er klar. Lysets Dronning staar op af Havet, og slenger en gylden Krone paa Öens Tinding som alle Jordens Konger ikke formaar at erobre! Öens pyramidiske Form, gjentager sig i den speilklare Söe og hvoe kan forbyde det! Om Aftenen blæser det atter op fra N.W. Öen forsvinder lig en blaae Skye bag de skummende Bölger og vor Kuurs er atter S.W. Den 29de krydser vi Stenbukkens Wende Kreds under 23½ N.B. og er saaledes kommet ind i de tropiske Egne! Bölgernes hvide Hoveder jager os afsted i en Fart af 12 Miile i Timen.

Oktober den 30te. Intet paa Jordan er af Varighet, alle Ting hver i sit Slags er underkastet Omvexlinger i større og mindre Grad. Norden Vinden har forlat os og Sönden Vinden har intaget dens Plads. Den kolde Atmosfere har forlat os og den varme har intaget dens Plads. Den tykke Frake er lagt på Hylden, og Haan Törklædeet er taget i dens Steed.

Den 9de November, mellem Klokken 2 - 3 e.M. krydser vi Eqvator under den 30te grad W.L. Fra Liverpool til Sollinien har vi været kunst 22 Dage hvortil de som oftest forbruger 30 - 35 Dage. Lovende Udsikter for Tiden.

De temperede Söe Fugle er ikke at see i dise tropiske Egne. Her er ikke andre Söe Fugle at see end Engelskmend og et slags andre Fugle som er noget mindre. De förste staar vel over de sidste i Cultur, men de sidste har dog det Fortrin at dee staar over Eirlenderen i Moral.

Over: Brevet som Ole Haugerud skrev hjem under sin 76 dager lange sjøreise fra Liverpool til Melbourne. Det er ordrett gjengitt.

Skipet var en Klipper, en hurtiggående seilskute med stor seilføring. I Australia-farten kalles skipene "ull-klippere", i Kina-farten "te-klippere". Se tegningen s. 10.

Under: Kartet viser reiseruten med datomerking.

De nordiske Cometer ere forsvundne - den ene efter den anden - intil i afvigte Nat tog vi Afske med selve Nordpolen, de ere alle begravede undder de nordiske Bölger. Naar, elder om den Tid kommer at jeg atter faar den at skue det ved allene Ham som holder alle Kloder paa sine bestemte Baner thi uden ham er vi intet, og formaar intet!

Fugel Fiskten

I Den Tropiske Søe er en Slags Fugel som ogsaa er en Fisk. En af dem flöie Forleden Nat in i vort Skiib og kunde ikke komme udt igjen fordi han var Fisk. Han er af middel Störelse som Eders Garen Siik. Han er af Legemsbygning en fulkommen Fisk, men han har to Vinger af betydelig Störelse som er fastgjorte ved Gjellebenene, disse gjør ham til en Fugel. De flyver op av Havet i Tusin Tal og er at see til

som fulkomne Fugle, den kan flyve en betydelig Distanse. Hans Hjem er Havet. Men han er saavel Fugel, som Fisk.

Den 16de November er vi 14 G.S. B. og har Solen lodret over vore Hoveder; en Person har ingen Skygge utagen bittelidet om Benene. Tjære og Feet drypper af Takkelagene! Det Stykke Tree, hvorpaa Solen har skinet klart fra Morgen intil Middag er umuligt at tage Sæde. Skjörret staar i Skibs Dække. Atmosfæren er meget varm i disse Egne. Det er nesten uudholdelig for en Nordbeoer at krydse Jordens Midelpunkt. Vi er i disse Dage temmelig neer Brasilien i Syd America. Vi har to Gange gjort store Öine efter Land, men intet seet.

Det er ubehageligt for vort Kjöd og Blod at være til i disse Tider. Ved Siden af den trykkende Heede

maa vii fordöie raadent Vand som stinker runt Skibet naar man berører det. Alle vore Levnedsmidler ere mere eller mindre beskadigede! Alt hvad jeg beder om og ønsker mig er Helbred, saa er alting en Overgang. Men lad være at en saadan Reise skulle have Sygdom, ja Död tilfølge, saa gjør det intet til Sagen hvor Legemet ligger. Ingen dör af en Reises Beverlighed, hvis hans Timeglass ikke er udrundet. At vi skal döe - det veed vi, men hvad Tid - det ved vi ikke.

Det er ikke allene paa Landejorden det store Forfengeligheds Market holdes, Havet har ogsaa sin Kunder i denne Baad. Derpaa giver vort Skiib et merkeligt Exempel. Natten til den 17de blev en Eirlender i Anledning af Drukenskab og Slagsmaal lenkebundet til Stor Masten, hvor han fikk blive til Ruset gikk af ham. Dette var intet nyt. Musik og Dans, Drukenskab og Slagsmaal, Kort Spiil og Tyveri hörer til Dagens Orden. Hverken Opsynsmand, heller Læge, heller Captein kan holde Diciplin blant saadanne Menesker. Eirlenderne ere de flitigste til at tage Deel i disse Oprinner. Jeg vil ikke beröre denne Mateerie, thi den er alt for afskyelig til at verdiges Opmerksomhed. Det er gyseligt at være i et saadant Söefængsel saa lang en Tid paa et saadant Ophold, og blant en Skare Menesker som man ikke altid burde betroet et Liivf.

Den 25de November faar vi S.W. Pasatvindene som vii en tid har ventet paa. Den 26de paserede vi det Gode Haabs Forbjerg 34½ Gr. S.B. / Ö.L. I en distans af 2000 Miile fra Land!

Den 30te November. Vi er i Dag kunst 45 Grader söndenfor Sollinin og kunst 30 sönden for Solen, hvo kunde forestille sig en saadan Omvexling i Atmosfæren paa en

saa kort Tiid og Distans! Jeg aldeles ikke. For 14 Dage siden havde vi en saadan Heede at vi var i Ferd med at smeltes. Om saa var at en feet Aare i vort Legeme (hviis det var nogen) var nær sin Oplösning, sa vil denne Dag fulkommen sikre den for en saadan Explodition. Vii har en fulstendig Viinter enskjönt det er Sommer! En stormende Viind piiber i vore Takkelager. Sneen falder teet over os, medens vii ubekymrede spadserer paa Dækket i vor fulde Vinter Mundering!

Desember den 11te, 12te, 13de passerer vi Öerne St. Mamanes Croseste og Kerguelen Land i det Indiske Hav 48 Gr. S.B.

Den 24de. Fra den 30te November til denne Dag som er Jule-Aften, har vi haft afvexlende Reegn, og Snee nesten til hver eneste Dag. Men nu lader det til at Vinteren er over for denne Sommer. Siden den 26de November har vi haft en uaf-ladelig sterk Vesten Vind.

Den glædelig Juul er nu for Haanden. Kan Dii gjette hvad jeg spiiiser til Juule Aften! Det er et Stykke tört Bröd, og lidet Smör foruden noget videre. Til Frokost om Juledagen, spiiiser jeg noget tört gamelt Skiibsbröd, lidet Smör, og en Cop sort daarlig Caffé. Dette er alt hvad jeg vil Dii skal vide, angaaende min Diit paa denne Reise, thi en fulstendig Beskrivelse derover vilde blive for elendig.

Latterlig at ingen kunde troe det untagen de havde selv smagt noget af Ræten I den faste Forhaabning at vi endnu skal samles paa denne syndige Jord engang, hviis Guud vil, og sees med vore legemlige Öine. Det skulde være den störste Glæde som Wærden kan skjenke mig. I Troen derpaa Önsker jeg Eder alle baad Söskende og Venner en **glædelig Jul**.

Januar den 2^{dre}: Land... Land... Land...!!!

Saaledes lyder det fra alles Munde saa tidligt som Sövnene kommer af öinene denne Morgen (Vii seiler hele denne Dag langs Sydkysten af Australien i en Afstand af 3 - 4 Miile. Vii har den stormende Vesten Vind). Det er et romantisk Skue, at see hvor hveldigt Bölgerne stöder mod de solide Klipper.

Den 3de Januar ved Solens Nedgang kaster vi Anker i Melbourne Haven.

Vi har hatt en snar og heldig Söe Reise som kunst har varet 76 Dager. Vi har kunst haft 2 Dödde, foresten ingen Sygdom som saa ofte er tilfellet paa Emigrant Skibene.

Den 4de Januar går vi i Land i Melbourne! Ja, nu er jeg der - ja, nu er jeg i Melbourne. O Hvad for en Tumult Plads er dette. Er Australien saaledes over alt, da er den langt fra hvad den burde hvære, og endnu lengere fra hvad jeg har troet den at være. Det er lidet for tidligt at dömmen endnu, men afsted ind i Landet. Den 5te begiver vi os paa Reisen til Ovens Deeggen, som er 180 Miile fra Melbourne, vi betaler hver 2½ Pund Sterling. Denne Reise vedvarer i 8 Dage! Vii sover om Nætterne under de store lövrige Gome Trær paa den blotte Grönsver insvöbt i en Bankete. Dette er en Januar Maaned, forskjellig fra dem jeg för har oplevet. Den svarer til Edeers Juli Maane - men en god Deel Varmere en en Norsk Juli Maane.

Den 13de Januar er vi i god Behold ankommet til Byen Butchnoth ved Ovens Deeggen. Min Reise i Tid har varet i 4 Maaneder og 4 Dage!. Den Vei jeg har tilbagelagt er 21.000 Engelske Miile.

Ovens Deeggen, den 15de Mars 1858.

Kjære Venner,

Dette Brev skulle jeg sent Eder ved min Reises Fuldendelse, men jeg maa bede dere holde mig unskyldt, thi Synet af dette forkjerte Land har en Tiid betaget mig Erindringen om Slegt og Wenner og Födeland. Australien er i Sandhed den forkjerte Deel af Werden. Alle Ting er bagvent, og forkjert.

Solen og Maanen er nordenfor, men det er ikke alt - Maanen viser ogsaa et andet Ansigt enn hjemme i Norge. Men dette er ikke alt. Lövet paa Trærne vender sig forkjert. Forgjeves søger man derunder Skjuul for Regn, og forgjeves søger man Skygge for mod Solens brendende Straaler. Mere herom en anden Gang!

Jeg har arbejdet her i disse Minner siden den 15de Januar og 2 af os tilsamen har ikke fortjent mere end 17 Spd., som ikke bliver mere end til Kost og Redskab. Her er intet at fortjene i disse gamle Minner thi alt er udt arbeidet og Folket hvrimler om hverandre i Tusind Tal og forgjeves søger efter Guldet. En nye Minne er opfundet 150 Miile her fra ind i nesten öde og ubeboede Egne. Der over agter jeg mig i Fölge med flere om en Dag eller to.

Om min Broder Erich har jeg intet opspurgt, som er paalideligt, men jeg hörte i Melbourne et rögte at en saadan Person skulde reist Hjem for omtrent 1 Aar siden, er han hjemkommet saa maa jeg hilse ham meget flittigt, og er han i Australien, saa maaskje jeg endnu kan finde ham.

Jeg kan ikke bede Eder at skrive mig til for denne Gang thi det Sted jeg reiser til er 120 Miles bagenfor det sidste Post Contor nesten ved den inre Veggen.

Litt om Ole d.e. Haugerud og hans brødre

Av Ingeborg Elsrud

Ole d.e. Haugerud var født på Rustand gård i Ådalen i Norderhov i 1824. De var 5 brødre, og selv om deres far, Ole Hansen Rustand, også fikk kjøpt gården Haugerud i nærheten, og hvor de bodde, så var det bare 2 av brødrene som kunne overta hver sin gård i hjembygden.

De tre yngste, Ole d.e., Erich og Ole d.y., reiste derfor til Amerika for å prøve lykken der. Det var i 1851.

De 3 slo seg først ned i Iowa som farmere, men så lokket rykter om eventyrlige gullfunn i Australia og California.

Erich var den første som dro avsted. Han reiste til Australia. Så reiste Ole d.y. Han dro til California og senere til British Colombia, hvor han fant sin "skatt" og reiste tilbake til Iowa. Til slutt reiste også Ole d.e. etter å ha solgt farmen i Iowa. Han ville til Australia for å lete etter sin bror Erich, som de ikke hadde hørt noe fra på ca. 3 år, men han ville nok også prøve lykken ved å grave etter gull.

Det var en lang reise fra Iowa i Amerika og til Australia. Først reiste han via New York til Liverpool i England og der ifra med seilbåt til Melbourne i Australia. Det var på denne reisen at han skrev denne "reiseskitse" om sine inntrykk.

Han fant ikke så mye gull i Australia, men i løpet av et års tid fant han virkelig igjen sin bror Erich. Etter 8 år med mange problemer og sykdom, som han takket være sin bror Erich overlevde, reiste også han tilbake til Iowa. Men allerede 3 år etter døde han, 45 år gammel.

Erich reiste etter en del år i Australia til New Zealand hvor han slo seg ned. Han giftet seg der med en pike som hadde norsk mor og skotsk far. Hun het Christina, og i et brev fra 1879 forteller han at de har to barn, en gutt og en pike.

Men etter 1880 er det ikke kommet noe brev fra ham som en kjenner til. Familien i Norge trodde imidlertid at han var reist tilbake til Australia, men de hadde ikke hans adresse.

Saa snart som anledning gives, saa skal jeg skrive Eder et andet Brev og kungjøre Eder mit befindende og meget mere som her er udeladt. Jeg maa afbryde min ringe Skrivelse for denne Gang med de Ord at takke Guud for god Helbred og Sunhed, til denne Tiid. Werer alle, min elskede Moder,

Söskende og Wenner paa det Wenskabeligste hilset fra mig, Eders

Hengivne Broder
Ole O. Haugerud

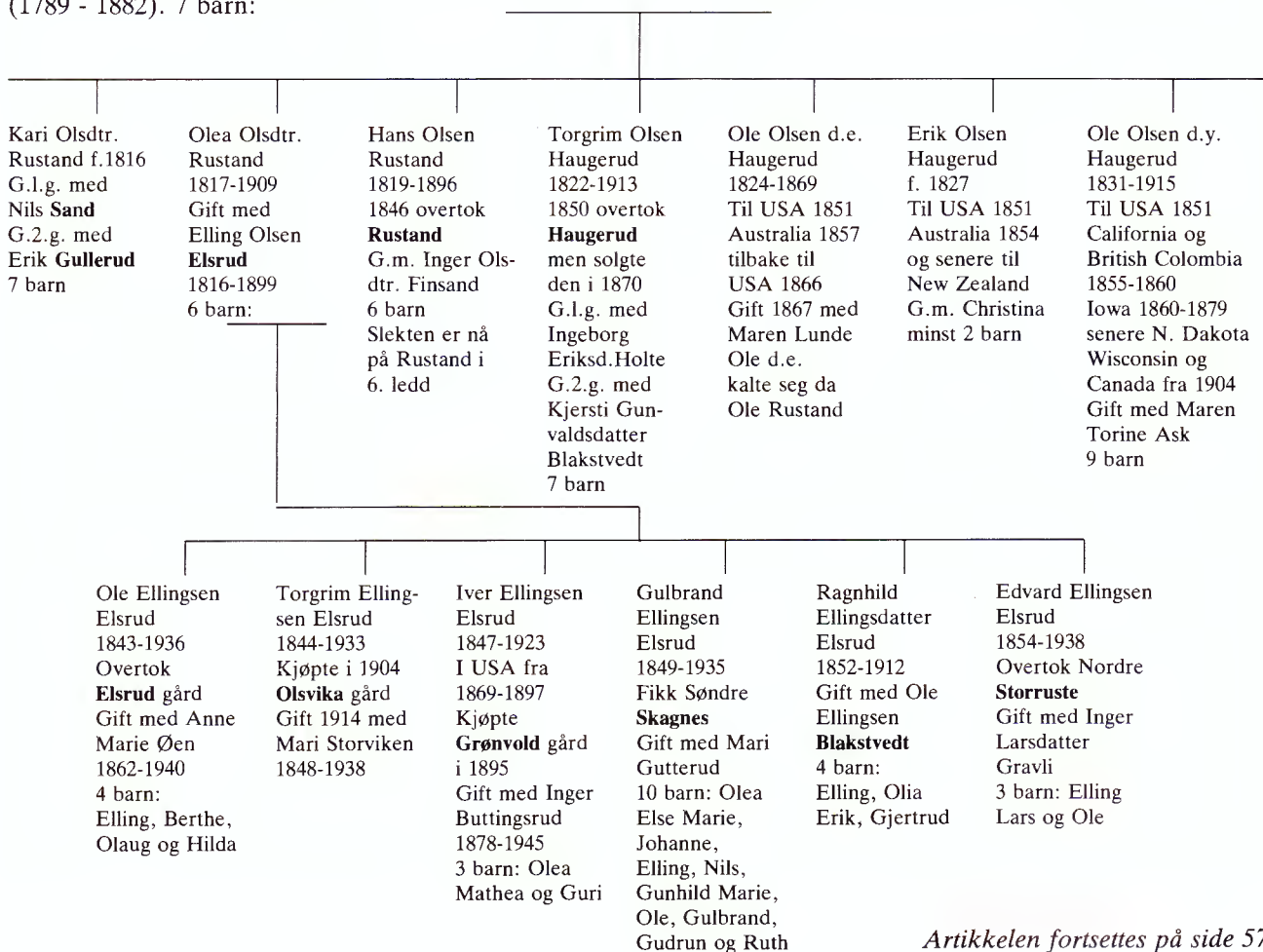
Forts. neste side.

Til høyre: Olog (Olaug) Holte, født Storruste, 1764 - 1861. Hun var gift med Torgrim S. Holte på Vestre Holte.
Til venstre: Datteren Guri Torgrimsdatter, 1789 - 1882. Hun var gift med Ole Hansen Rustand (Haugeru'n). Han kjøpte Haugerud i 1832.
Bak: Olea Olsdatter, 1817 - 1909. Hun var gift med Elling O. Elsrud, 1816 - 1899.

Ole Hansen Rustand (1789 - 1861)

Ole Hansen Rustand kjøpte Haugerud ca. 1832 og bodde der. Han emigrerte til Iowa i Amerika i 1852. Hans 3 yngste sønner hadde emigrert 1851. Ole H. Rustand (Haugeru'n) var gift med Guri Torgrimsdatter Holte (1789 - 1882). 7 barn:

Artikkelen fortsettes på side 57.

Gravfunnet på Hundstad

— gammelklokkergården i Hole

Av Elizabeth Skjelsvik

Inntil 1892 lå det på denne eendommen (fig. 1) en gravhaug som ble fjernet da det skulle settes opp en bygning på stedet.

Da fornminner i Hole og Ringerike ble registrert i 1966-1968 for Det økonomiske kartverket (ØK), fantes det fremdeles en rest av haugen inntil sydkanten av bygningen. Hagens opprinnelige mål er ukjent, men resten måler N-S ca. 9 m, høyden i S er ca. 3 m. (Larsen, Sollund, Jacobsen (red.) 1985. Hole, 210/2).

Universitetets Oldsaksamlings daværende bestyrer, professor Oluf Rygh, skriver som følger om funnomsstendighetene (Rygh 1892:71f):

"Alle disse Sager fandtes i April 1892 paa Hundstad i Hole Sogn og Pgd., Buskerud Amt. Fundet fremkom ved Gravning for Fundamentet til en Bygning, til Tomt for hvilken man uden at lægge Mærke dertil havde valgt en stærkt afskivet Gravhaug. Fundet blev gjort af en Arbejder, der havde paataget sig Gravningen som Akkordarbeide. Efter at det af Bygherren, Hole Herredsstyrelse, var anmeldt for Foreningen, blev Stedet undersøgt og Forklaring optaget paa Stedet den 23de April af Samlingens Bestyrer. Gravningen var da endnu ikke videre fremskredet, end at Findexterne nøiagtig kunde paavises. Hagens oprindelige Størrelse kunde ikke sikkert bestemmes, da den var lagt paa en Bergklat, og meget af Fylden var gledet ud til Siderne allerede for lang Tid siden. Hagen bestod af Sten, fordelt paa mindre Sten, blandet med Jord. Der var gravet for Grundmuren ind fra Udkanten i en aflang Firkant, medens

Midten af Haugen endnu var urørt. Ved Gravningen var de ovenfor under A a - l opførte Gjenstande fremkomne i Hagens vestre Udkant. Her var der, tæt under Hagens nuværende Overflade, et lidet Hellekammer, hvori der fandtes lidt brændte Ben, men ellers intet. Omtrent ret under dette Kammer, 1 Alen dybere og vel paa det nærmeste paa Hagens Bund, stod de under A a - c opførte Kar i Rad fra N. - S.; ved dem fandtes ingen Ben. De mindre Sager (A d - l) sag-

des at have ligget i TræspanDET. Det lader altsaa til, at disse Oldsager og det ovenover dem liggende Kammer med brændte Ben maa opfattes som hørende til samme Grav. I Hagens søndre Udkant laa de under B nævnte Sager (No. 16699 og 16700) tilligemed en Mængde brændte Ben og Kul. Lidt udenfor det sidste Sted var iagttaget et Stykke af en Ring af større Stene, maaske Hagens oprindelige Fodkjede. Arbeideren troede at have bemærket, at man ved Hagens

Fig. 1

Gravhaugen. Utsnitt av M 711 1815 III. M 1:50 000. Offentliggjort med samtykke av Statens Kartverk.

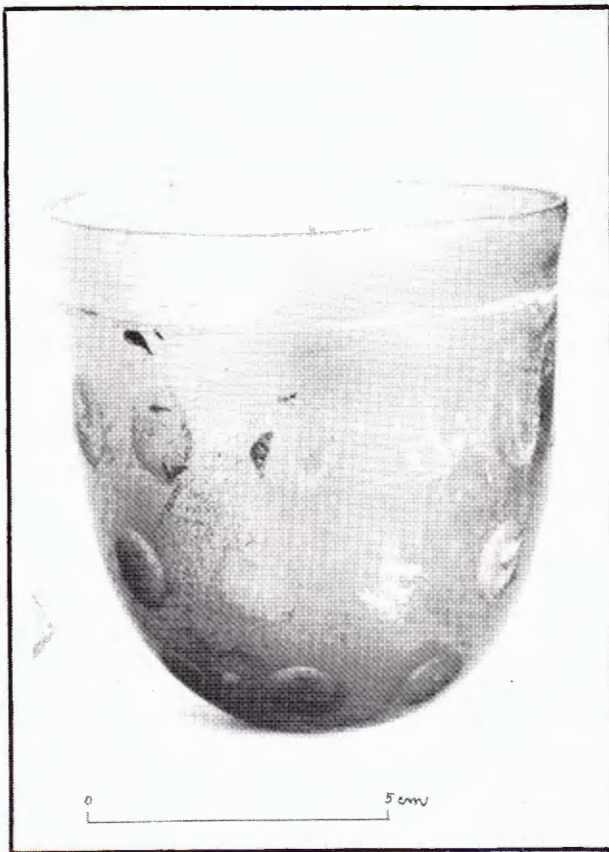

Fig. 2

C.16690. Glassbeger.

Foto: Universitetets Oldsaksamling.

Anlæg havde borthugget lidt af Bergknatten for at tilveiebringe jevnere Bund."

Ifølge katalogen (Rygh 1892:69ff) ble følgende gjenstander funnet:

A. a). Stykker af 2 Lerurner med svag sort Farve baade udvendig og indvendig. De synes at have haft omtrent ens Form, nærmest lignende NO. 361, men med ikke fuldt saa skarp Udbugning; de have været temmelig store (16688).

b). Betydelige Levninger af et Træspand (NO. 381-382) og af dettes Bronzebeslag. Høiden har været 14,2 cm; der har været 4 Bronzebaand (16689).

c). Glasbæger, helt bevaret, af Formen med Rader af indslebne Ovaler rundt om (NO. 335). Det ligner meget Bægret i Sætrangfundet (Ann. f. nord. Oldk. 1836-37 Pl. IV fig. 18), men er forholdsvis videre og lavere. Høide 8,8 cm, Vidde oventil 8,5 cm. 3 Rader Ovaler (16690).

d). Endel Kitstykker af et Trækar (16691).

e). 34 Perler af Glas og 7 af Rav.

Af Glasperlerne ere flere af mindre sædvanlig Art. Navnlige maa fremhæves 1 stor rørformet eller cylinderformet af hvidt, gjennomsigtigt Glas med smale, langsefter indlagte Striber af melkehvidt Glas, nu 3 cm. lang, men afbrudt i begge Ender, og en tøndeformet, temmelig spæd Perle af sort Glas med indlagte hvide Flammer, beskadiget i begge Ender og nu 2,8 cm lang. Perlerne ere forøvrigt af meget forskjellig Størrelse og Form; 5 ere Mosaikperler, deraf 1 i Form af en langsefter gjennomboret Parallelepiped (16692).

f). Spænde af Sølv af Formen NO. 237, 5,5 cm lang. Af Ornamenterne er en Perlering af Sølv nær Spæn-

Fig. 3

C.16694. Del av spenne. C.16698. Nålehus. Begge av bronse. C. 16693. spenne av sølv. C.16695. Spiralperler av bronse. C.16696, 97. Fingerringe av gull og sølv. C.16692. Ravperler. C.16692. Glassperler. Foto: Universitetets Oldsaksamling.

dens øvre Ende bevaret, og af Naalspiralen flere Stykker (16693).

g). Levninger af en **Broncespænde**, mangeltigt i begge Ender. Den bestaar, saavidt den er bevaret, af et fladt Baand af 6 mm. Bredde, jevnbreedt overalt undtagen i nedre Ende, hvor der sees Begyndelsen af en Udvidelse. Bøilen er i Midten horizontal og forbindes med Over- og Understykke ved Skraaknæer. Stykkets nuværende Længde er 4,7 cm. Naalen og dens Spiral, med tilbagegaaende Bøile, er bevaret, men løsnet fra Spænden og brudt i to Stykker. Som Prydelse paa Spænden har uidentivt været anbragt et ufuldstændigt bevaret, oprindelig vel ovalt, fladt Broncestykke, hvis længste Diameter har været 2,5 cm, og som paa Oversiden har været belagt med presset og forgyldt Sølvblik. Der har formodentlig været flere saadanne Prydelser paa Spænden. - Stykket har vistnok været ensartet med det i Aarsb. 1880 S. 199 No. 117 b. omtalte ¹⁾ (16694).

h). 2 **Spiralperler af Bronze**, dannede af flade, tæt sammenrullede Baand, 2 og 1,8 cm lange (16695).

i). **Baandformet Fingerring af Guld** (af Formen NO. 305), smal; har kun een rundtomgaaende Fordybning med ophøiet Linie i Bunden; Vægt 5,3 gr. (16696).

k). Stykker af 2 ganske lignende **Fingerringe af Sølv** (16697).

l). **Naalehus af Bronze**, 7,5 cm langt. Har ikke, som i Regelen er Tilfældet, havt bevægeligt Laag i begge Ender, men er fast lukket i den ene. I denne Ende sees endnu 2 fremstaaende Tapper, og Huller til lignende Tapper sees nær den anden, aabne Ende (16698).

B. a). **Bronzehjalt til et Sværd** fra yngre Jernalder, med støbte ornamentter, der ere temmelig stærkt medtagne ved Oxydation; Afbildningen fig. 7 vil dog kunne give en nogenlunde tilfredsstillende Forestilling om dem. Øvre Hjalt er gjort af eet Stykke. Hjaltens Længde er

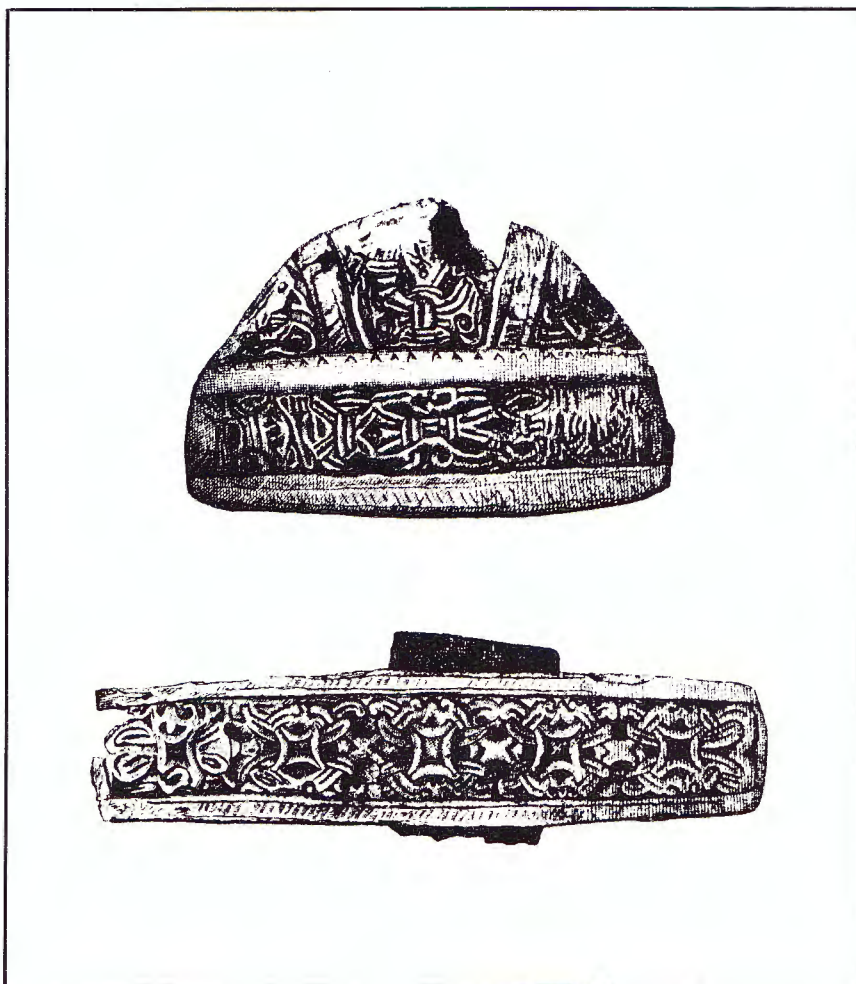

Fig. 4

C.16699. Sverdhjalt av bronse. M 1:1. Etter: Ab. 1892 pl.II.7.

9 og 6,6 cm (16699).

b). En Mængde smaa Brudstykker af forskjellige Sager fra yngre Jernalder, mest af **Jern**, samt nogle **Hestetænder**. Alt er yderlig medtaget, dels av Ild, dels af Rust. Blandt Brudstykkerne kan skjernes det til No. 16699 hørende **Sværd**, der har været tveegget, en **Spydspids** af Typen NO. 521, med Broncenagler, en **Skjoldbule**, flere **Pilespidser**, et **Øxeblad**, et **Mundbid**, en **Stigbøile**, et **Bor**, et **Sigdblade**, en **Hadde** til et Kar, samt en liden **Ringspænde af Bronze** af formen NO. 687 (16700).

¹⁾ Jfr. Sehested, Archæol. Undersøgelser 1878-1881 pl. XIX fig. 3."

Funnet ble betalt med kr 150,-, som fremgår av Oldsaksamlingens brev:

"Universitetets Samling af nordiske Oldsager.

I Henhold til Hr. Ordførerens skrivelse af 16de M. oversendes herved den bestemte Købesum for Fundet fra Hundstad med 150 Kr. Kvitte-ring fra Herredsstyrelsen og fra Finderen udbedes.

Christiania, 23 Mai 1892
O. Rygh.

Hr. A. Fjulsrud
Ordfører i Hole Fordmandskab.

Kroner 100,00 et Hundre Kroner
har jeg dags dato som Finder af
Oldfundet paa Klokkegaarden
Hundstad, modtaget af Ordfører
A.O. Fjulsrud hvorfor kvitteres.

Hundstad, 31. Mai 1892
Hans C. Fjeld."

Haugen har inneholdt 2 graver:
Den eldste, en kvinnegrav, som
kan dateres til 300-årene e. Kr.,
antagelig den tidligere del (Hou-
gen 1929:114), den andre en
mannsgrav, hvor særlig spydspissen
synes å hentyde til første halvdel
av 900-årene. Denne datering støt-
tes også av orneringen på sverd-
hjalten. (Petersen 1919:157).

Av inventaret i kvinnegraven må
fremheves: Glassbegeret (fig. 2),
spennene, ringene, to av sølv og en
av gull, nålehuset av bronse, samt
perlene av bronse, glass og rav
(fig. 3). Glassbegeret er et provin-
sialromersk importstykke, glass- og
ravperlene er heller ikke norske.

Selv om sakene er meget medtatte,
har også mannsgraven et rikt ut-
styr: Et tveegget sverd av jern med
fint ornerte hjalter av bronse (fig.
4), en spydspiss med tversgående
bronsenagler gjennom falen, samt
deler av rideutstyr: munnbit og
stigbøyle. Det er altså ingen små-
kårsfolk som har fått sitt siste
hvilested i haugen.

Det arkeologiske materiale fra
Ringeriksbygdene er rikt og variert
både i eldre og yngre jernalder.

Blant fremtredende gravplasser
med interessante funn fra eldre
jernalder, vil vi nevne gravfeltet på
Bråtens og Veiens grunn med i alt
opprinnelig 144 hauger, og den sto-
re gravhaugen på Sætrang, som er
blant de rikeste gravene fra sen-
romersk tid i Norge, datering

annen halvdel av 300-årene. Den
inneholdt en manns- og en kvinne-
grav (Slomann 1959).

I yngre jernalder står Gjermund-
bugraven (Grieg 1947) i særklasse.
Også den inneholdt en dobbelt-

grav. Utstyret viser at begge var
menn, gravlagt omtrent samtidig, i
midten av 900-årene; den ene har
fått med seg både hjelm og ring-
brynje, et av de meget få funn av
dette slag i Norge.

Litteraturhenvisninger og forkortel-
ser:

Grieg, S. 1947: Norske oldfunn
VIII. Gjermundbufunnet.

Hougen, B. 1929: Trekk av øst-
norsk romertid. Universitetets
Oldsaksamlings skrifter. B.II.

Larsen, J.H., Sollund, M.-L. B.,
Jacobsen, H. (red.) 1985: Forn-
minner i Buskerud. Hole kommu-
ne.

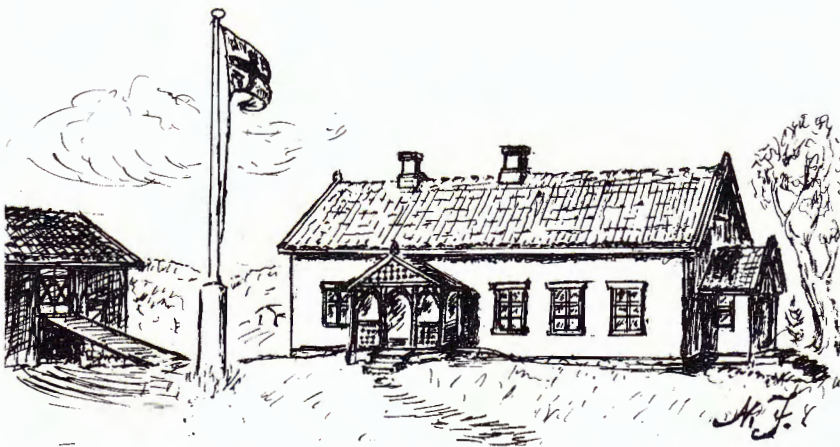
Petersen, J. 1919: De norske vikin-
gesverd. Videnskapsselskapet i
Kristianias Skrifter II. Hist.-filos.
Klasse 1919 no.1.

Rygh, O. 1885: Norske Oldsager.
Her forkortet: No. Forkortes i dag:
R.

Rygh, O. 1892: Foreningen til nors-
ke Fortidsmindesmerkens Bevaring.
Aarsberetning (Forkortes: Ab.)
Oldsager indkomne 1892 til Univer-
sitetets Samling.

Nils Johannessen har tegnet gården, og
skriver:

Gravhaugene lå på den sydøstre del av
tomta, dvs. der hvor skolestuene var.
Huset brant ned 31. mars 1981. Det
hadde da i flere år gjort tjeneste som
sosialbolig.

"Den bekjendte Husmandsvise"

i 15 Vers

*En Husmand udi Norge han har det ei saa godt,
For Pladsen skal han slide, om det gaar nok saa godt,
Ja, 8 Skilling Dagen, om Vaaren han da faar,
6 når det er Vinter, det kan du tro forslaar.*

*To Dage i hver Uge skal høre Husmand til,
Men blir han hjemme længer da bliver Bonden vild,
"Det bliver vel det beste jeg Lensmand ta'r med mei,
Og gaar til Husmands-Slusken og danser Huskomhei*

*Men naar det blir Slaatten, da har han op til 12,
Da faar han fuld Erstatning for lave Vinterfold,
Da kan du tro en Husmand sin Plads betaler fort.
Da kan han kaste Sorgen og al Bekymring bort.*

*Naar denne er udkastet, saa Hytten den staar tom,
Saa er det vel en anden som sættes i hans Rom.
Han faar de samme Regler som den, der var der før.
Og hvis han derpaa kjegler saa faar han samme Kjøl*

*Men bliver Husmand nødig, til Verten han da gaar,
Da faar han dyrt betale de Smuler han nu faar,
Ja hver en Pris paa gammelt de er jo godt og vel,
Men Husmands Løn den samme, ja Pokker ta' sligt Stel.*

*Til Slutning maa jeg sige, det er jo ikke godt
For den, som gaar og træller, det er jo meget smaat.
En Husmands Løn er liden, det maa I skjønne paa.
En Husmands Kost er simpel, det kan I godt forstaa.*

*Aarvaagen maa han være og taale Rim og Frost,
Og aldrig skal han klage på nogen simpel Kost;
Thi Sugel faar han sjelden, som Kjød og Flesk og Smør,
Men Sild og Grød og Velling en bedre Virkning gjør.*

*Dertil saa vil jeg lægge en Linje eller to:
Vor Husmands Kost i Norge er ingen Mand for go'.
For Bonden skal han trælle saa længe han formaar,
Og saa paa Omgangslægden, det blir hans siste Kaar.*

*Det hender undertiden, at Husmand Kaffe faar,
Men den er kogt paa Grudden, som att paa Kjelen staar,
"Jeg tror man neppe skjønner, at Kaffen min er veik,
Den er jo kogt paa Kjelen, aa jammen er det heit."*

*Det er saart at skue den simple Arbeidsmand,
Hvor ynkelig han træller for den bedre Stand;
Saa længe han har Kræfter, saa gaar det nok saa bra
Men naar han mister Helsen, vil ingen hanem ha'.*

*"Ja Husmand skal indsættes, kun bare aar for aar,
Ja bare for en Prøve og se hvordan det gaar,
"Hvis han sig da forbryder, da vil jeg passe paa,
En ny Husmand indsætte, og du skal herfra gaa."*

*De Rige udi Gjestebud tidt reiser til hin'an,
Da burde de betænke den simple Arbeidsmand.
De burde gjøre Bytte med hannem blot et Aar,
Saa tror jeg at mod Slutningen, de bedre det forstaa.*

*En Bonde, som har mange Husmænd paa sin Gaard,
faar Arbeidet utført paa ganske ringe Kaar,
Til Værten skal han løbe, saa tidt som Bud han faar,
Og hvis han vover trøite, for Reslemang han faar.*

*Ja, Visen har jeg digtet, men navnet er ei sat,
Og hele Husmands' Stilling har jeg paa Hjertet lagt,
Men hertil vil jeg sige, at Visen taler sandt:
Thi Mægtige og Rige gjør Arbeidsmand til Fant.*

*Ja nok af slike Bonder udi vort Klippeland,
Som elsker godt det Fag, at plage Arbeidsmand;
Men om de sig betænkte, de gjorde det ei saa,
At Tjenere og Husmænd som Slaver nu maa gaa.*

*Etter tradisjonen skal denne visen være diktet av
Nils Meisedalen, husmann til Vesterbø i
Nordre Aurdal.*

Richard Carter Smith:

Inntrykk fra Ringerike sommere 1838

Ved Johnny Johnsen

Det er få biografiske opplysninger man har om Richard Carter Smith. Han ble født i 1802 i Surrey og var elev ved Tonbridge School i Kent i årene 1815-1818. Smith ble innskrevet ved Gray's Inn i London i 1827, men det foreligger ingen opplysninger om at han tok eksamen eller fikk sakførerbevilling. I 1844 begynte han studier ved Gonville and Gaius College i Cambridge, og i 1849 oppnådde han graden Bachelor of Arts. Smith hadde nå tatt sikte på en geistlig karriere: I 1848 ble han hjelpeprest i Worcestershire, og senere ble han sogneprest i Stepney i London. To år før hans død i 1864 ble han så sogneprest ved St. Paul's i Charlton, Kent (nå London S.E. 7).

R.C. Smiths reise til Norge i 1838 begynte den 27. juli. Etter å ha besøkt Nord-Tyskland og København, kom han til Christiania den 12. august. Oppholdet i Norge varte bare i to uker. Han hadde planlagt en lengre reise her i landet, blant annet til Bergen og Trondheim, men måtte oppgi dette på grunn av konstant dårlig vær!

Tiden i Norge ble delt mellom forretninger og kortere reiser ut av hovedstaden. Smith var nemlig meget interessert i bergverk og industri. Han rakk blant annet å besøke Hassel jernverk, Blaafarveverket og Bærums Verk.

Det utdrag av Richard Smiths dagbok som nå blir presentert for leserne, ble første gang utgitt i bokform på Universitetsforlaget i 1976. Oversettelsen ble gjort av undertegnede etter det håndskrevne manuskript som eies av Dr. Eiler H. Schiøtz i Oslo.

Besøk på Hassel jernverk

Den 15. august. Jeg befinner meg nå på Gudes Hotell i Drammen, som er like godt som Hotel du Nord i Christiania. Begge ligger imidlertid langt under Hambros Hotell. Det gjør også hotellene i København.

Jeg er blitt fortalt at alle nordmenn kan lese, og svært mange kan skrive også. Det finnes ingen nasjon som er så vel opplyst, så intelligent og så selvstendig som den norske.

Ingen som ikke kan lese sin Bibel kan bli konfirmert, og ingen som ikke er konfirmert kan få et offentlig embete. Man kan faktisk ikke bli tjener engang.

Klokken 5 reiste vi til Hassel jernverk, som vi nådde kl. 9 etter en praktfull kjøretur opp Drammensdalen. Vi hadde hele tiden denne vakre dalen på vår høyre side, og Kongsbergfjellene på venstre. Det er et punkt ved sorenskriverens hus på (navnet mangler) hvorfra man kan se nedover helt til Dram-

mensfjorden. Dalen stiger gradvis over en strekning på ca. 25 miles. Hele landskapet vest for Paradisbakken forekom meg å være langt mer fruktbart enn dalene østenfor, men om dette skyldtes jordsmonnet, befolkningens flid, eller klimaet, hadde jeg ikke tid til å

undersøke. Slik forholder det seg imidlertid, og da jeg kom tilbake til Christianiadalen, slo det meg nok engang hvor underlegen den var Drammensdalen. Jeg har ikke sett noen del av Norge som var så fruktbar som dalførene rundt Drammen.

Det er en ting som støter øyet i alle norske landskap, nemlig den uskjønne måten man innhegner eiendommene på, her hvor man ikke bruker hekker. Jeg sier uttrykkelig eiendommer og ikke jorder, for de omslutter store landområder, der det gror mange slags vekster, uten at det er noe skille mellom dem. Disse grenseskjellene er laget av smått tømmer, som blir vraket når skogen hogges, og delvis av de ytterste plankene av større tømmerstokker. Disse blir lagt skrått på hverandre, dog uten at de helt berører hverandre, og med ca. 10 fots mellomrom blir så to små pelere (fra 7 til 10 fot høye) satt loddrett ned i bakken. Mellom disse plasseres deretter de skrålagede plankene, og de blir festet til pelene således: (se margillusstrasjon).

Skråplankene legges omtrent til brysthøyde, og finnes i alle lengder og fasonger. Pelene rager inntil 5 - 6 fot over dem. Det hele har et ynkelig, tarvelig og uskjønt preg, noe som forsterkes fordi gjerdene sjelden står helt oppreist og er fulle av

Hassel Jernverk. Etter gammelt maleri.

råtnede bord. Prisen er ca. 3 d. pr. tyllft, og hvis bordene blir lagt på den beskrevne måten, vil en tyllft kunne gjerde inn ca. 20 fot grunn. Pelene råtner lett, og hver vår må de slås lenger ned i bakken. Det er av denne grunn de ikke blir saget over i jevn høyde. Over klippegrunn legger man lange vedskier med hull til å feste pelene i.

En grønn hekk er noe man aldri ser i Nord-Europa; hekken er særegen for det engelske landskap. Noen land bruker tregjerder, andre benytter sten, mens atter andre bare anvender enkelte grensesteiner.

Underveis til Hassel så vi linåkrer, en del havre, rug i overflod, litt bygg, foruten erter og humle. Humlen var i frodig blomstring.

Den 16. august. Denne dagen var vår fra begynnelse til slutt, og vi var tvunget til å være innendørs. Vi brukte tiden til å inspisere masovnene på Hassel jernverk. Dette jernverket er nylig blitt kjøpt av et utenlandsk selskap. Jernmalmen er av ypperlig kvalitet og er fullt på høyde med den beste i Norge. Ver-

ket kostet 50 000 speciedaler (à 4 engelske shilling), og forskjellig maskineri kostet ytterligere 15 000.

De årlige utgifter beløper seg til ca. 20 000 daler. Det vil kreve 50 000 daler til å bygge flere masovner og anskaffe det maskineri som behøves for å drive verket på en lønnsom måte. Man forventer ingen inntekt av verket på to år ennå, så det totale utlegg vil beløpe seg til 120 000 daler, renter og lønninger (6 000 Pund) ikke medregnet. Dette tilsvarer 30 000 Pund. Man regner senere med å kunne produsere for 30 000 daler pr. år.

Produksjonsprosessen er som følger: Malmen blir tilsatt granitt, kvarts, glimmer, sulfat og perlitt (?) og deretter røstet i store firkantede, åpne smelteovner med kalk og trekull. På denne måten blir man kvitt svovelen, arsenikken (om det finnes noe) og de lettere avfallsstoffene. Trekk-kanalen og hele prosessen forøvrig forekommer å ligne den metode vi benytter for å fremstille trekull. Røstingen tar ca. 12 timer. Når malmen således er blitt rensset, men mens den

fremdeles er blandet med kvarts og granitt, blir den smeltet i en lukket masovn med sterk blest i 5 timer. Masovnen er fylt med vekselvise lag av malm og trekull, og fra tid til annen blir den matet med mer malm og trekull fra toppen etterhvert som massen synker sammen.

Når heten økes, blir kvarts og granitt omdannet til glass. Metallene blir samlet i en beholder under smelteovnen. Det glassaktige stoffet flyter på toppen og blir stadig skummet av. Dette glasset er helt svart og kalles slag.

Mens røstingen pågår (nå ved hjelp av tre blåsebelger som hver har en kapasitet på 100 kubikfot luft pr. minutt), gjør arbeiderne i stand former til barrer, blokker og støpejern i forskjellige fasonger. Etter 5 timer tar formannen en lang jernstang og lager hull i siden på beholderen med det flytende jernet, og det hvitglødende metall renner ned i de ulike formene som er plassert på gulvet i smeltehytten. Metallstrømmen blir først ledet ned i én form, så stengt av, og deretter ned i en ny form. Heten er intens mens denne operasjonen pågår, og skjønt jeg stod 10 fot unna, ble ansiktet mitt forbrent på en smertefull måte. Arbeiderne lot derimot til å være helt upåvirket av heten. Mens jernet ennå var rødglødende ble formene båret bort, og støpegodset ble dekket med fuktig sand for å bli avkjølet.

Det blir først laget nøyaktige tremodeller av disse støpeformene, noe som representerer en stor utgiftspost. Bare de dyktigste mo-

Vi synes skigardene våre er fine, i motsetning til R.C. Smith som fant dem uskjønne og støtende.

dellmakerne kan lage dem. Fremgangsmåten for å lage en form er følgende: Man fyller en stor trekasse med sand (sanden fra Newcastle er mest etterspurt), og så blir modellen gradvis trykket ned i sanden - noen ganger helt ned, andre ganger bare delvis. En annen kasse blir så fylt med sand og plassert oppå modellen. Slik får man et perfekt avtrykk - eller en støpeform - av modellen i to deler. Disse delene blir så forsiktig adskilt og modellen tatt ut. Så settes delene fast sammen igjen og metallet helles i formen. Man må her være svært forsiktig, særlig når man lager store former. Etter en kort stund tar man sandformen fra hverandre igjen, og støpejernet kommer til syne - rødglødende. Sandformen tåler bare én støpning, så man må lage ny for hver gang.

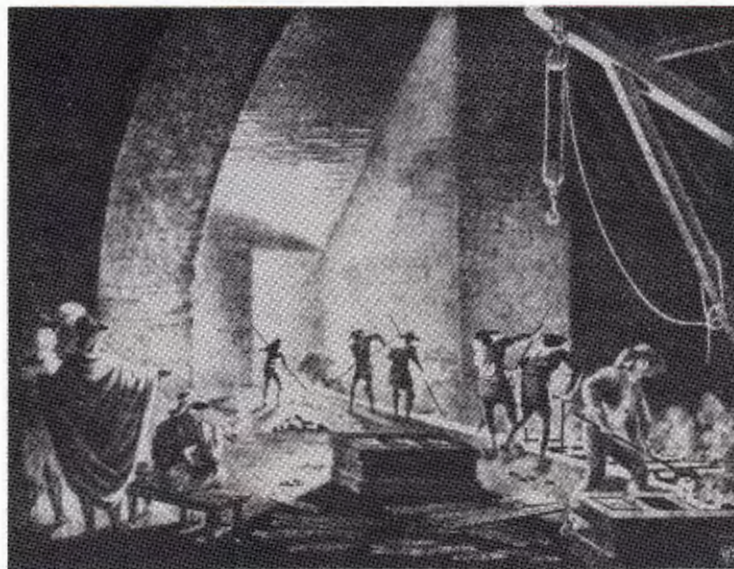
Man trenger lite vannkraft her på verket, bare nok til å drive blåsebelgene. Disse er gamle og lite effektive.

Nye blåsebelger er under bygging, og de vil få en kapasitet på 1 500 kubikkfot *varm* luft pr. minutt.

Den nye smelteovnen vil bli 36 fot høy og bygges i sten og jern. Den vil koste 4 000 Pund, og man beregner at den skal produsere 25 tonn jern pr. uke.

Malmen koster ca. ½ d. pr. pund, dvs. ca. 4 Pund pr. tonn, og er verdt fra 7 Pund til 10 Pund pr. tonn hvis man regner 100% for å dekke alle utgifter, renter og fortjeneste. Hvis smelteovnen produserer 25 tonn pr. uke - 1 300 tonn pr. år - til 60 daler pr. tonn, vil summen bli 75 000 daler. Halvparten av dette er 37 000 daler, som avsettes til renter og fortjeneste av utgiftene på 150 000 daler.

Den rikeste malmen man kjenner gir ca. 66% rent jern, men noe av den malmen man har funnet her

Det indre av et jernverk sist på 1700-tallet. Etter maleri av C.A. Lorentzen.

gir hele 71%, selv om en del ligger langt under dette.

Spesialarbeiderne, modellmakerne, ingeniørene og oppsynsmennene blir hentet hit fra Harzfjellene i Sachsen. Nordmennene er bare arbeidere her, og meget trege sådanne.

Mens jeg stod og betraktet slagget som hele tiden ble fjernet fra smelteovnen, slo det meg at kunsten å smelte metall og oppdagelsen av glasset kan være like gamle, ja, de *må* faktisk være det. Selv om jernet krever større varme og er vanskeligere å produsere enn bly, kobber, tinn eller sølv, trenger man til utvinningen av alle disse metallene en viss mengde varme, og under smelteprosessen må menneskene tidlig ha oppdaget at visse stoffer ble omdannet til glass. Dette glasset var ganske visst både urent og ufullkomment, men alle oppfinnelser er det til å begynne med.

Blåfarveverket på Modum, Ørretfiske, Tømmerslep på Tyrifjorden, Landhandel, Høyonn, Ferjer

Den 17. august. I kveldingen reiste vi til Fossum (Modum) for å bese koboltverket der. Også dette verket ble kjøpt av et tysk selskap for 20 år siden, for en sum av 60 000 daler. Det hadde da lenge vært drevet av staten med tap. Nå har

verket derimot store inntekter, og det er det største og beste i verden når det gjelder kvalitet. I åsene rundt Blåfarveverket finner man kobolten som korn i granitt, kvarts osv. Malmen blir først knust i møller og deretter vasket, siktet og rensert helt til alle jordrester, og spesielt alle kiselholdige substanser er fjernet. Deretter blir malmen røstet i 12 timer for å få bort bl.a. den arsenikk (30%) og svovel som finnes i den. Etter at malmen så har blitt rensert og oksydert med en tilsats av hvit kvarts, har den nådd det stadium hvor den kalles zaffer.

Zaffer brukes av våre produsenter av blått porselen. Hvis man skal lage *smalte* av malmen, må man tilsette hvit kvarts og pottaske og brenne den i 12 timer. Da er den blitt til et glassaktig stoff med en intens blåfarge. Dette glasset blir så malt, vasket og siktet til man får et fint blått pulver. Pulveret blir tørket i ovner og pakket i kasser på 3,5 cwt. Den største forbruker av både smalte og zaffer er England.

Ca. 100 mann arbeider med selve fremstillingen av blåfarge, mens gruvene sysselsetter ca. 900. Blåfarveverket har også en kjemiker, en gruveinspektør, en lege og en stab av kontorister. Kjemikeren har en årslønn på fra 300 til 400 Pund, alt etter hvor stor produksjonen er. Han har også et fullt utstyrt laboratorium og hus med have, brensel osv.

Arbeiderne tjener ca. 1 mark, eller 10 d. pr. dag. De har fast arbeid hele året. Gamle, syke og gifte arbeidere med deres familier blir underholdt delvis av verkets eiere og delvis gjennom en premie på 1 skilling for hver 120 skilling de tjener. En del av arbeidernes lønn utbetales i mat og klær, resten blir betalt i kontanter.

Blåfarververkets produksjon er sikkert verdt 30 000 Pund pr. år. Anlegget koster ca. 12 000 Pund, og utlegget til bygninger kan ikke ha vært på under 100 000 Pund. De årlige utgifter kan beløpe seg til ca. 15 000 Pund. De resterende 15 000 Pund skal da dekke renter på investeringene (5 000 Pund) og en fortjeneste på 10 000 Pund, og er altså ikke mer enn tilstrekkelig.

I åsen rett overfor Blåfarververket er det en styrtrenne for tømmer. Derfra styrter man tømmerstokker ut i Drammenselven, som renner litt syd for verket. Gjennom selve verket går det også en tømmerrenne som fører tømmer ut i elven lenger nord. Disse to rennene er gode inntektskilder for Blåfarververket, som har et stort forbruk av ved. Den veden som behøves blir hugget på verkets egne eiendommer. Forbruket er på (tallet mang-

Gammelt bilde fra Blåfarverket.

ler) favner. En favn koster 2 mark - 21 d. - og er på $6 \times 6 \times 2 = 72$ kubikkfot.

Mens jeg var her ble det bragt hit en flott laks som var tatt i nærheten av Hokksund. Den veide 25 pund og det ble forlangt 12 mark eller 10 engelske shilling for den (dvs. ca. 5 d. pr. pund). Dette ble imidlertid ansett for å være for dyrt, og fiskeren ble tilbudt 8 mark, men dette tilbudet godtok han ikke.

Den 18. august. Klokken 10 reiste jeg videre til Bjørndalen, hvor jeg skulle møte herr Hutchinson². Herr Juin (?) dro tilbake til Hassel. Ca. klokken 2 kom vi fram til Sandvik (?), som ligger ved en sjø. Etter å ha spist middag gikk vi ombord i en båt for å fiske på denne sjøen. Det er for sent i sesongen til å fiske nedenfor fossene; begynnelsen av juli er den beste tiden. På tre stenger fikk vi 13 ørreter, men ingen veide over et halvt pund, og to åbor, hvorav en veide to og et halvt pund. Disse ble tatt på ørekyte og ørreten på flue. Jeg hadde den fornøyelse å hale i land syv ørreter til tross for at jeg var den minst dyktige av oss tre. Slik er det når man har fiskelykke! Fangsten ble til et herlig aftensmåltid for oss selv, samt to bekjente som kom medbringende vin og andre gode saker.

Den ene av våre venner var interessert i de to dampbåtene (*) som er blitt satt i drift på denne sjøen. De brukes til å slepe tømmer. Tømmeret blir samlet i store flåter på fra 300 til 500 tylfter. Man hadde ventet at en båt skulle kunne slepe tre slike flåter, men maskinen, som er på 15 hestekrefter (**), har vist seg å være for svak. Slepebåten makter derfor ikke mer enn én flåte om gangen, og driften kan følgelig ikke gi overskudd.

* "Kong Ring" og "Sigurd Syr"

** 10 h.s. Motala Dampmaskin

Lange rekker med pæler er slått ned i sjøbunnen et langt stykke ut fra bredden. Disse danner kunstige vik og er landingsplass for tømmeret. Alt tømmeret blir samlet her, uten hensyn til eiendomsforholdet.

Tømmeret blir hugget av bøndene i innlandet om vinteren. De får betaling på forskudd om høsten. Bøndene kjører tømmeret til avtalte leveringssteder hvor det blir mottatt om våren av en agent for en tømmerhandler. Agenten får betaling for hver tylfet han påser blir fløtet nedover elvene og gjennom strykene. En arbeidssom agent kan oppnå en årslønn på mellom 1200 og 1500 daler, eller 300 - 350 Pund S. (Mer om tømmerhandelen senere).

Jeg bør nevne her at hver kjøper har sitt spesielle merke som blir slått inn i tømmerstokkene på flere steder før fløtingen finner sted. På Bjørndalen fikk jeg smake øl som var brygget av malt og skudd av ener istedenfor humle. Det er vanlig at husmennene lager øl på denne måten. Jeg syntes dette ølet smakte godt.

På Vikersund er det en landhandel. Disse blir drevet med bevilling fra regjeringen, og det finnes bare én landhandel i hvert distrikt. De driver en stor handel med bønder; i dag var det lørdag og butikken var stadig full av kunder. Inni ligner disse landhandlene en amerikansk "store"; her finnes det litt av alle nødvendige varer som mat, klær og pyntegenstander. Selvfølgelig er alt av mindre bra kvalitet. Det eksisterer ingen form for konkurranse innen denne bransjen, og mange handelsmenn tjener derfor store formuer.

Her i distriktet var bøndene travelt opptatt med å få inn høyet, som er meget viktig for dem. Kveget blir

drevet ned fra fjellbeitene i oktober, og det neste halve året må buskapen fores inne med det føret bøndene nå holdt på å samle inn. Hvert eneste gress-strå, på den minste jordfleck, blir omhyggelig tatt vare på. I tillegg til dette blir blad av bøk, bjerk, og fremfor alt or, som ellers er et unyttig tre, tørket i solen og båret i hus. Bøndenes vogner er meget tarvelige; enkelte består av store kurver som er plassert på sleder, mens andre er laget av forpartiet på en slede og forsynt med to små bakhjul. Til og med små robåter må gjøre tjeneste som høyvogner, og menn, kvinner og barn er alle ivrig opptatt med arbeidet. Bøndene har som regel gode klær, og de er langt bedre kledd enn bøndene i Russland, hvor jeg reiste i fjor.

Jeg har funnet ut at ordet "sund" betyr "ferjested" - derav navnet på streket ved Helsingør. "Sundbåt" betyr "ferjebåt", og slike er det mange av i Norge og Sverige, hvor det ennå er bygget få broer. Avgiften er høy; fra 8 til 12 skilling (4 - 6 d.) for hest og vogn. Ferjebåtene blir manøvrert på en dyktig måte av to roere, som ofte er kvinner. Tross alt er ferjene en hindring for reisetrafikken; å krysse en elv er som regel en halvtimes arbeid, særlig hvis båten befinner seg på motsatt bredd når man kommer.

Hønefoss - Dramatisk kjøretur Norderhov kirke - Krokkleiva - Christiania

Den 19. august. Vi startet kl. 7 med Hønefoss som mål, og vi kom fram kl. 12. Underveis så jeg store stykker lin- og ulltøy som bøndene hadde laget, ligge i gresset til blekning. Stoffet så ut til å være grovt og sterkt. Alt lintøyet var diagonalvevet, mens ulltøyet var rettvevet og svart, med striper. Jeg så ikke noe av det grå ulltøyet som er så vanlig blant bøndene. Det ble fortalt meg at det holdes et marked på Kongsberg i mars, hvor mange slike produkter blir bragt ned fra fjellbygdene for å selges.

Veien til Hønefoss går langs en stor innsjø, men litt opp fra vannet, slik at den reisende ofte har vakker utsikt. Øyene i denne sjøen er helt oppdyrket, og de lot til å være meget frodige. På vannet var det atskillige båter som bragte sine Eiermenn med familier til kirke, og det seilet de hadde var intet annet enn et lite grantre som var festet i forstavnen. Da de hadde god bølge gjorde de bra fart, og de seilte faktisk like hurtig som vi kjørte.

Mye av rugen er svært grønn her omkring, og det ble sagt at dette distriktet var slemst plaget av en slags dverghavre (Floghavre). Den

ne finnes i så store mengder at den kveler kornet som blir sådd hvis den ikke får skyte først. Deretter må den pløyes ned, og av den grunn blir kornet sjelden sådd før i juni. (Kan det være et slikt ugress det er tale om i Bibelen i lignelsen om ugresset blant hveten?)

Innfartsveien til Hønefoss går over en rekke stryk og ender i et fossefall. Selv på denne tid av året, når vårflommen for lengst er over og det ikke har falt regn på flere uker, er dette et storslagent syn. Skumsprøyten stod over den lange, smale og krokete broen som er bygget fra klippe til klippe. Bulderet fra fossen var mektig. Hvordan det er under vårflommen kan jeg vanskelig forestille meg.

Takket være vannkraften sager man her store mengder tømmer til planker.

Våre forsøk på å fiske ble ikke kronet med hell. Det ble sagt at den strenge kulden sist vinter hadde tatt livet av fisken både her og i mange grunne vann. De fortalte også at for å ta stor fisk må man fiske i elvene som renner ut av de store innsjøene.

Til aftens fikk vi i dag fire slags ost; hollandsk, holstensk, gjetost og karveost. De to sistnevnte var hjemmelaget og var langt de beste. God te, deilig smør og sigarer - alt var bedre enn det jeg hadde fått i Christiania og Drammen - avrundet vårt aftensmåltid.

Den 20. august. Kl. 7 startet jeg tilbaketuren til Christiania, og jeg kom fram kl. 3 om ettermiddagen. Mine venner reiste tilbake til Drammen. Da jeg skulle til å kjøre over broen ved Hønefoss, som er smal og har mange knekker, ble hesten min skremt av et eller annet. Duren fra fossen like ovenfor, og skumsprøyten som blåste over broen på grunn av vinden, gjorde

Til venstre: Tegning av Hønefossen. Fra engelsk reiseskildring.

at hesten ble enda mer redd. Den satte av sted med en fart som var langt fra ønskelig når man tenker på at vi begge ville ha møtt en sikker død hvis et uhell hadde inntruffet. Heldigvis klarte jeg å roe den noe ned da vi kom til den siste knekken på broen, som var nesten vinkelrett. Det må ha hjulpet meg at hesten her så rett inn i fossen, for ikke før hadde den kommet rundt hjørnet før den satte av sted igjen i vill fart. Til alt hell møtte jeg bare en vogn på broen, og den kjørte ikke midt i veibanen slik de vanligvis gjør, så alt endte vel. Sant å si følte jeg en dyp takknemlighet over at jeg var kommet uskadet fra dette.

Jeg krysset så elven på en ferje et stykke nedenfor fossen, og veien gikk noen miles gjennom et ensformig slettelandskap. På venstre hånd og rett forut hadde jeg høydedragene ved Krokkleven. Det var blitt anbefalt meg å avlegge Norderhov kirke et besøk, og jeg kom ganske snart fram til den. Jeg beså den med stor interesse og glede, og da den er et utmerket eksempel på en landsens kirke i Norge, vil jeg forsøke å gi en beskrivelse av den.

Norderhov kirke er høy og kort i forhold til bredden. (Dette er tilfelle med alle de kirker jeg har sett i Norge.) Byggematerialet er sten, og den er grovpusset og hvitkalket. Fronten mot veien utgjøres av et klokketårn av tre med fire tinder. Våpenhuset er enkelt. Derfra kommer man inn i kirkeskipet. På den ene siden er kirkestolene forsynt med dører, men på den andre siden er de åpne. Navnene til brukerne av kirkestolene står malt på dem.

Over inngangen er det et galleri med orgel og et korgalleri. Ytterligere ett galleri var forbundet med disse og gikk rundt hele skipet. Over dette var det enda ett galleri. Hele interiøret og taket var av tre og var vakkert malt. Taket var malt i gult og hvitt diamantmønstre. Ved enden av skipet stod prekestolen. Den hadde fine utskjæringer og var også malt. Prekestolen hadde en vakker tronehimmel og en trapp som førte inn i

Norderhov kirke i 1890-årene. Smiths beskrivelse er fra før den store "restaurering" i 1881. Heldigvis er nå prekestolen og flere gjenstander han beskriver på plass i kirken igjen etter restaureringen i 1953 - 56.

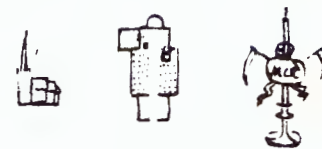
det første koret eller det annet skip - jeg vet ikke hvordan jeg skal benevne det. I dette avsperrede rommet foran koret var det også en utskåret prekestol med dør og tronehimmel foruten en stor, lukket kirkebenk. Denne var antakelig beregnet på dem som tar del i barnedåpen. Foran var det en åpen plass, for kirkefolket. Helt innerst befant alteret seg, i et eget *rundt* kor. Dette var enten eldre enn resten av kirken, eller bedre bygget og konstruert fra først av enn kirkeveggene. Alterringen dannet på en måte diameteren i dette halvsirkelformede koret. Alterbordet var pyntet med lys, og altertavlen var høy og rikt dekorert med utskårne figurer og søyler i italiensk middelalderstil. På venstre side av koret var det et sakristi som åpnet ut mot kirken. Etter utseendet å dømme, antar jeg at det ble brukt som rettslokale eller valgsal.

Kirkens utsmykning gav den et svært romersk-katolsk preg. Det fantes en stygg kopi av Domenichinos berømte bilde av Kirkefedrene som drøfter den ubesmittede unngangelse, og et maleri av Kristus og De hellige tre konger. Alteret var dekorert med 4 vokslys og kranser, bånd og innskrifter. I sakristiet var det en stor, primitiv figur av Kris-

tus på korset med blødende sår. Midt i sakristiet hang det også et votivskip - maken til dem jeg så i kirkene i Calais og Boulogne.

Det var også to gode portretter av en viss Johannes Ramus og hans hustru, malt i en stil som minner meget om Denners og Jamesons, men mer livaktig. Et monument over den samme fantes også i sakristiet. Dette var et vakkert kunststykke som hang i en lenke. Det var enten utskåret eller støpt, kanskje helst det siste, for det klang omtrent som messing eller jern når man slo på det. I hjørnene på denne kunstgjenstanden er de fire evangelister avbildet, alle sittende og forsynt med sine forskjellige attributter. Mellom dem blåser engler i basuner. Over hver figur kan man se et kjerubhode og ved foten et dødningshode med timeglass. Midtfeltet er åttekantet og inneholder en innskrift om Johannes Ramus og hans fem barn. Jeg

Smith tegnet små skisser i teksten eller marginen, som disse fra Norderhov kirke.

Kongens Utsikt - The Kings View, Korgkleven, near Christiania - hadde vunnet europeisk berømmelse allerede da Richard C. Smith kom dit. Denne tegningen ble gjengitt i en rekke publikasjoner, bl.a. i "Norwegian Pictures drawn with pen and pencil".

kunne ikke finne noe årstall, men jeg tror det stammer fra ca. 1650. Denne minnetavlen måler ca. 6x4 fot, og er et fint kunstverk. Men det er blitt farvelagt eller overmalt altfor mange ganger.

Norderhov kirke er også kjent fordi en avdeling svenske soldater ble tilintetgjort her da de marsjerte mot Christiania i 1716. Da de svenske tropper således befant seg 50 miles fra byen, slo de leir her.

og noen av dem gikk til prestegården for å få mat og drikke. Prestens hustru, som var en tapper kvinne, tok imot dem uten engstelse og svarte at hun skulle lage til et godt aftensmåltid for dem. Da hun hadde dekket på til dem, sendte hun en budbringer til den norske leiren oppe i åsen. De norske styrkene snek seg ned til prestegården om natten og tilintetgjorde den svenske avdeling til siste mann.

Man viser her ennå fram noen kuler som ble funnet etter denne trefningen, og en del andre minner.

For å komme til Sundvollen må man krysse en stor sjø, og man kjører over flere øyer på en veifylling som er sammenbundet av broer. (Sundvollen betyr "vadestedet i skogen".) Deretter begynner oppstigningen til det berømte passet som heter Krokkleiva. Dette ble dannet da det oppstod en veldig revne i fjellet. Veien snor seg opp gjennom denne kløften i en lengde av over 1 mile. Fra toppen er det en fin utsikt over en vidstrakt dal, men denne kan ikke måle seg med den dalen man kan se fra Paradisbakken på veien fra Drammen til Christiania. Bakgrunnen, som består av et veldig fjellparti, er likevel mer storslagen her. Solen skinte på fjelltoppene, men ikke i selve Krokkleiva; solskinn er av stor betydning når man skal sammenligne fjell-landskap.

Det begynte så plutselig å regne, og alle mine forsøk på å lage en skisse av landskapet ble gjort til skamme. Regnet øket da jeg nærmet meg Christiania, og det holdt ikke opp før jeg kjørte inn i byen. Deler av denne veien går gjennom vilt terreng og over høydedrag. Man kjører også gjennom en stor skog, og over et høyt platå. Deretter stuper veien bratt ned til et sted som heter Jonsrud. Klokken 3 kjørte jeg så inn i Christiania, våt til skinnet.

Ole O. Haug

Av Nils Johannessen

Ole O. Haug var en kjent bygdemusiker på Tyristrand. Han bodde på Fægri, og han etterlot seg flere fine melodier som han selv hadde komponert. Han var også fiolinist og hornblåser, og var kjent som en dyktig dirigent for Tyristrand Hornorkester.

Det eksisterte også en musikkgruppe som ble kalt Ringerikskvintetten, og i den var to av Ole O. Haugs sønner med. Det var Ove

som spilte fiolin og Åge som spilte gitar. Dessuten trakterte Gunnar Thorvaldsen kontrabassen, mens Nordahl Nicolaisen og Arild Formoe spilte trekkspill. Denne kvintetten spilte ofte i selskaper og på forsamlingslokaler. Den besøkte visstnok også gamle hjem og andre institusjoner. Programmet var alltid det samme. Det begynte med en vals som heter "Utsyn over Tyri-fjorden" og alle melodiene var komponert av Haug.

Tyristrand het i gammel tid Skjærdalen, og det inspirerte Haug til å skrive reinlenderen "Skjærdølingen".

Så fulgte masurkaen "Trolldans på Gyrihaugen". Deretter kom nok en reinlender "Grytingen". Grytingen er et tjern inne på Holleia og er nevnt i samband med "En tiurleik på Holleia" av P. Chr. Asbjørnsen.

Det siste nummer på programmet

Utsyn over Tyrifjorden

Vals

var polkaen "Varden". "Varden" var lokalet til Tyristrand Ungdomslag, og her hadde Haug ofte spilt til dans og underholdning.

Ole O. Haug døde 16. april 1960. Den gamle hedersmannen hadde for alltid lagt ned taktstokken, men det han hadde skapt bør få leve til glede for alle som kan nyte den musikken som han har etterlatt til bygdene ved Tyrifjorden.

En musikalsk familie. Ole Haug (til høyre) med sønnene Åge (i midten) og Ove (til venstre), to med fele, én med gitar og med trekkspillet parat.

Peter Lyse..... "Me mor te

Av Fred Harald Nilssen

Petter Lyse (1895-1982) fekk i 1976 gjeve ut boka "Attved Tyrifjorden", ei bok om målføre og tradisjoner frå Ringerike. I 1982 freista han å fylgje opp med boka "Manns minne", men Norsk Målførearkiv såg seg ikkje i stand til å trykke boka. Saman med Gudmund Bakke gjorde eg et mislukka forsøk på å gje ut boka. I fem år har manus lege og støva ned.

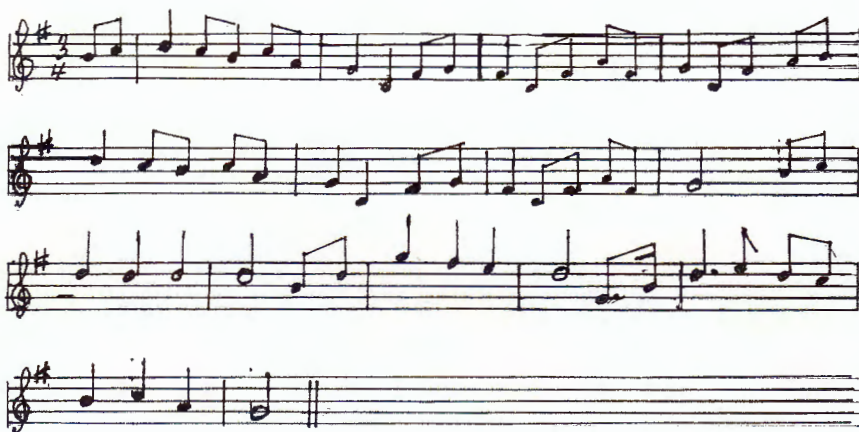
Då eg vart kalla til arbeid i heftet Ringerike ser eg tida inne til å gjere nye forsøk på å la folk få del i biografien til Peter Lyse. Her trykker vi eit kapittel frå manus som hand-

lar om dei fyrste 20 åra av livet til Peter Lyse. Manus er skrive på Holmål slik det vart tale kring århundreskiftet. Boka byrjer med desse setningane: "Han Peik vart føtt i ei lita stue i søreinen, på vestsida a Steinsfjorn en aprildag i 1895. De fyste'n såg av væla var di stupbratte bærja å den svarte granskauen på østia."

Når du hastar sørover E-68 langsmed Steinsfjorden, ser du ei lita stue på venstre hand før du kjem til Kroksund. Det var der han Peik vart fødd, og Peik er altså Peter Lyse.

Da vintern var åver, å de var blit tørt på vein, sku'n Peik få væra me mor si tel Hønefåss. De var hallanen mil dit frå heme. De vart tre mil å gå på en dag, men de hadde vøri ynte litt om at'n sku kanskje få væra me far sin te byn om sãmårn. Byn, de var Krestjanja, å dit var'e fireåeihall mil. Nå'n jikk gamleveien åver skauen å brukte treine de siste støkke, vart de snøtt tre mil å gå. Så denna Hønefåss-turn vart ei prøve på å'n daug tel å gå. Di tre sølvkronene frå i høst sku'n setta i banken å hadde knytt dom inn i ei snyte på lømmetørkle, å'n jikk å høllt på dom i lomma hele veien.

"Bokkhønnvalsen"

På Bergsundkollen i Ådalen var det for mange år siden samlet en flokk ungdommer til dans. Dessverre kom ikke spillemannen. Men ungdommene var ikke rådlause. En av guttene hadde med seg et bokkhønn (bukkehorn), og på det spilte han til dans hele kvelden.

Han spelte mest en vals som han sjøl hadde laga. Denne valsen blei seinere kalt "Bokkhønnvalsen". Den har jeg skrevet ned etter Laura Buttingsrud fra Gagnum i Norderhov. Hennes far var fra Ådalen.

N.J.

"Hønefåss var en by", sa mor hass, men de var nå itte store forsjellen da'n kamm åver brua åver Storelva. De var sama veien oppåver, bare de at husa sto tett vegg i vegg så'n knaft kunne få flate hanna i møllom. Men de var mest trehus i en liten haga. Dær sto æpletrea å blønstre. "Stor-gata" var som lannveien ellers, bare de at de var mye mer hestemøkk dær. At dom itte tok vare på all den møkka da?

De var jo jøssel te store kálhagar som låg dær å samle fluer å tusenvis a spurv.

Han Peik kamm opp te en stor plass me hus runnt omkring. De var Tørje. Dær sto de en mann me ei drakjærre me ei fiskekasse på.

De var mye fluer, å de lukte vonnt. De var non blåaktie fisker me søllblank buk. "Makril", sa mann, å hadde kammnen me treine frå Drammen. "Åbbår å sik kamm frå

Hønefåss"

Steinsfjorn", sa'n. Han Peik var så fæl te å spørja etter alt han. "Den som spør my, han veit my", sa far hass, "å ingen kan forspørja sei." Men mor hass sa'n var en nysjerriper, hu.

I frå Tørje jikk ei gate te venstre, å i et trehus var banken. Mor hass jikk føre inn, å'n Peik tok a sei lua å helste som'n hadde lært nå'n kamm inn te fremne. De sat en mann ve et bor å skreiv å regne.

"Je skal setta inn non peeng i banken, je", sa'n Peik. "Ja, de ska nåkk bli ei rå me de", sa mann.

Han hadde en lårgnett som hang å dingle i ei snor frå en knapp i jakka som var a svart, tynt ty, å så hadde'n en hvit stiv strøkin krage me ei svart sløyfe runnt hæsjen. Nå'n skakke på hue eller bøgde de framåver, gnog kragen unner kjakabeina eller haua. Han fannt fram ei lita tynn bok me brone pærmer å sporte etter namne. "Peik", var svare. "Å etternamne da? Å heter far din?" "Lars". "Du heter Peik Larsen, du da." "Å far min heter Lars Pettersen, for bestefar min heter Petter." "Ja, så var de penge da? Tre kroner - om et år blir de me renter - ska vi se - tre kroner å femten øre. Å kanskje mer viss du setter inn flere penger." "Vi får se om de blir flere aurer te høsten da. De ær fiske-peeng detta, ser'u."

Men 24 år seinere mist'n Peik å mange andre som sto i den store protokollen sparapenga da den banken å mange andre banker rauk åvereine!

De var mange ærend som sto ijen ennå. Mor hass sku tel gartner

Stua ved Steinsfjorden hvor'n Peik var født.

Wagner å kjøpe frø, reseda å ringblommer å kornblomme-frø, å te kjøkkenhagen gulrot å persillefrø, salvie å timian, portulakk å agurkfrø. Å hu sku te appetikke å kjøpe nafta å kamferdråpår å borsyre, å tel ei som søllte tråsneller å bendelbann. Da de var jort, sku dom besøke syster hennes som snarest.

Men hu moster ville laga medda, å hu stekte makril å kokte rabarbrasuppe. Fyst måtte'n Peik få litt vann. Han hadde vørti så tyst på denna tørre veien. Itte fantes de en bekk eller ei ølle me reinvann i. Detta Hønefåssvanne var itte gått. De var mye bære både fjorvanne å bekkevanne heme. Ittno vann var bære enn vanne hos'n bestefar, han hadde ei ølle borti skauen. De var så klart å kallt, men fraus all dri om vintern, å bekken kamm rett ut a bærje.

Så var'e bare å takke pent for maten å takke for sei å ta i hanna te farvell. Men fyst måtte'n Peik pisse. De var letter tænkt enn jort. De var hus me vønøyer åverallt,

men de fekk våge sei enten de var låvli eller ei. Bikkjene skvette jo på husvegga uta å bli telsnakka, å hesta stanse mitt i veien me kalisjevågna å tømte tor sei. Nei, han Peik ville itte bu i en by. Itte var'e en stubbe eller en stein å sitte å vile di trøtte beina på heller. Ittno var så bra som heme.

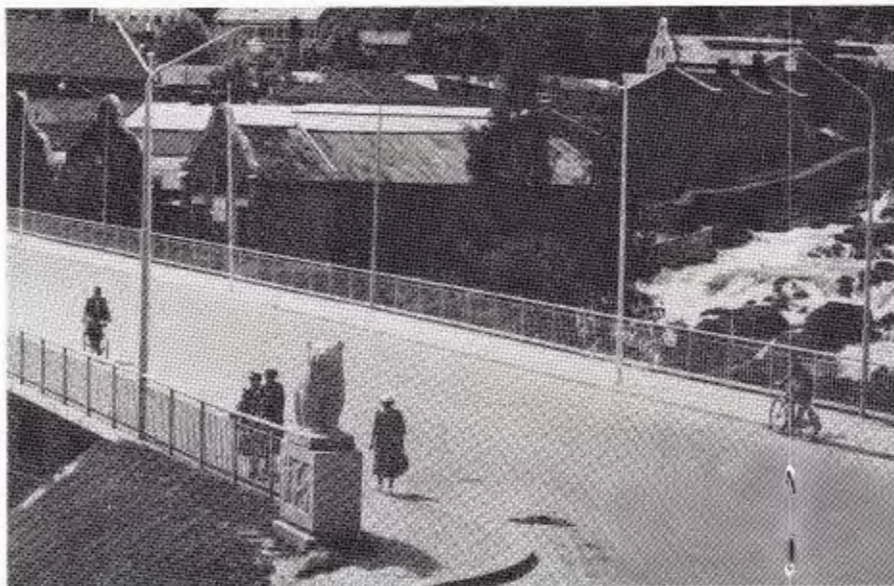
Dom tok den gamle veien opp frå Dompidal. Den var snøggere, men bakka var leirete å tonge. Han rapa stekt makril, de var ingen go rap, itte som etter sprøstekt smååbbår, den en kunne maule i sei me både bein å kjøtt. At dom itte heller kjøfte åbbår frå Steinsfjorn istellafor makril frå Drammen? "De er så mye ben i aboren", sa ei bydame. Men makrillen var nå itte beinlaus den heller.

De lukte forresten stekt makril åver hele Hønefåss, å de var lukta som'n huste besst frå den turen. Den sat i nåsa te etter'n var kåmen hem. På appetikke var'e så mange slags lukt, å ifrå bryggeri ei sterk lukt.

Ståle Kyllingstad

på sommerutstillingen

på Ringerikes Museum

I juni åpnet Ringerikes Museum sin sommerutstilling - den femte i rekken. Denne gang ble det kunstneren Ståle Kyllingstads verker som ble presentert. Etter tidligere sommerutstillinger av bunader, barneleker, pottemakeri og "tre"-utstilling - alt hentet fra muséets egne skattkamre, ble en kunstutstilling et interessant tilbud for publikum.

Ståle Kyllingstad har vært en meget produktiv og mangesidig kunstner, og utstillingen var faktisk den første presentasjon på Ringerike av hans arbeider samlet. Og han har bodd på Ringerike siden 1947 da han kom hit etter en 10-års periode på Hadelands Glassverk. Så det var høyst aktuelt å vise hva han har skapt gjennom årene, og utstillingen ble gjenstand for stor interesse helt til muséet stengte sine dører 1. september.

Ståle Kyllingstad er rogalending, født i Kvinnesdal i 1904. Som ung kom han til Norsk Kunsthandverksskule på Voss hvor han bl.a. arbeidet med modellering sammen med Nils Bergslien. I 1924 begynte han på Kunstakademiet i Oslo.

Etter et par år der gikk ferden til Paris, og etter nok et par år til USA. Også senere har han besøkt De forente Stater som gjesteforeleser...

Det var etter krigen Ståle Kyllingstad gjorde østlending av seg for godt. Da begynte han på Hadelands Glassverk hvor han var kunstnerisk leder og utførte et banebrytende arbeid gjennom mange år. Han har arbeidet som fri kunstner siden han flyttet til Trygstad der han kjøpte det gamle tuberkulosesanatoriet (som ingen turde overta), og med Eindride Slåtto som arkitekt skapte sitt særprege-

te, vakre kunstnerhjem i Norderhov.

Ståle Kyllingstad har vært en arbeidende kunstner i bokstaveligste forstand. Oppgavene har vært tallrike og til stadig inspirasjon - øyensynlig har skapergleden aldri sluppet taket i ham. Som billedhugger er han representert landet over — med en rekke krigsminnesmerker og andre skulpturer. I

Over: Ståle Kyllingstads "Bjørnene på broen" er "på utstilling" hver dag, de hører for lengst bybildet til. Foto fra 50-årene.

Hønefoss har vi hans "Ringerikspike" og bjørnene på broen. På utstillingen kunne man se gipsavstøpningene og modellene av mange av hans store arbeider. Et veldig, kneisende hestehode møtte de besøkende på muséet, og i gangen — ved siden av Asbjørsens samlerveske og Kandidatens kjelke — sto i sommer "Ringerikspiken".

Bjørnene står på solid fundament. Relieffene er fire forskjellige.

Nederst til venstre: Ståle Kyllingstad i arbeid med et av sine monumentale verk...

Under: På utstillingen i muséet i sommer kunne man bl.a. se den store bysten av Harald Sæverud. Sigbjørn Bernhoft Osa besøkte utstillingen, og de to gamle vennene gjenoppfrisket muntre minner. Osa spilte hardingfele og Ståle Kyllingstad slo takten med hammer og meisel.

Utstillingen var meget innholdsrik, med bl.a. en utsøkt samling av Kyllingstads glassprodukter fra hans Hadelandsperiode. Han er også en meget dyktig tegner, og et utvalg av hans fine tegninger kom med på utstillingen, likeså en del akvareller og grafiske arbeider. I utstillingslokalene i kjelleren var et rikholdig utvalg av hans produkter. Det var arbeider i brent leire, i keramikk, i jern, i kleberstein - og en del i tre. "Det er treskjærer jeg egentlig er", sa han en gang, og mange fine ting i tre er han mester for. Vi kjenner mange av dem her på Ringerike. Men treskjæringen har nok vært bare en ganske liten del av hans kunstneriske virke som har vært utrolig vidtfavnende. Det fortalte utstillingen om.

Utstillingen var montert av tidligere museumsbestyrer Peter Tandberg. Den ble åpnet med festivitas den 17. juni der direktør Jens Berg holdt talen for kunstneren.

Ak.

Brit Hofseth — geolog på Holleia

Av Nils Johan Rønniksen

Høsten 1940 kunne oppmerksomme tyristrender, askværing og soknedøler iaktta en ung, pen dame på Holleias stier og åser. Med kart, kompass, meisel og hammer saumfor hun hver krok i det østlige Holleia. Damen var Brit Hofseth. Hun var utdannet geolog og sendt hit til Ringerike av Norges Geologiske Undersøkelse. Brit Hofseth ble den første som foretok sammenhengende geologisk kartlegging av Holleia. Før hennes tid var det bare foretatt oppmåling av enkelte gruver og skjerp.

I løpet av noen høstucker kartla Brit Hofseth området fra Nakkerud i sør til Klomshue i nord. I vest stanset hun ved Sølvfuruåsen og i øst ved Aklangen. Hennes oppgave var å ta nærmere rede på de geologiske formasjoner som omgir Holleias jern- og nikkelforekomster. Dessuten hadde bergmenn i gammel tid betegnet en bergart i disse områdene for serpentin. Dette skulle hun også bringe klarhet i. I NGU's skrift nr. 157, utgitt i 1942, kan vi lese Brit Hofseths nedtegnelser fra ukene i Holleia. Etter dagboken å dømme må hun ha vært en uvanlig energisk og sprek dame. Standkvarterene sine hadde hun på Tyristua og Hovinkoia. Hun la ut på lange og besværlige turer, noe kartleggende geologer må, og sikkert gjerne finner seg i.

8. august skriver hun i sin dagbok: "Gikk over Kauserud og Grytingsvollen til Hovinseter. Hele veien gneis med nordlige strøk. Gneisen relativt grovkornet. Amfibolitt-

fragmenter flyter omkring i den, og hele strukturen antyder at vi befinner oss i migmatittsonen. Litt ovenfor Kauserud støtte jeg på rombeporfyrgangen".

Hun registrerer med andre ord en meget gammel gneis. Hun merker også av på sitt kart hvor Sør-Norges store rombeporfyranger passerer Holleia.

14. august går hun sørover fra Hovinkoia langs østsiden av Lysingen. På åsene her finner hun at den mørke amfibolitten er granatførende. Væleren har mindre vann enn vanlig, og langs strandkanten iaktas amfibolittbruddstykker i den lyse gneisen. Ved nordenden av Væleren fant hun en liten rullestein av serpentin.

Brit Hofseth

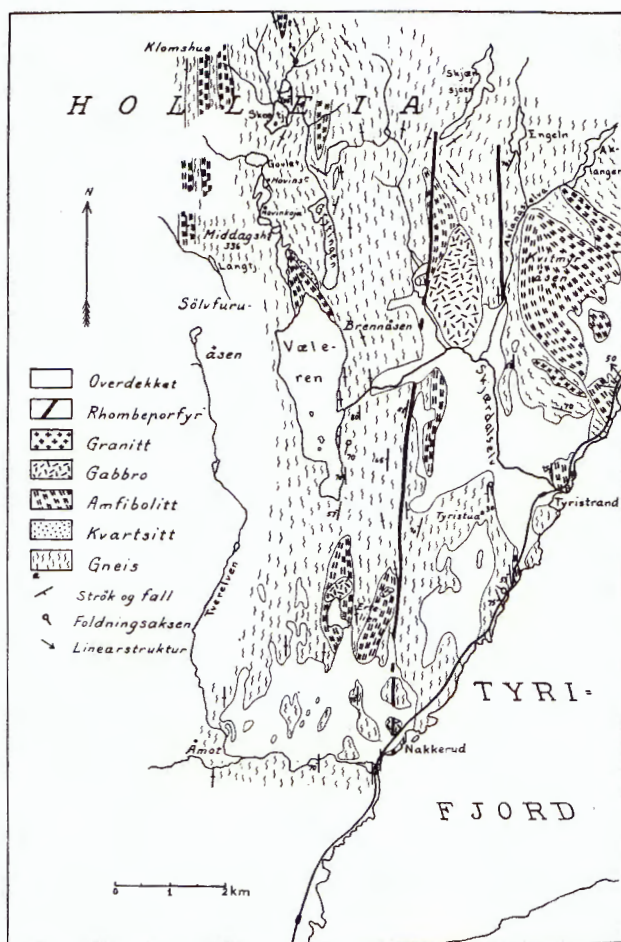
Lørdag 14. september tar hun seg inn til Langdalsgruva ved Gruveåsen. I den foldede gneisen finner hun en egenartet rød, finkornet gneis. Hun ser at de gamle bergmenns nedtegnelser stemmer bra og finner kobberkis, svovelkis og svart turmalin i fine nåler på kvartsfylte sprekker.

Tirsdag 17. september tar hun toget til Bårnås. Hun følger "blåmerkan" opp mot Klomshue. Hun finner at gneisen mot Soknedalen er uvanlig rik på granater. Hun går over Lutevolden til Hovinkoia.

Den neste dag, 18. september, noterer hun i sin dagbok: "Gikk opp til Baksjø og derfra til Tysklandsgrubene. Det var lite malm å se. Gneisen omkring var pent foldet. Fr. Müller (1881) beskriver dem som Søndre Skaugs gruber, øvre og nedre. Av T. Lassen (1876) kalles de Tydske Grubene. Den nordenfor liggende grube (Skaug eller Lüttegruben) lyktes det ikke å finne. Det nordsydgående høidedrag disse gruber ligger langs, består av gneis, bortsett fra en stripe av amfibolitt. Gikk tilbake til Hovinkoia."

Lørdag 21. september, en av hennes siste dager på Ringerike, går hun langs jernbanelinjen fra Tyristrand til Ask. I amfibolitten ved Haga finner hun en pegmatittgang med feltspatkrystaller med diameter opp til 2 dm!

Hun avslutter feltarbeidene i Holleia 25. september og reiser med tog til Oslo.

Brit Hofseths geologiske kart over Holleia. Illustrasjonene gjengitt med tillatelse av NGU.

Holleia hører til Norges grunnfjellområder, og består av den grunn av meget gamle bergarter, vesentlig eldre enn det vi kan finne i Ringerikes sentrale områder. Men selv her i Holleia er selvsagt ikke alt bare "gråstein". Gneisene er dominerende, men vi finner også de mørkere bergartene amfibolitt og gabbro. Gruvene og skjerpene er i seg selv et meget interessant kapittel i Holleias geologi.

Med sine Holleia-arbeider har Brit

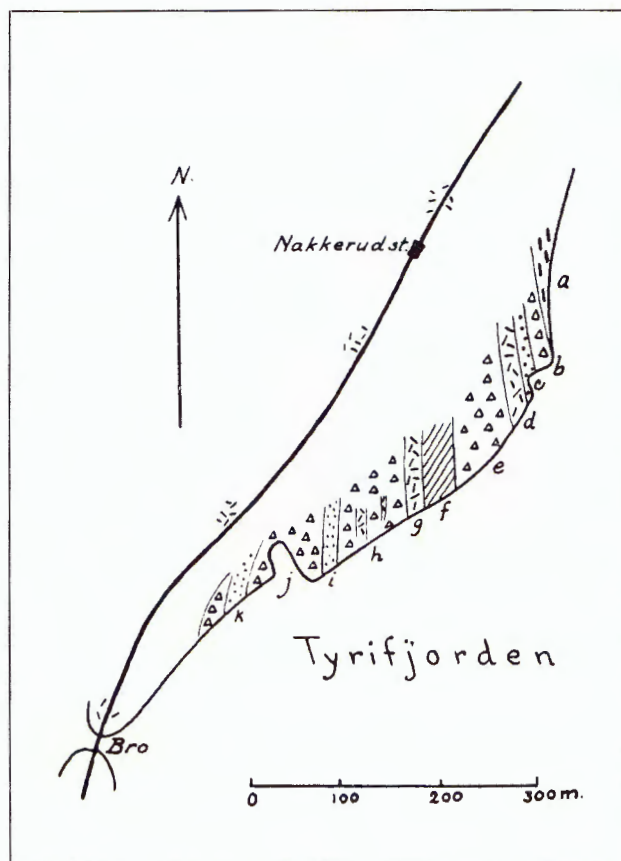
Hofseth åpnet en dør til ny forståelse av dette vårt vakre skogområde. Interesserte ringerikinger bør skaffe seg hennes bok. Innsikt i hennes arbeider vil gi Holleiaturne et langt rikere innhold.

Bare 6 måneder etter Brit Hofseth forlot Ringerike, døde hun under en reise i Troms. Hun var reist dit opp for å gjennomføre geologiske studier i marken. Knapt 24 år gammel ble hun, og hadde så vidt avlagt cand. real. eksamen med

beste karakter da hun brått og uventet gikk ut av tiden.

Av sine samtidige venner og kolleger beskrives hun som en uvanlig personlighet, åpen, tillitsfull, meget begavet og dyktig i det geologiske feltarbeidet.

Hun var en av Norges første kvinnelige geologer. Vi vil gjerne huske henne her på Ringerike som den som først kartla Holleia geologisk.

Fra N mot S har vi:

- a. — Amfibolittisk stripe.
- b. — Eruptivbreccie med mørke bruddstykker av amfibolitt. i lys mellemmasse.
- c. — Mørk porfyrisk bergart med lyse innsprengninger.
- d. — Gabbro.
- e. — Bred stripe av eruptivbreccie.
- f. — Rombeperfyrgang, ca. 45 m bred.
- g. — Smal gabbrostripe.
- h. — Eruptivbreccie, bred sone.
- i. — Lys porfyr.
- j. — Eruptivbreccie.
- k. — Mørk porfyrbreccie.

Karl Ole Sonerud 1876 — 1953 var Buskeruds første maratonløper.

- Det guster kaldt, sa svensken da han ble forbiløpt av holeværingen Karl Sonerud i et maratonløp. Hvorvidt dette skjedde i 1899 eller 1900, vites ikke. Men begge disse åra stilte Sonerud til start på maraton i løypa mellom Vestby og Nordstrand. Sluttidene hans er de første registrerte friidrettsresultatene i Øvre Buskerud Fri-idrettskrets. Det går fram av kretsens 50-årsberetning fra 1984.

Løp over skauen

Den første maratonvinner var grekeren Spiridon Louis. Forurenset vann i Athen hadde gitt ham treningsgrunnlaget. Daglig gikk han turer med friskt vann inn til Athen fra landsbyen Maroussi 15 km utenfor sentrum. Akkurat som det var livsnødvendige tilfeldigheter som ledet ham til maratonstarten, var det dels samme tilfeldigheter som gjorde at Karl Sonerud fra Hole fant veien til startstreken i skandinavisk maraton i 1899. Holeværingen arbeidet på den tida i viltbutikken Karl A. Jensen i Kristiania. Gjennom jobben fikk han holdt interessen for jakt og friluftsliv ved like. I helgene løp han hjem over Krokskauen, og søndag ettermiddag bar det tilbake til hovedstaden. Ved siden av jaktinga, ble dette et godt treningsgrunnlag. I sitt første maratonløp fikk han

Maratonløper i forrige århundre

Av Fred Harald Nilssen

tredjeplass på tida 3.22.15, og året etter forbedret han seg til 3.16.45. Det holdt til sølvmedalje. Selv om han løp to kilometer kortere enn dagens maratondistanse, er tidene likevel respektable og ligger langt under gjennomsnittet i for eksempel årets Oslo Maraton. Etter sine løperbragder, gikk han over til vintersport. Hjemme hos eldstesønnen Arne Sonerud på Kroksunddegården i Hole, prydes veggene i finstua av diplomer fra Holmenkollrennene i 1902 og 1903. I 1902 fikk han 5. premie i ekstraordinært langrenn og året etter ble det 3. premie på 50 km. Det ga ham dessuten "pokalen for bedste længdeløber fra Kristiania". I tillegg står Karl Sonerud oppført som Holmenkollvinner i 1903. Han vant sitt livs seier på 18 kilometer.

Overtok slektsgården

Karl Ole Sonerud ble født 23. juli 1876. Han var eldste gutt i en søskenflokk på fem. De var sjette generasjon på Kroksunddegården. I 1909 overtok idrettsmannen slektsgården. Faren Ole døde året før. Han kom fra Sonerud og var gift med Randi Mathea Thorsen. Samme år som Karl Sonerud overtok gården, giftet han seg med Tora Kristoffersen fra Drammen. De fikk 14 unger, og 12 av dem vokste opp. Alle lever i dag, hvor altså eldstemann, Arne, bor på gården.

Det er ikke så mye etterkommerne kan fortelle om farens idrettslige karriere da han var på topp, men

Arne og nesteldstemann, Sverre, forteller at faren var mest stolt over Kollenseieren. Karl Sonerud sa blant annet at det var bedre å løpe på ski enn på beina. Under Kristiania-tida sto han full dag i viltbutikken. Treningsturene ble lagt til ettermiddagene og nettene.

Løp skogsløp

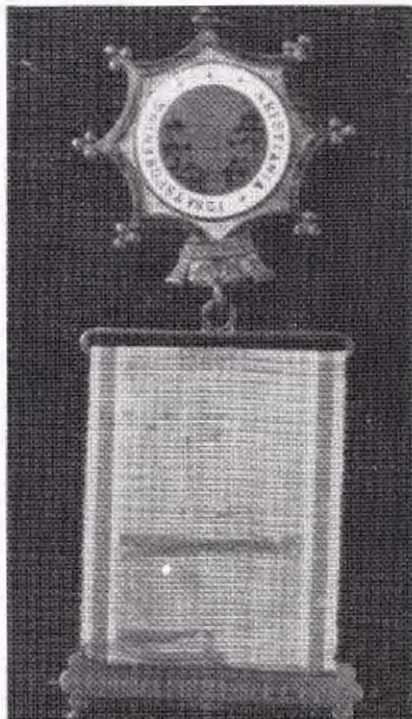
Ungene ble ikke direkte oppfordret til å drive konkurranseidrett. Men faren huskes for idrettsinteressens. Han var oppslukt av idretten, og da sambygdingen Olaf N. Økern ble snytt for bronsemedalje på femmila under vinter-OL i Oslo i 1952, gråt Karl Sonerud som en unge.

Ungene hans fikk ikke ski, og de måtte tjuvlåne farens ski for å få seg en skitur. Da Carl Sonerud overtok gården i Hole, sjalta han ut de store konkurransene. Han likte seg heller ikke i byen. Det var bedre å gå bak plog og harv enn å traske i bygatene, sa han. Bonden fortsatte imidlertid å løpe skogsløp, og han likte å måle krefter med ungdommen. Krokkleiva IF, som ble slått sammen med Hole IF til IL Holeværingen i 1946, arrangerte et tøft skogsløp, Krokkleivaløpet. Det hadde start og inntøst i Sundvollen og gikk opp Krokkleiva, tok en drøy tur innover Krokskauen før løypa gikk ned Manna-skaret og tilbake til Sundvollen. Gamlefar Karl ble fraløpt av sønnen Sverre og sa etterpå at jaggu slog'n meg.

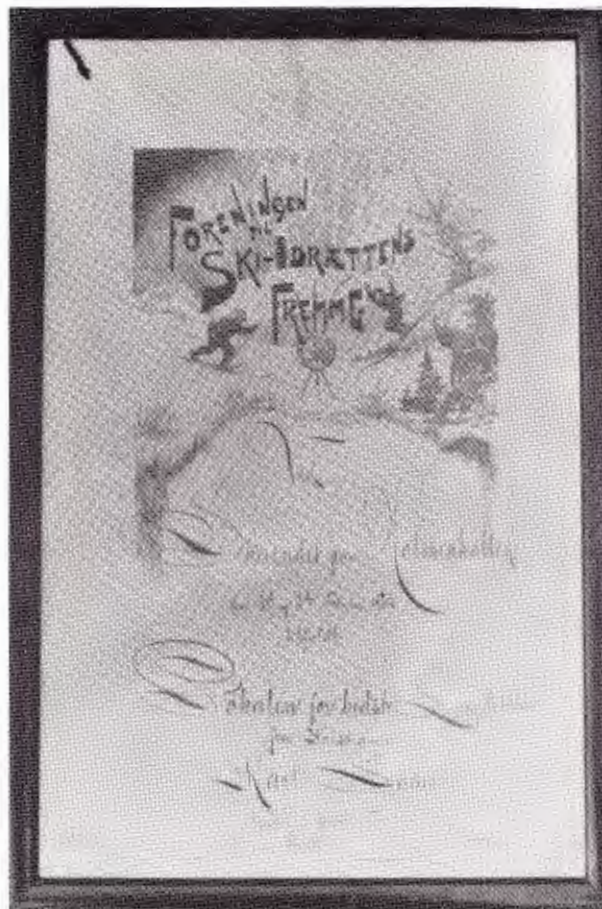
Sverre var blitt inspirert til å delta

i skogsløp under oppholdet i Garden. Det førte far og sønn til start i det maratonlange Studentenes Nordmarksløp fra Stryken til Frognersetra en gang midt på 30-tallet. Sønnen kom for seint til puljestarten og la i vei sammen med faren. De holdt følge en times tid. Da dro Sverre fra og løp seg opp til en 9. plass, mens faren vant klassen sin. Karl Sonerud holdt det gående med å løpe skogsløp til han ble 60 år.

På sine eldre dager brukte Karl Sonerud kjeppen, han var plaget av smerter i det ene beinet, noe som førte til koldbrann. Han ble lagt inn på Rikshospitalet, og legene ville amputere beinet hans. Men den gamle maratonløperen protesterte. Han hadde brukt beina all si tid og ville ha dem begge til han døde. Så vidt fylt 77 år, døde han 27. juli i 1953.

En av medaljene som Karl Sonerud fikk i Kristiania Idrætsforenings maratonløp ved århundreskiftet.

Etter å ha startet idrettskarrieren sin som maratonløper, fortsatte Karl Sonerud som langrennsløper. I 1903 vant han 18 km i Holmenkollen og oppnådde "Pokalen for bedste Længdeløber fra Kristiania" hvor han arbeidet til han overtok slektsgården i Hole i 1909.

Karl Sonerud var ikke bare en idretts pioner i Buskerud, han var også blant de første nordmenn som løp den klassiske maratondistansen.

I 1896 ble historiens første maratonløp arrangert som avslutningsøvelse under de første olympiske leker i Athen.

Maratondistansen er sagnomsust, men i historisk sammenheng er det altså en ung friidrettsøvelse. Friidretten har sine røtter nesten 3000 år tilbake, men sagnet om maraton er noe yngre. Under de mange gjennombrudd for historieforskninga omkring antikken for 150 år siden, ble sagnet om Fidippides trukket fram. Man fikk det til at han løp fra slagmarken ved landsbyen Maraton i år 490 f.Kr. for å fortelle om athenernes seier over perserne. Etter å ha overbrakt det lykkelige budskapet, falt budbringeren død om.

Maraton i Norge

Da antikkens idéer om idrettslig og fredelig kappestrid blomstret opp på slutten av 1800-tallet, kom maratondistansen på konkurranseprogrammet. På denne måten trakk den første olympiske komité linjene tilbake til grekernes storhetstid hvor lekene i Olympia inngikk som et av historiens nasjonale høydepunkter. Ingen nordmenn deltok i de første moderne olympiske leker i 1896, men nyheten og begeistringen om den vellykkede idrettsbevisenheten nådde raskt Norge.

Den organiserte idretten var så vidt kommet i gang, og holerøringene hadde stiftet sitt idrettslag året før. Athen-OL ble arrangert i april, men allerede samme høst, i oktober, innbød Kristiania Idrætsforening til maratonløp med start i Vestby og innkomst på Nordstrand. Det ble en selsom opplevelse. I regnvær slet løperne seg

Rudslensmannen

Av Ole Uggen

I boken Norderhov 1914 står det at han var en mektig og ansett mann. Han ga 10 riksdaler til opprettelse av universitetet i Kristiania. Grev Wedel-Jarlsberg, som var amtmann i Buskerud, satte stor pris på lensmann Erik Olsen Ruud, og amtmannen så ham gjerne som gjest i sitt hus når lensmannen var på "Branes".

Den tvungne sølvskatten som ble pålagt gårdeierne i 1816 i forbindelse med opprettelsen av Norges bank, førte til stor misnøye blant bøndene, og førte til Bondeoppløpene i 1818. Etterat det hadde vært kriger og uår, var bøndenes økonomi meget svak. En plakat som ble kunngjort i 1813 forbød utførsel av renmose "da dette er et yderst viktig surrogat istedenfor brød". Det forteller om nøden på bygdene på den tiden.

Bygdens fremste menn gjorde opprør, og også gamlelensmann Erik Olsen Ruud var aktivt med. Han var da over 70 år og det ved

siden av at han tross alt var lensmann, gjorde sitt til at han ikke selv deltok i marsjen mot Kristiania og Stortinget, men han sendte sin tjenestegutt og var representert på den måten. Han var nok klar over at rent lovmessig var dette noe betenkelig, og at det ville kunne få spesielle konsekvenser for ham som lovens håndhever. Lederne for oppløpene ble da også strengt straffet i første omgang, men myndighetene innså nok at pålegget som sølvskatten innebar brakte bøndenes lojalitet til briste-punktet. Straffene ble derfor sterkt redusert. At saken ikke fikk særlige konsekvenser selv for lederne, viste seg ved at Poul Meyer, som var hovedlederen i Lunder, ble lensmann der da Erik Olsen Ruud avsluttet sin lensmannsgjerning i 1822.

Lensmann Erik Olsen Ruud var født i 1747. Hans far var Ole Gunvaldsen Strande d.y./Kittelsby fra Strande i Ådal. Ole Gunvaldsen kjøpte Øvre Kittelsby i Sogneda-

len, bodde der og var lensmann i Lunder fra ca. 1766 til sin død i 1773. Eriks mor var Rønnaug Eriksdatter Oppegaarden.

Erik Olsen Ruuds oldefar var Povel Helgesen Oppegaarden som var en sentral person i Oppegaard-slekten. Han var også lensmann i Lunder i første halvdel av 1700-tallet.

Erik Olsen Kittelsby/Ruud ble lensmann i Lunder etter farens død i 1773. Han ble gift med enken etter Clemet Torbjørnsen Ruud som døde i 1773, 41 år gammel og ble begravet sammen med deres sønn Torbjørn som bare ble litt over ett år gammel.

Her kan nevnes at Erik Olsen Kittelsby/Ruud hadde en bror Ole som var gift med Mari Eriksdatter Gulsvik. Ole druknet sammen med sin stedatter Anne under en brudeferd over Gulsvikstryken i 1776.

En annen bror var Levor som var far til den navngjetne Ole Levorsen Slevigen. Jørgen Moes dikt på jernplaten som dekker hans grav ved Lunder kirke, forteller om hans allsidighet.

Lensmann Erik Olsen Kittelsby/Ruud ble ved sitt ekteskap med enke Kristi Halgrimsdatter Ruud i 1774 eier av Rud i Lunder og bodde der. De fikk samme året sønnen Ole. I 1776 fikk de sønnen Halgrim som døde allerede i 1780, og i 1779 fikk de datteren Rønnaug.

I 1783 fikk de datteren Ingeborg som ble gift med Anders Samuel-sen Uggen i 1801.

Erik Olsen Ruud var lensmann i Lunder i 49 år. Det er sikkert nok at en så lang periode som lensmann må ha stilt Erik Olsen Ruud overfor et utall av hendelser og situasjoner, men dem vet vi dessverre lite om.

forts. Maratonløperen...

langsetter gjørmete veier, og arrangøren kom åpenbart til at løpet burde arrangeres tidligere på høsten.

Da Karl Sonerud stilte opp første gangen var datoen 10. september. Distansen var akkurat som i OL tre år tidligere, 40,2 kilometer, altså noe kortere enn dagens 42 195 meter. At distansen ble utvidet, skyldtes regnvær i London 1908.

Under OL der, ble løypa lagt bortom Buckingham Palace så de kongelige skulle få se løperne. Dramatikken som oppsto under innkomsten i London bidro til at maratonløping helt opp til våre dager blir sett på som grensen av fysisk yteevne. Mytene omkring maraton lever fortsatt, og noen ser ut til å ha interesse av å holde disse ved like. Men da kvinnene begynte å løpe maraton, og løpet ble en massemonstring, burde myten vært knekket.

Manntallene fra 1664 — 66

Av Eivind Fjeld Halvorsen

Omkring midten av 16-tallet begynner arkivkildene til Ringerikes historie å flyte mer rikelig enn tidligere. I tillegg til årlige skattemanntall med opplysninger om hvem som eide de gårdene som var hovedgrunnlaget for skattene (fra 1647), får vi Landkommisjonens jordebøker fra 1661 med opplysninger om landskyld, brukerforhold, utsæd, tiende og krøtterhold, i tillegg til opplysninger om eierforholdene. Fra 1650-årene har vi også tingbøkene med referater av de sakene som ble pådømt eller drøftet på bygdetingene. Gjennom disse kildeseriene blir det lettere å få et bilde av livet på Ringerike på denne tiden, og av menneskene selv. For den som er særlig interessert i slektsgranskning, og det viser seg at svært mange med historiske interesser nettopp gjerne vil vite noe om sin egen slekt, er skattemanntallene ofte til forholdsvis liten hjelp, fordi de sjelden gir opplysninger om hvor nye brukere kommer fra, om de er slektninger av tidligere brukere, eller nykommere. Opplysninger i odelsskattemanntallene kan nok være til litt hjelp, men det var bare få bønder på Ringerike som eide så mye jord at de betalte odelskatt.

Men så kommer da seriene med manntall fra 1664-66 med virkelige opplysninger om alder og familie. Disse manntallene er det nærmeste til en folketelling vi kan komme i Norge på 1600-tallet, men det er ingen virkelig folketelling. Det regjeringen ville ha en oversikt over, var bl.a. rekrutteringsgrunnlaget for hæren, og manntallene skulle altså prinsipielt gi en oversikt over

”alt mannkjønn” i landet over en viss alder. Men dessuten skulle det gis oversikt over fødte og døde i året, tienderegnskap og dermed størrelse på avlingen og en del andre ting. Manntallene skulle opptas av futene og sogneprestene, men for Ringerike er det bare bevart prestemanntall. Det hadde nok vært nyttig for kontrollen om vi også hadde hatt futemanntall for de to prestegjeldene Norderhov og Hole, men det er vel rimelig å gå ut fra at sognaprestene kjente sine sognebarn bedre enn futen kjente sine skatteyttere. Jeg har undersøkt manntallene i Rollag i Numedal, og der er det i alle fall ingen tvil om at prestemanntallene er bedre enn futemanntallene.

Hvor pålitelige de manntallene vi har virkelig er, er det ikke helt lett å si noe sikkert om, men vi får jo i alle fall håpe at det har lyktes prestene å få med seg de aller fleste av de mennene som bodde på Ringerike i de dagene da navnene ble skrevet inn i de protokollene som er besvart i Riksarkivet. Prestene visste hva myndighetene var interessert i, hvor mange menn det fantes, og omtrentlig alder. Både prester og myndigheter må ha visst at det ikke var mulig å kontrollere aldersoppgaver uten å ha skikkelige kirkebøker, og det ville være en altfor stor oppgave å sette prestene til å kontrollere det selv der det var lister over døpte. Det viser seg da også at aldersoppgavene kan sprinke ganske mye, som vi skal se.

Protokollene er nå fotografert og stilt opp på lesesalen på Riksarkivet i Oslo, slik at alle som vil undersøke dem lett kan gjøre det.

Prestene bruker naturligvis datidens vanlige skrift, den såkalte gotiske, og det trengs nok en del øvelse for de fleste i dag som vil prøve seg med å lese manntallene.

Begge prestene på Ringerike skriver noenlunde skikkelig, så lesningen er sikker i de fleste tilfeller. Sidene i protokollen er inndelt i rubrikker omtrent som moderne skjemaer. Oppstillingen bygger på den både embetsmenn og kontorene i København var vant til for bygdene i Norge; de aller fleste voksne nordmenn hadde tilknytning til jordbruk på en eller annen måte, og manntallene er ordnet etter gårder. Det er gjerne vannrette linjer mellom gårdene, og loddrette streker skiller de forskjellige typer av menn som blir registrert på hver gård. Først står da opplysninger om hovedpersonene, brukerne, som vanligvis er menn, men når en enke er hovedperson, oppgir presten oftest hennes navn og av og til også alder. Så følger en rubrikk for sønner, så en for ”drenger”, det vil si mannlige tjenestefolk på gården, og til sist en rubrikk for husmenn, håndverkere og andre som ikke hører til husholdningen på gården eller bruket.

I Hole er disse ført opp i den fjerde rubrikken lengst til høyre på arket ut fra navnet på den gården som huset de bor i er bygd på. I Norderhov derimot er denne fjerde rubrikken utfyllt for seg, slik at ”husmennene” står etter hverandre uten å ha sammenheng med de gårdene som de tre rubrikkene foran gjelder.

Hver prest har innlevert to mann-

tall, slik at det ligger en viss kontroll i å kunne sammenligne dem.

Hver av de to seriene med manntall er satt opp i samsvar med det som er fastsatt i de to kongebrevene som bestemte at det skulle lages manntall. Det første kongebrevet er utstedt 20. september 1663 og bestemmer at det skal settes opp lister over "alt hankjønn" fra 12 års alder og oppover, det andre er utstedt 30. oktober 1665 og bestemmer at også alt mannkjønn under 12 år skal tas med. Prestemanntallene for Hole er ikke datert, men det framgår av innholdet at de er satt opp i samsvar med de to kongebrevene, og det er derfor grunn til å tro at de er blitt til i henholdsvis 1664 og 1666. Av manntallene fra Norderhov er det ene datert 15. april 1666, det andre er udatert. Holepresten, Hr. Lauritz Matzson, har gårdene i omtrent samme rekkefølge begge årene, men ikke helt. Utgangspunkt er den oppstillingen etter gårdklassen som vi kjenner fra skattemanntallene. Først kommer alle fullgårder i hele prestegjeldet (Tyristrand var ikke eget sogn den gang), så halvgårdene og til slutt ødegårdene. Siden "husmennene" er oppført ved de gårdene husene deres sto på, er det lett å finne fram til hvor de bodde selv om de fleste ikke har plassnavn som "etternavn". De eneste som faller utenfor denne inndelingen, er finene på Krokskogen, som er oppført for seg, og "Husmænd i Skierdallen tilholdendis", eller som det mer nøyaktig står i 1664, saggfuter, saggmestere, saggdrenger - "tilholdendis i Skierdalen, i Synderlighed om Sommeren". Skjærdalen var fra gammelt av en liten gård med en stor kvern, og mølleren har nok malt en stor del av kornet fra Hole, der det ellers var smått med kvernbekker. Men på 1600-tallet var det bygd en hel del

sager der, og dermed var Skjærdalen blitt et lite industrisamfunn som falt utenfor det skjemaet presten kunne bruke for resten av prestegjeldet.

Norderhovpresten hr. Ottho (han skriver navnet sitt slik) Jacobsøn følger ikke samme system i de to manntallene. I 1664 tar han hvert sogn for seg, først hovedsognet, så "Oedalen" og til sist "Sognedalen", og i hvert sogn har han først fullgårdene, så halvgårdene og sist ødegårdene. I 1666 har han ikke denne inndelingen etter sogn, men tar alle fullgårder i hele prestegjeldet under ett, og likeså med de to andre gårdklassene. Dessuten innfører han nå en ny klasse, rydingsgårder, og under den overskriften står dels noen gårder som i 1664 kalles ødegårder, dels en del brukere som i 1664 står i rubrikken for "husmenn". Rekkefølgen av gårdene er heller ikke den samme innenfor de enkelte gårdklassene. I 1664 begynner hr. Ottho med Hesleberg i Norderhov og med Nærstad i "Vangsbygden", i 1666 begynner han med Skogstad i Haug. Siden husmennene ikke er skrevet inn etter de gårdene de bodde ved eller på, kan det være vanskelig nok, spesielt i 1666, å vite hvor de bodde. Grunnen til at Norderhovspresten ikke sørger for at "husmennene" er anført ut for de gårdene de bodde ved er grei nok: En svært stor del av "de andre" i Norderhov og Haug var folk som bodde ved sagene i Hønenfossen og andre fosser hvor det var bygd sager.

Manntallene fra 1664 har med opplysninger om landskyld på gårdene og i mange tilfeller også underbruk. Som når det f.eks. ved Hønen i Norderhov blir nevnt at Åserud og Pjåka blir brukt under gårdene Vestre og Østre Hønen, som begge blir brukt av den rike lensmannen Ola Torkelsen.

Navneformene i manntallene kan være nokså klundrete skrevet, både personnavn og gårdsnavn. Språket er naturligvis dansk, og rettskrivningen er datidens, som i mange tilfeller gir et dårlig bilde av uttalen etter vår oppfatning av saken. De som skrev, var selvsagt vant til at det skulle være slik og hadde nok ingen vanskeligheter. Skrivemåten kan vakle en god del fra person til person og også for samme person, og det er derfor naturlig å normalisere navnene.

For personnavnene normaliserer jeg til en form som både gir en mulighet for å skjønne hvilket gammelnorsk navn det dreier seg om, og som ligger noenlunde nær den uttalen vi mener å kunne regne med at disse navnene hadde på Ringerike på 1600-tallet. Jeg skriver altså Ola, Alv, Rolv, Solve; i listene står det Oluff, Alff, Rolff, Solffue. I disse navnene har *ff* ikke vært uttalt som *f*, men som *v* helt siden de begynte å skrive med latinske bokstaver i middelalderen, av grunner som jeg ikke skal gå inn på her. Skikken å skrive *v*-lyden med *f* inne i ord og i slutten finnes i alle nordiske land, og dansk har ennå bevart den i ordet *af*, mens svenskene først avskaffet denne skrivemåten ved rettskrivningsreformen i begynnelsen av vårt hundreår. Oluff var en gammeldags dansk skrivemåte for navnet på 1600-tallet. På dansk sa de den gang Ole, og slik skriver også Norderhovspresten i listen over husmenn, hvor han har liten plass.

Både i Ola og Rolv og Alv ble l'en selvsagt uttalt tjukk, og sannsynligvis sa de Rølv, Sølve og Ølv, men jeg har ikke gått så langt i gjengivelsen. Jeg skriver også Tord og Hallvord, for å markere at siste lyden i disse navnene uttales som tjukk *l*, akkurat som i ordene *fjord* og *hard* på ekte ringeriksk. Jeg bruker de moderne formene Nils

og Lars for Niels og Lauritz, som prestene oftest skriver; formen Lars forekommer ikke så sjelden, og var nok talemålsformen allerede på 1600-tallet. Prestene normaliserer altså navnene etter vanlig dansk skikk, og det var greit nok med velkjente navn som Ola, dansk Ole, gammeldags Oluff, men det var ikke like lett å håndtere norske navn som ikke var i bruk i dansk. Her må da prestene finne en mellomvei, og svært ofte kommer uttaleformen tydelig fram, som når det gamle Reidar, som i opplandsmål blir uttalt Reier, hos prestene blir skrevet Reyer o.l. På grunnlag av manntallene skulle det være mulig å regne seg fram til hvor mange innbyggere det var på Ringerike i 1666. Manntallene har med i alt 630 personer av hankjønn i Norderhov prestegjeld og ca. 360 i Hole. De yngste som er nevnt hos Norderhovspresten er 2 år gamle, mens Hole-presten har en del småbarn på et halvt år. I andre manntall av denne typen er det også vanlig å la være å ta med de aller minste, vel fordi man regnet med en voldsomt stor barnedødelighet.

For å få en tanke om hvor mange innbyggere det var i alt i 1666, må vi altså først legge til en viss prosent for spebarn, og så må vi legge til et tall for kvinnene. Sannsynligvis var det kvinneoverskudd på den tiden som i seinere tider, men hvor stort det var er det ikke godt å si.

Jeg skal ikke gi meg inn på eksakte beregninger her, bare nevne at siden prestene registrerer omkring 1000 personer av hankjønn, må vi gå ut fra at innbyggertallet på Ringerike i 1666 lå et eller anent sted mellom 2000 og 3000.

Aldersoppgavene i manntallene kan virke tilforlatelige ved første blick, men når en går gjennom hele materialet, ser en snart at her

må en være forsiktig. For det første er det svært mange runde tall, spesielt blant de eldre, for det andre spriker opplysningene i de to seriene med manntall ganske mye. Ole Gudbrandsen Vaker er 43 år i 1664, 52 år i 1666, broren Mats er 36 år begge årene; Gudbrand Toresen Vaker er 70 år i 1664 og 50 år i 1666, mens sønnen Torger Gudbrandsen er henholdsvis 15 og 16 år. Tommes Larssen på Tanberg derimot er 66 i 1664 og 68 i 1666, og naboen på den andre Tanberggården, Jørgen Eriksen, er henholdsvis 56 og 58, mens Anders Jenssen Hverven er henholdsvis 64 og 74. Slik kan det sprike ganske mye, også blant folk som presten skulle ha kjent godt, fordi de bodde like ved prestegården. Det ser ut til at hr. Ottho i Norderhov er mer unøyaktig med aldersangivelsene enn hr. Lauritz i Hole, men for begge gjelder det at det er de som bor langt vekk som spriker mest. Det er klart at det neppe vil være mulig å sette opp noen kurve med aldersfordelingen i den mannlige befolkningen på et sånt grunnlag. Det ser ut til at det er en tendens til å gjøre de eldste litt for gamle og de yngste for unge; det siste kunne ha noe for seg hvis det gjaldt å holde dem unna utskrivning til soldater så lenge som mulig. Ganske ofte er det slik at det er et langt sprang mellom alderen på faren og alderen på den eldste sønnen, som når eldste sønn til Jørgen Eriksen Tanberg, 56 og 58 år, er henholdsvis 16 og 18 år, og eldste sønn til Tommes Larssen Tanberg, 66 og 68 år, 23 og 24 år.

Nå kan det vel ofte ha vært slik at de eldste sønnene på en gård har dratt hjemmefra, for å tjene, eller eventuelt fordi de har giftet seg til en annen gård. Men det vesentlige for oss er at en skal være varsom med å ta aldersoppgavene for god fisk uten videre.

Det er ikke lett å si noe om størrelsen på kjernefamilien når over halvparten av familiemedlemmene ikke er med i manntallene i og med at ingen jenter er nevnt. Men det kan i alle fall sies at i manntallene ser vi ikke noe eksempel på virkelig kjempestore flokker av gutter i familien, det største antallet av sønner finner vi hos Jørgen Eriksen på Tanberg, 58 år i 1666, med fem sønner i alderen 3 til 18 år, og hos Bård Fjelstad i Hole, 54 år i 1666, med fem sønner i alderen 8 til 19 år. Ellers finner vi fire sønner i ganske mange familier, men det er langt flere med fra en til tre sønner, og mange eldre brukere har ingen sønner i det hele.

Men siden familieopplysningene er så ufullstendige, er det statistisk mer interressant å forsøke å finne ut hvor mange mannlige medlemmer det gjennomsnittlig var i hver husholdning. Vi forutsetter da at manntallene er noenlunde fullstendige for "alt mannkjønn" over spebarnsalderen, og regner med at alle som står som brukere på gårder, store eller små, er hovedperson i en husstand som bor sammen og normalt spiser og arbeider sammen. Dette er greit nok for nettopp brukere av gårder eller parter, de står oppført som hovedpersoner i manntallene i den rubrikken som er laget for det formålet, og til de som er medlemmer av husholdningen hører også de to neste rubrikkene, "sønner" og "drenger". Hovedpersonene er normalt skattebetalere og står oppført i vanlige skattemanntall også.

Vanskeligere er det med den fjerde rubrikken, "de andre", "husmenn og håndverkere". I Hole er denne gruppen stort sett grei, de står oppført under den gården de har tomt og hus under. Det er oftest bare en eller et par voksne menn i rubrikken for "husmenn" for hver av de

gårdene hvor det i det hele er ført opp noen i denne rubrikken, og det er klart at det dreier seg om husstander fordi mange av dem har sønner.

Verre er det i Norderhov, fordi det her er så mange flere "husmenn", som ofte er unge; noen av dem kalles "løsgjengere", og noen står i tjenesteforhold til andre "husmenn". Sannsynligvis har ikke slike folk egen husholdning, men bor hos andre enten til leie eller som tjenere. Løsgjengere betyr nok i manntallet ikke det vi legger i ordet, men heller en person som tar forefallende arbeid og ikke er "fast ansatt". En god del svært unge mennesker er nevnt som "husmenn", men det er sannsynligvis enten barn av enker eller ugifte, eller foreldreløse som bor hos andre. Mange av "husmennene" i Norderhov har naturligvis også sønner, men det er da nevnt, og det gjør det sikkert at vedkommende "husmann" er hovedperson i en familie.

Det er altså litt vanskelig å finne fram til antall husstander blant husmennene, så jeg har valgt å regne alle voksne menn i gruppen "husmenn og håndverkere" som hovedpersoner i en husstand så sant det ikke finnes opplysninger som gjør det rimelig å anta at de ikke bor for seg selv. Rimeligvis har jeg fått litt for mange husstander på den måten, men det er ingen annen måte å gjøre det på.

Inndelingen av *bøndene* i grupper er lagt fram i selve manntallene, som deler gårdene i fullgårder, halvgårder, ødegårder og (i Norderhov) rydningsgårder. Fullgårdene er de største og beste gårdene, og halvgårdene er også jevnt gode gårder, og noen særlig stor forskjell på de største halvgårdene og

de minste fullgårdene er det ikke. Ødegårdene veksler også i størrelse. De er gårder som ble ryddet igjen etter ødetiden i løpet av 1500- og begynnelsen av 1600-tallet. Rydningsgårdene er gårder som er ryddet forholdsvis nylig, eller hvor rydningsmannen bare så vidt har kommet i gang, og det er klart at denne gruppen har en litt usikker stilling mellom husmannsbruk og ødegårder. Likevel er det ingen annen råd enn å følge den inndelingen embetsmennene selv har laget. På mange gårder, både store og små, er det oppført mer enn en bruker, og jeg har da regnet hver bruker som hovedperson i en husstand. Tallet på husstander svarer altså ikke til antall matrikelgårder, og viser at oppdelingen i bruk har begynt.

Gruppen "husmenn og håndverkere" er sammensatt av mange forskjellige slags folk, og mens det er nokså klart at folk på fullgårdene stort sett hadde det bedre og bodde på bedre jord enn ødegårdsmennene, er det slett ikke like selvsagt at alle "husemenn" var fattigere enn bøndene. Den husmannsklassen som vi kjenner fra seinere tid, og som først forsvant i løpet av 1800-tallet og begynnelsen av vårt hundreår, hadde ikke oppstått ennå i 1666. *Husmann* var rett og slett en skatteteknisk betegnelse på skatteyttere som bodde i hus for seg selv, hadde egen familie og egen husholdning, men ikke sto oppført som gårdbruker i skattemanntallene. I listene over husmenn i Norderhov i 1666 er det mulig å skille ut flere forskjellige grupper, med hjelp av de opplysningene som er gitt i selve manntallet og med støtte i eldre skattemanntall.

En gruppe er tidligere brukere på gårdene, som Elling Hval, 67 år, Bergsvein Setrang (Langenga

1664) 66 år i 1664, 60 år i 1666 (!), Ludvig Bølgen ("er blind" står det i 1664), 70 og 80 år. Jakob Bergsund, 35 år i begge manntallene, er bruker i 1664, men kalles husmann i 1666, likeså med Hallvord Elsrud, henholdsvis 36 og 30 år. Her er det vel tale om brukere som har beholdt en plass eller en del av gården, mens en annen er blitt leilending.

En annen gruppe "husmenn og håndverkere" er folk med et spesielt yrke som tydeligvis gir dem såpass inntekter at de ikke har jordbruk som hovedlevevei. Det er ganske mange yrker som er med, vi finner bl.a. Arne båtbygger, Even tømmermann (ved Hønenfossen, står det 1664) med to sønner, Størk salmaker, Knut "Piber" (trolig en som hadde noe med musikk å gjøre), Iver murmester, Nils smed og Erik sagbygger. Det er en del skomakere og skreddere, og noen slike er også omtalt som gårdbrukere. En stor gruppe er sagmestrene. Derimot er ingen direkte kalt "sagdreg", men en god del av de yngste "husmennene" har nok vært ansatt ved sagene. Så finnes det en liten gruppe som tydeligvis bor hos andre, men ikke er vanlige "drenger", f.eks. Per Ellevsen hos Jon Berg (i Lunder), "en løsgjenger hos Torger Semmen", "Torstein løsgjenger i Møllen".

Til slutt er det en gruppe som vel mer er å betrakte som husmenn i den nyere betydning av ordet, folk som har bygslet seg en plass under en gård og har arbeid på plassen som hovedyrke. En del av dem er eldre menn, og det er mulig at de er tidligere brukere, men det er ikke alltid lett å finne ut noe om dette med de kildene vi har. Av slike folk kan nevnes Amund Persen Gjermbu, 80 år (Gjermbughagen står det i 1664), Torbjørn Hanssen

Burehagen, 50 år, "Basting" Alm, 60, henholdsvis 70 år, Erik Langenga, 80 og 70 år. Plassnavn har også Lars Raserud, 24 år, Mattis Hunsdalen, 41 år, Erik Bannsetrud, 80 år, med en sønn på 24, Mats Sandsetra, 50 og 60 år, Per Valbekken, Per Stubdal, og mange flere.

Vi vet dessverre lite om de fleste av disse folkene, men selv om noen av dem er innflyttere, er det nok mange fler som er ringerikinger og som har slått seg ned som husmenn enten for å drive et spesielt yrke eller for å begynne å rydde en ny gård. Noen egen "klasse" utgjør de altså egentlig ikke, utenfor skattemanntallene, siden grupper omfatter gamle føderådsmenn på gårder som Hval og Setrang, sagmestere og håndverkere som nok ofte kunne legge seg opp penger, og løsarbeidere, rydningsmenn og finner på rydninger langt innpå skogene.

Med alle de forbehold som her er tatt kan det likevel være et forsøk verd å regne ut gjennomsnittstørrelsen på husstandene slik de står oppført i manntallene. I tabellen er antall husstander det samme som antall "hovedpersoner" innenfor hver gruppe av skatteyttere. "Menn" betyr familiemedlemmer og tjenere.

Det viser seg altså at størrelsen på husstander varierer litt, men at variasjonen er mindre i Hole enn i Norderhov. Det henger nok delvis sammen med at det er færre nyrydninger i Hole enn i Norderhov, eller kanskje rettere: En del nyrydningsmenn regnes som husmenn i Hole, mens de står som "Rydningsmænd" i Norderhov, i alle fall i 1666. Og med all den usikkerhet som hefter ved aldersangivelsene i manntallene er det temmelig sikkert at gjennomsnittsalderen er lavere for gruppen husmenn og håndverkere enn for gårdbrukere.

Norderhov

Fullgårder:	72 husstander	203 menn = 2,7 pr. husstand
Halvgårder:	40 husstander	96 menn = 2,4 pr. husstand
Ødegårder:	56 husstander	90 menn = 1,6 pr. husstand
Rydningsgårder:	43 husstander	66 menn = 1,5 pr. husstand
"Husmenn" etc.:	136 husstander	175 menn = 1,3 pr. husstand

Hole

Fullgårder:	51 husstander	135 menn = 2,6 pr. husstand
Halvgårder:	21 husstander	55 menn = 2,6 pr. husstand
Ødegårder:	26 husstander	58 menn = 2,2 pr. husstand
"Husmenn" etc.:	58 husstander	89 menn = 1,5 pr. husstand
Finner på Krokskogen:		24 menn

Det som gjør at antall husstandsmedlemmer er noe større for fullgårder og delvis halvgårder enn for de mindre gårdene, er at det er jamt over flere "drenger" på de større gårdene; i Hole er det 35 drenger på fullgårder, 8 drenger på halvgårder og 6 på ødegårder, i Norderhov er det henholdsvis 47, 16 og 7 drenger på de tre gårdstypene. Hvor disse drengene kommer fra, er det ikke lett å avgjøre ut fra manntallene. Men det som er ganske påfallende er at så mange av dem er svært unge, ikke så helt få er faktisk under 10 år. Det vil naturligvis si at de rimeligvis er barn av enslige mødre som tjener i huset, eller av f.eks. rydningsmenn som ikke har råd til å fø dem skikkelig på nybrottene sine ennå.

Er det mange opplysninger i manntallene som kan bli til nytte for

slektsforskerne? For de fleste gårdene gir i alle fall manntallene fra 1664-66 de første opplysninger om familieforhold som kildene i det hele tatt kan skaffe fram. Og med hjelp av tingbøker og vanlige skattemanntall, kan det nok av og til lykkes å komme lenger tilbake enn 1664 også. Men i alle fall vil det være mulig å følge slektene framover i tiden fra 1666 ved hjelp av tingbøker, pantebøker og seinere kirkebøker. Spesielt for Hole er Lagesens opplysninger i "Ringerikske slekter" ufullstendige for eldre tider og for mange gårder som var leilendinggods langt ned på 1700-tallet.

Men det er også mulig å finne ut mer om slektene i manntallene slik de er, men det får være til en annen gang.

Godt lært — lærd

Fra Gunnar Tveitens bygdebok "Hole herred", som kom ut i 1914, tar vi med dette:

Sogneprest Lund - som ældre folk godt mindes - skildres som en mand av et barskt og myndig ydre. Han var en flink skolemann, men fremfor alt var det jordbruket, som hadde hans interesse, og han drev prestegaarden som et mønsterbruk. Naar man læser om hans mange foredrag i Hole sogneselskap om gjødsel, sædskifte og kreaturstel, faar man indtryk av, at

han var en hel agronom, men han stak heller ikke under stolen at han var akademisk borger. Derom vidner følgende anekdote:

Han kom ind paa en gaard, hvor husbondsfolket læste meget. Paa bordet faar han se Holbergs komedier: "Ja, Holbergs komedier er gode." - "Det var jilt at høre far si det, for han maa forstaa sig paa det, som er saa godt lært," svarte kona - "Nei, jeg er ikke godt lært - jeg er lærd," svarte presten med megen salvelse.

Samuel Bagge — mannen som bygget kjerraten

Av Arve Frydenlund

Konstruktør og byggeleder.

Svensken, som den danske prins Christian August (1768 - 1810) - "landets redningsmann i 1808" - har blitt skildret som "en mann der var bekjent for sin redelige karakter og hvis ære og interesser knyttede ham fast til hans norske forbindelser".

For Norge og ikke minst for vårt eget distrikt hadde denne mannen stor betydning i en 10-års periode rett etter år 1800. De første årene utredet han flere kanalprosjekt på Østlandet. Fra 1803 til 1806 var han opptatt med kjerraten i Åsa.

Under den engelske blokaden av norske havner, 1807-08, var han i forsyningsstjenesten i Norge, og under krigen Sverige førte mot Norge (Danmark/Norge) i 1808-09, ble han benyttet som kurer og forhandler på vegne av regjeringss-kommisjonen.

Men det er først og fremst for byggingen av kjerraten i Åsa vi her på Ringerike bør huske ham. Som innledning til denne artikkelen om Samuel Bagge vil jeg derfor kort gi en beskrivelse av kjerrat-anlegget:

For ca. 137 år siden opphørte et teknisk storverk å eksistere i Åsa. Året 1850 ble det siste driftsår for kjerraten, som da hadde vært i bruk i 42 sesonger.

Anlegget brakte sagtømmer fra Steinsfjorden opp til Storflåtan.

Det var et kort, men viktig ledd i en lang transport av tømmer fra

Land og Valdres i Oppland til Lysaker ved Oslo. Tømmeret ble fløtet nedover vassdragene til Hønefoss, videre ut i Tyrifjorden og inn i Åsa. Herfra trakk kjerraten tømmeret opp åsen til Damtjern, og fløtet nedover Langlivassdraget til sagbrukene ved Lysaker.

Mangel på tilførsel av sagtømmer i Oslo-området var årsaken til at det ble satset på dette store transportprosjektet. Peder Anker på Bogstad, som sto bak det hele, hadde også forsøkt andre løsninger, men ikke lyktes.

Ordet kjerrat kommer av det tyske "Kehrrad" som rett oversatt betyr "kjettinghjul". En kjerrat er å sammenlignes med et transportband eller transportlenke. Lenken

eller kjettingen går om to hjul, det ene er drivhjulet og det andre endehjulet. Drivhjulet var montert på en grov akselstokk, hvor også et stort vannhjul var festet. Hjulet var motoren for kjerraten. Mellom endehjul og drivhjul gikk kjettingen på to etasjer med ruller, overruller og underruller.

Med uttrykket "Kjerraten i Åsa" menes egentlig hele kjerratsystemet som ble bygget. For det ble i alt bygget 11 enkeltkjerrater som dro tømmeret fra Steinsfjorden opp til Damtjern ved Stubdal, en strekning på ca. 3080 m., målt langs kjerratgaten, og en høydeforskjell på ca. 390 m. Av disse kjerratene var kjerrat nr. 10 den lengste med 407 m. Kjerrat nr. 8 var 405 m. lang og hadde en brat-

Kjerrat nr. 4. Hjulhusfundamentet. Et av de best bevarte hjulhusfundamentene. (Norsk Skogbruksmuseums billedarkiv).

tere og dessuten en sterk konveks bane. Dette gjorde denne kjerraten til den tyngste av de elleve. Den minste var kjerrat nr. 11 med en lengde på ca. 75 m.

Mellom Damtjern og Storflåtan ble den tolvte kjerraten bygget, med hjulhuset ved Vassendvika i Storflåtan. Lengden på denne ble hele 870 m, og var således den suverent største kjerraten på hele anlegget.

Det viste seg snart her å bli et problem å skaffe nok vann til hjulet. Mellom Damtjern og Storflåtan går det et vannskille, som ble bestemmende for tolverens skjebne. Til tolverhjulet var det ikke mulig fra Storflåtans nedslagsfelt å skaffe nok vann i en tilstrekkelig langdriftsperiode. Å føre vann fra Damtjernes nedslagsfelt over til tolverhjulet var teknisk mulig (og ble også påbegynt). Men da ville de elleve første kjerratene få redusert vannmengde og derved kortere driftstid pr. sesong. Dette kunne en ikke tillate og den endelige løsningen på tolver-problemet ble en hestebane.

Fra Kjerrat nr. 4. Gjennom Pjaakahavna måtte kjerrattrasséen senkes i terrenget for å få en tilfredsstillende rullebaneprofil. (Norsk Skogbruksmuseums billedarkiv).

Kjerrat nr. 12 ble derfor kun prøvekjørt, for deretter å bli nedlagt. For dette store og helt spesielle verk sto Samuel Bagge som konstruktør og byggeleder.

Samuel Bagge var født 5. april 1774 i Gøteborg. Faren, Peter Bagge (1743-1819), er mest kjent for arbeide med fullføringen av Trollhättasluseverket. Faren kjøpte etter hvert flere store gårder i Västergötland. Lund i 1778, Öne (Önefors) i 1782, Såtenæs i 1784 og Nygård i 1790, og vi regner med at Samuel vokste opp på disse gårdene, kanskje spesielt Önefors nær Vännersborg, som faren overlot sønnen ca. år 1810.

Samuel ble utdannet til "væg og vattenbygnadsingenjör". Han hadde en utpreget praktisk sans og gjorde seg bemerket innen fagene matematikk og mekanikk.

I år 1800, da Trollhättasluseverket sto ferdig, ble han av sin far satt inn i direksjonen ved sluseverket og innehadde dette vervet fram til år 1806. Noen aktiv del i kanaldi-

reksjonens arbeide har han ikke hatt, dertil var han for opptatt med gjøremål i Norge og med studier i England.

Kanalprosjekt i Norge

Peder Anker på Bogstad, generalveiintendant i Akershus stift fra 1789 til år 1800, hadde sammen med andre sagbrukseiere i Osloområdet lenge ivret for en kanalforbindelse mellom Øyeren og Bjørvika i "Kristiania". Hensikten var å få tømmer fra Glommavassdraget over til Oslo. Nordmarka var på denne tid nærmest uthogd for sagvirke, og det var derfor viktig å få de betydelige tømmermengder Glomma kunne lede fram, over til Oslo, og gjøre denne byen til den ledende utskipningshavn av trelast på Østlandet.

Til å utrede kanalprosjektet ble den da 26-årige Samuel Bagge engasjert. Det er fra denne forbindelsen Bagge lærer Peder Anker å kjenne, - et bekjentskap som bl.a. resulterer i kjerraten i Åsa.

Foruten å utarbeide planer for en kanal mellom Øyeren og Oslo, ble Bagge også engasjert til å foreta oppmålinger av vassdraget Øyeren - Mjøsa, en vannvei Peder Anker håpet å få gjort seilbar.

Bagges første plan til løsning på kanalprosjektet gikk ut på å legge traséen fra Øyeren om Kjærnsrud til Bjørvika. Men Kommunikasjonskomiteen ga i sin innstilling det råd ikke å benytte denne planen. Bagge kom så med et nytt alternativ, som gikk ut på å føre kanalen fra Slattum ved Nitelva, gjennom Mobekken og Movann til Maridalsvannet og via Akerselva komme ned til Bjørvika.

Når det gjaldt planene for vassdraget Øyeren - Mjøsa, ba kommisjonen Bagge foreta de nødvendige videre undersøkelser.

Kanalprosjektet var flere ganger oppe til behandling, men den en-

delige avgjørelse ble stadig utsatt. Saken ble til slutt reist på Riksforsamlingen på Eidsvold i 1814, der det ble konkludert med at tidspunktet for gjennomføringen "ei var beleilig".

I 1815 utstedes en "subskriptionsplan" for et kjerratanlegg fra "Kristiania" til Strømmen i forbindelse med å gjøre vassdraget farbart derfra til Mjøsa og Kongsvinger. "Subskriptionsplanen vandt ikke fornøden tilslutning".

Samuel Bagge omkom i 1814, men det er nærliggende å tro at Bagges "kjerraten i Åsa" har vært basis for planen om et kjerratanlegg mellom Kristiania og Strømmen.

Kjerraten i Åsa

Peder Anker forsto tidlig hvor det bar hen med planene for en kanalforbindelse mot Glomma. Samuel Bagge hadde allerede tidlig på året 1803 tenkt å reise tilbake til Sveri-

ge da Peder Anker knyttet han til seg og ga han i oppdrag å planlegge og bygge et kjerratanlegg i Åsa. Anker kjøpte på denne tiden skog ved Vestelven i Valdres.

Å få tømmer fra Valdres via Tyri-fjorden, Steinsfjorden, Kjerraten i Åsa, Langlivassdraget ned til Bogstadvannet og videre ned til Lysaker, var Peder Ankers svar på den "lunkne holdning" til kanalprosjektet mot Glommavassdraget!

Høsten og vinteren 1803-04 fulgte de store skogkjøpene i Land og Valdres. Anker gjorde sitt ytterste for å sikre tømmer til sagbrukene ved Lysaker!

Samuel Bagge kalles på denne tid av og til direktør (Trollhætta-sluseverket) og av og til konstruktør. Det sies lite om hans arbeid med kjerratanlegget i brev og regnskap. Men når det gjelder de månedlige utbetalinger til Kjerratarbeiderne, er det Bagge selv som følger opp dette. Av og til låner han på Ankers vegne de penger han trenger.

De fleste kjerratarbeiderne høsten 1807, synes å være svensker, og av dem mange fra Dalarna. Vi kan anta med stor sikkerhet, at Bagge har fått over anleggsarbeidere fra Trollhättan - sluseverket der sto ferdig i år 1800. Etterkommere fra disse svenske anleggsarbeiderne finnes i dag i Åsa og på Ringerike forøvrig. "Ene og alene" Samuel Bagges verk!

Kjerratanlegget sto ferdig til prøvedrift i 1806. En del måtte forbedres, spesielt gjaldt dette kjerrat nr. 12, mellom Damtjern og Storflåtan. Tolver'n ble besluttet nedlagt og et kanal/sluseanlegg ble påbegynt. På samme tid foretok Bagge, på Ankers regning, en reise til England for å studere kanal-anlegg og mekanikk.

Kanal-anlegget ble så innstilt, og vi fikk Tolverbanen - Norges første skinnebane. Hvem som besluttet å avbryte kanalprosjektet og istedet satse på skinnebane, vet vi ikke, men trolig er dette et resultat av Bagges studiereise til England.

Den 31. mars 1810 fikk Bagge sitt siste oppgjør for byggingen av kjerraten i Åsa.

Krigen England-Danmark/ Norge 1807-08

Etter at denne krigen startet, ble Bagge engasjert i arbeidet med å skaffe forsyninger gjennom den engelske blokaden av norske havner. På høsten 1807 foretok han en reise til Jylland for å kjøpe korn og få dette sendt til Norge. Noe senere foretok han en reise til Hamburg for derfra øve press på England.

Bagge var nå kommet i nær forbindelse med daværende amtmann i Buskerud, lensgreve J.C.H. Wedel-Jarlsberg, som fra 1807 var svigersønn til Peder Anker. En spesiell "provisianteringskommi-

Kjerrat nr. 7. Restene av hjulhusfundamentet. Konturene av hjulkjelleren sees til høyre på bildet. (Norsk Skogbruksmuseums billedarkiv).

sjon" ble dannet under grev Wedels ledelse, og fra og med 23. april 1808 tjenestegjør Bagge som grev Wedels fullmektig. Samuel Bagge fortsetter således å arbeide med matforsyningstjeneste for Norge, til tross for krig mellom den danske stat og hans eget fedreland. Den hadde startet i mars 1808.

Fra svensk side var det flere ganger kommet krav om å få Bagge tilbake til Sverige. Aktiv her var B.B. von Platen, som hadde vært kollega med både Samuel og hans far i kanaldireksjonen ved Trollhättasluseverket. Von Platen ønsket å få gjort undersøkelser for den framtidige Gøta kanal. Den norske regjeringskommisjonen nektet å frigi Samuel Bagge.

Den svenske revolusjonen

I mars 1809 kom den svenske revolusjon. Georg Adlersparre var lederen, og en annen som inntok en framtrekkende rolle var von Platen.

Den ledende mannen i den norske regjeringskommisjonen, prins Christian August, så nå en mulighet til å få samlet et Storskandinavia under dansk kongen Fredrik den VI. Grev Wedel-Jarlsberg støttet også denne tanken i den første tiden.

Den norske regjeringskommisjonen utnyttet nå de svenske revolusjonæres behov for Bagge, idet han ble brukt som kurer og forhandler samtidig som han gjorde undersøkelser vedrørende Gøta-kanalen for von Platen. Bagge foretok fire reiser til Stockholm i tiden 30. mars til 18. juli 1809.

Georg Adlersparre støttet ikke Christian Augusts plan om et Storskandinavia, men lot ikke dette komme prinsen for øre. Revolusjonslederen arbeidet fra første stund av med planen om å danne et halvøyskandinavia (Sverige/

Stubdal i Åsa, ca 1945. "Vaktslottet på Stubdal, som Peder Anker lot bygge ca. år 1800, var i bruk i hele kjerrattiden, bl.a. som jakthytte. "Slottet" var beskjedent i størrelse, restene av grunnmuren viser ca. 8 x 7 m, det var bygget i to etasjer og sto inne på volden til høyre på bildet. I dag er tomten bevokst.

Norge), og denne tanken falt grev Wedel for også etter hvert. Bagges nære vennskap med Grev Wedel og Peder Anker på den ene siden og von Platen på den andre, har nok gitt ham problemer overfor prins Christian August. Denne ble nok et offer for det intrigespill som utspant seg mellom det Adlersparreske og det Wedelske partiet.

For Bagges vedkommende kan det i ettertid ikke påvises at han har spilt noen politisk rolle blant de menn som sto i ledelsen for de politiske vinder som rådde. Om han, som hans norske venner, gikk over til å støtte en forening mellom Sverige og Norge, og forlate prins Christian Augusts drøm om en forening Danmark, Norge og Sverige, vites ikke.

Ved sin ankomst til Stockholm på sin tredje reise sommeren 1809, leverer Bagge et kostnadsoverslag på Gøta kanal-anlegget. Oppdraget hadde von Platen gitt ham etter anvisninger av den engelske kanal-eksperten Telford. Kostnadsoverslaget var datert 10. juni 1809.

Bagge's innsats ble her beskrevet som overfladisk og preget av hastverk. I ettertid er det reist spørsmål om det ikke i virkeligheten var forarbeidet og anvisningene det var feil ved. Men samtidens dom var entydig.

Samuel Bagges siste leveår

29. juni 1809 ble Bagge utnevnt til "kaptan mekanikus ved armeens flotta", og til major fra 26. juni 1810. Samtidig fikk han stillingen som "øvermekanikus ved Gøta kanal".

I sitt nest siste leveår, 1813, ble han beskyldt for å ha bygd Forsvik sluse 1.5 m for kort. Om denne beskyldningen var berettiget, vites ikke.

Til tross for det noe dårlige omdømme han fikk etter at han hadde vendt tilbake til Sverige, viste den svenske stat å ha satt pris på hans tjenester. 25. januar 1814 ble Samuel Bagge opptatt i adelstanden. 30. juli 1814, førti år gammel, omkom han i en orkan på Vætteren. Hans lik ble ikke funnet.

Historiespill

på kongsgarden Stein

Av Gudbr. Hvattum

Storgarden Stein har fascinert meg i lengre tid. Den har en svært vakker beliggenhet der den kneiser på en høyde like ved Steinfjorden. Men aller størst inntrykk har nok gardens gamle historie gjort på meg. Stein er kongsgarden framfor noen i vårt distrikt.

Skal vi tro Snorre, bodde i riktig gammel tid småkongen Sigurd Hjort her, og hit kom Halvdan Svarte etter at han hadde giftet seg med Sigurd Hjorts datter Ragnhild. Det var Ragnhild som hadde den underlige drømmen som vi kjenner så godt. Hun drømte at hun sto ute i hagen og tok en torn ut av serken sin. Tornen slo rot og ble til et stort tre som bredte sine grener ut over hele Norge og enda lenger. Ragnhild og Halvdan fikk sønnen Harald, som senere fikk tilnavnet Hårfagre - han som samlet Norge til ett rike og på den måten oppfylte morens drøm. Vi må regne med at Harald ble født på Stein og at han bodde en tid der i sin barndom og ungdom.

Det er blitt populært med historiske spill i den senere tid. Det historiske stoffet på Stein innbyr til et slikt spill. Etter hvert har vi fått en viss erfaring i behandling av slikt stoff her i Hole. Fra en beskjeden begynnelse på Storøya i 1984 og til fremførelsen av "Kong Olavs heimkomst" i 1985 og 1986. En del mennesker har gitt uttrykk for at de har satt pris på det vi har fremført og det har gitt oss mot til å gå løs på nye oppgaver. Så ligger altså dette stoffet fra Stein der uten å bli brukt.

Kort fortalt har jeg skrevet råutkastet til et spill som jeg har kalt "Kongsgarden" med undertittelen

"Glimt fra kongsgarden Steins historie". Eierne av Stein, Jan Fredrik Hornemann og hans fru Ragnhild er klart positive til at dette spillet kan bli oppført på Stein under Holes kulturuke 1988. Parken på Stein med den gamle kirkeruinen fra middelalderen og med Halvdanshaugen like i nærheten, er som skapt for fremførelsen av et slikt spill.

Og gode krefter står bak. Komponisten Kjell Mørk Karlsen vil skrive musikken til spillet, draktene er det Fridthjof Rudstaden som har ansvaret for, og scenograf Christian Egemar vil yte scenisk bistand. Ellers vil folk i bygda som ved tidligere opplegg, bidra med utstyr av forskjellig slag. Minst 80 aktører vil delta i spillet, alle fra Holebygda.

Men hva skal nå dette spillet handle om? Som undertittelen sier, er det glimt fra kongsgarden Steins gamle historie. Her får vi høre om Sigurd Hjort, og vi får møte Halvdan Svarte og delta i bryllupet hans med Ragnhild. Og hun er ikke noe dårlig parti, raust lar vi Ragnhild få som medgift storgarden Stein med tilliggende rettigheter. Til gjengjeld må da Halvdan gi en gjengave av tilsvarende verdi og det blir en helt spesiell gave.

Når en arbeider med slikt stoff, er det som de historiske personene griper inn og vil være med og styre det hele. I dette tilfellet er det dronning Ragnhild som tar styringen. Det er hennes øyne vi ser det hele gjennom, det er henne vi følger både i glede og i sorg. Vi møter henne som stolt mor til Harald, store forventninger knytter seg til han, noe drømmen hennes viser.

Men vi møter henne også i sorg når hennes husbonds bære blir ført tilbake til Stein for hauglegging der. Kong Halvdan druknet som kjent i Randsfjorden. Men når stormenn fra andre landsdeler kommer og vil dele Halvdans legeme, blir resultatet noe annerledes enn det vi lærte på skolen.

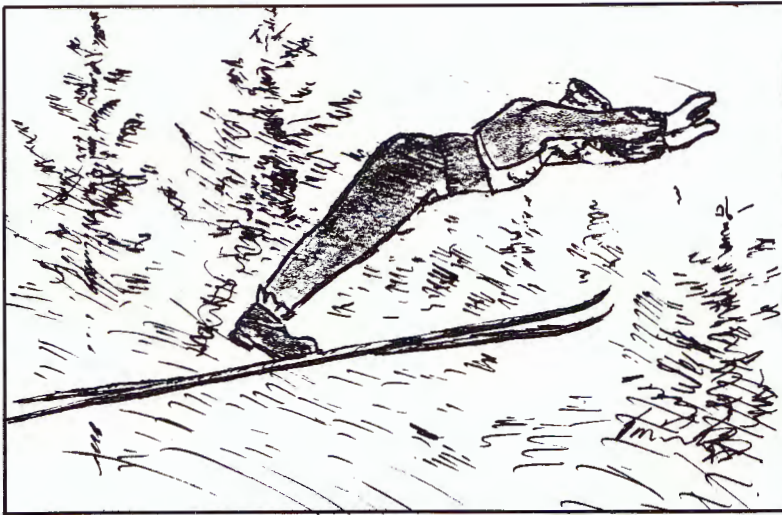
Vi følger også Ragnhild når hun spent venter på å høre nytt fra sønnen Haralds kamper vestpå, og ikke minst fra det siste avgjørende slaget i Hafrsfjord, og vi kan glede oss sammen med henne når hun får meldingen om Haralds avgjørende seier der.

Vi er også med Ragnhild når hun sitter gammel og ensom på Stein, uviss i sin tro på de gamle guder. Kan det være noe i dette med Kvittekrist som hun har hørt så mye om? Og hun deler med oss sine fremtidssyner der hun ser den største grenen på drømmetreet sitt, Hellige Olav, i hans kamp mot de vonde vetter.

Trellene på Stein representerer et spesielt innslag. De er for det meste irere og som sådanne flinke til å synges. Vi skal se at enkelte av disse trellene har en helt avgjørende innflytelse på dronning Ragnhild, ikke minst når det gjelder hennes tro på de gamle guder.

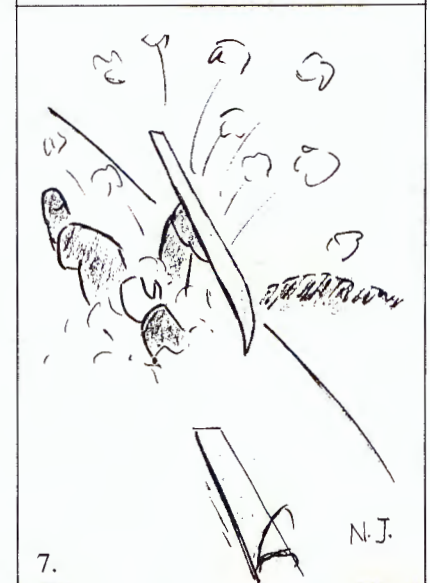
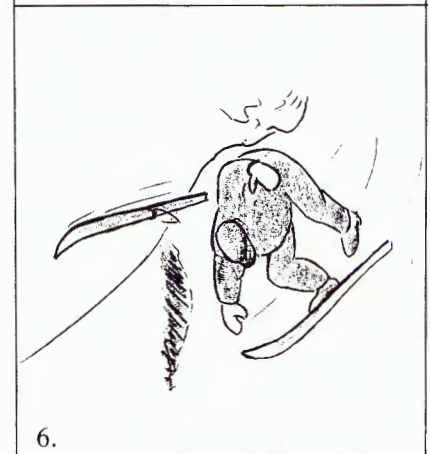
Det ville føre for langt å gå i detaljer når det gjelder innholdet i dette spillet. Men det er ikke tvil om at det inneholder stoff som er svært viktig både lokalhistorisk og rikshistorisk. Spørsmålet er om vi klarer å yte det full rettferdighet i vår fremføring av dette spillet. Men - vi prøver.

Det var den gang, det.

Av Nils Johannessen

Og 50 år seinere.

Ringerike på gamle kart

Av Brynjulf Eggen

Det var i perioden 1300 - 1500 at det gammelnorske språket forandret seg til "nynorsk", samtidig som talespråket ble kløyvd i en rekke dialekter. Fra 1530-årene får dansk skrift og språk stadig større innpass i det norske kulturmiljøet. Danske skriftformer ble ofte misforstått, og skrivemåten ble forvrengt slik som en kan vente det av ukjente folk som knapt forsto språket. Dette kommer til uttrykk ikke minst på gamle kart laget i dansketiden. Det er for en stor del NGO's arbeider som har lagt grunnlaget for den navneforskningen vi har i dag, f.eks. ved det navnetilfanget som finnes på kartene. Opprinnelsen til dette kan først og fremst søkes hos historikeren Gerhard Munthe (1795-1876).

Han ble løytnant i 1811, og fra samme år tilsatt som topograffiser (detaljör) ved NGO. Han fungerte som lærer i tegning ved Krigsskolen i årene 1616-41, og ga ut våre første Amtss-kart privat, sammen med N.A. Ramm i årene 1826-32. Han laget det historiske kartet som fulgte med som bilag til Jacob Aalls sagaoversettelse, og reviderte også skrivemåten på navnene i matrikkelen av 1837. Som historiker utførte han ellers banebrytende arbeider ved studium av sagaer og diplomer.

Ringerike: Den stamme av det norrøne folkeslaget som var bosatt rundt Tyrifjorden kaltes hringar (av omgivende - omringende). Hringariki viser følgelig tilbake på et "folkeland" - område - for ei folkegruppe eller folkestamme.

Opprinnelsen til førsteleddet hringar er ukjent. H. Koht antydte en gang at Ringebu i Gudbrandsdalen kanskje har fått sin bosetting herfra. Gustav Heber sier at navnet ikke er omtalt i våre gamle lover før 1387, men det nevnes fem forskjellige steder i "Landnåmabøkene" fra Island. Området besto av Hreysi, Strönd (Tyristrand), Njardarhof, Haug eller Vangsbygd (Haugsbygda), Ullaråll, Årdalr og Soknardalr. På G. Munthes middelalderkart (fra 1814) er navnene skrevet: Ringariki, Røisi, Strönd, Njardarhof, Haugr, Ullaråll, Aldalr, Söknadalr, Vangensteen på sitt trykte kart fra 1761, har en rent dansk skrivemåte: Ringerige, Norderhoug, Houg og Vangshøiden, Sogna Elv, Steen Fiord, Krog Skouge, Bynsnæs osv.

Bønsnes har laget mye rart for kartografene, de skrev Mynsnes, Byndsnæs, Bynæs, mens Munthe mener at i middelalderen hette det Bønekjunes. Lokalhistorikere tror at det egentlig var "Bønnhusne" dvs. neset hvor et bønnehus (kirken) ble reist. Kongesagaene antyder at det var her Sigurd Syr bodde, følgelig hadde Olav den hellige sin barndom og oppvekst her. Stefaren og moren - dronning

Åsta - skal være hauglagt et sted på dette neset. Den nåværende kirken skal være en gave - eller lovekirke, en av de få som finnes. Og man tror den ble bygget i tiden 1066 - 1150 som en konsekvens av pilegrimsferdene til Nidaros. Pilegrimene var innom her og avla løfte om å ofre en gave hit, hvis de lyk-

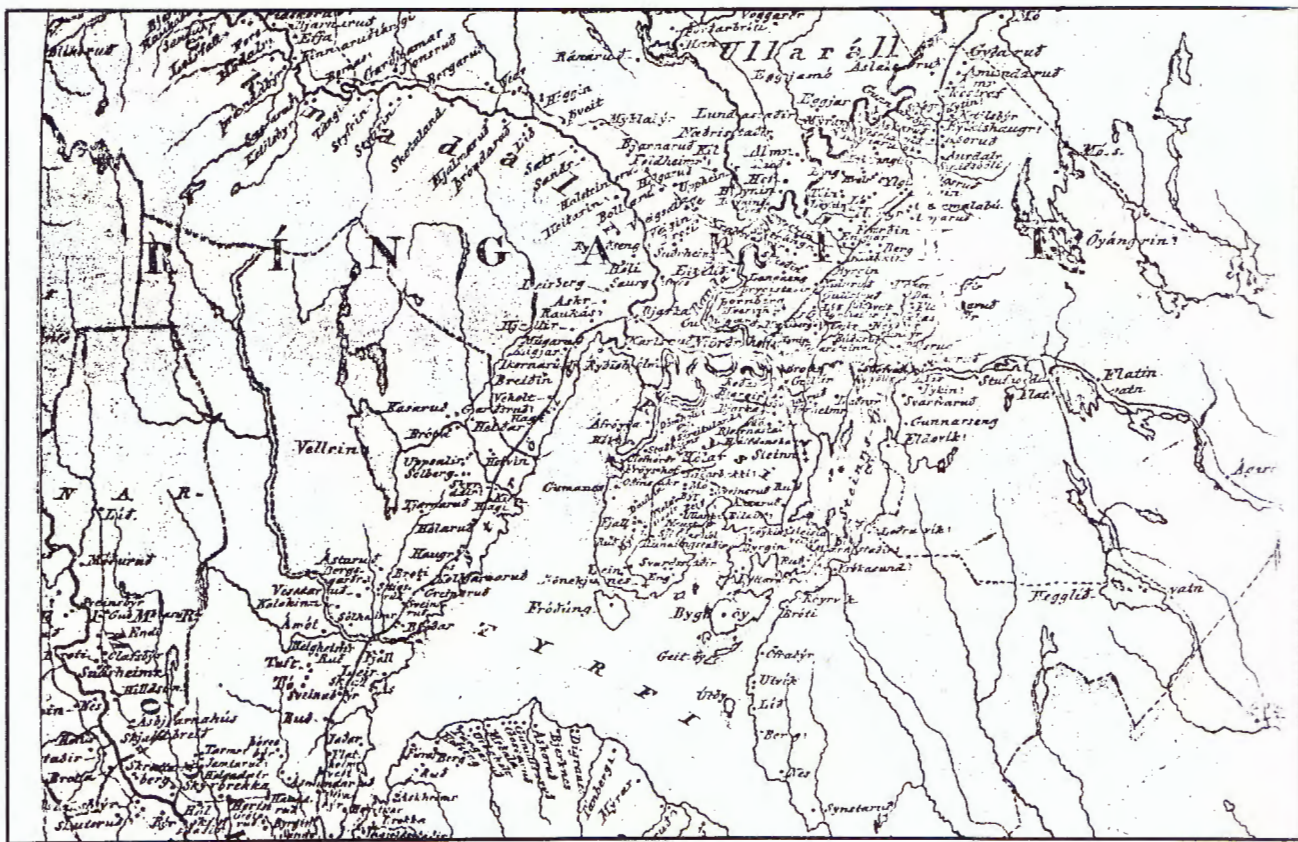
kes i å komme tilbake med vel utført ærend.

Tyrifjorden: Dette var opprinnelig navnet på den vestre del av innsjøen, de østre delene hette, som nå, Holsfjorden og Stensfjorden. I middelalderen hette den Tyrvi som betyr furu (tyri-sjøen). På et militærkart fra 1750-årene heter sjøen fremdeles bare "Tyre". Vangensteen skrev Tyri-fiord, Munthe anfører som middelaldernavn: Tyrfi. "Fjord" har samme opprinnelse som fara dvs. egentlig overfartssted. Men dette etterleddet er altså en tilføyelse fra nyere tid for dette vatnets vedkommende.

Hverven: kommer av oldnorsk (hverf-vin) verfe som betyr å vende, svinge eller komme ut av syne, kfr. ordet solhverv. Munthe skrev dette som "Hvervin" på sitt kart, mens Vangensteens kart ikke har funnet plass overhodet. Navnet er meget gammelt og antas å ha sin opprinnelse fra folkevandringstida (ca. 400 - 600 e.kr.f.), kanskje enda eldre. Det er rimelig å tro at det er eldre enn "Hringariki" som jo også omfattet alle gardene i denne grenda.

Øverst neste side:

Gerhard Munthe: Kart over Vestfold og Ringerike, 1841. Originalen beror i U-biblioteket, som også har andre kartarbeider fra hans hånd. NGOs kartarkiver har 4-5 stk., bl.a. bilaget til Jac. Aalls sagaoversettelse.

NGO's første kartlegging på Ringerike

Etter "svenskekrigen" 1808 — 14 gjenoppsto Norge som en nasjonal stat i union med, og sideordnet Sverige. Den nye nasjonalstaten var meget fattig, og finansielle ressurser fantes omtrent ikke. Det var derfor ikke rart av NGO's virksomhet ble liggende nede de påfølgende årene, og det var egentlig først fra og med Stortinget i 1824 at det ble skikk på bevilgningsrutinene for NGO.

Den tidligere målsettingen gikk på at grensestrøkene mot Sverige skulle ha tidsmessig militær kartdekning, men dette ble nå mindre aktuelt. Mer presserende oppgaver var å skaffe bedre oversikt og kunnskaper om landet, til bruk for den nye nasjonalstatens forskjellige samfunnsoppgaver. Og allerede

året etter at de økonomiske forholdene var ordnet gikk kartleggingen sin vante gang bl.a. over Ringerike (fra 1825).

Det heter at det "navnlig ikke var noen misunnelsesverdige jobber" å være direktør disse første årene. Arkivet var i den største uorden etter krigen; alle rutiner skulle forandres, og en mengde arbeid skulle gjøres. Men direktør d'Auberts energi og arbeidsomhet skal ha vært noe bortimot unik, og det heter at neppe noen annen tidsperiode av NGO's virksomhet kan vise til et så jevnt, godt og vakkert arbeid som de kartene som ble laget i perioden 1814-27. Denne oppfatningen ble gjort gjeldende i 1870-årene. For Ringerikes vedkommende, var det to av landets dyk-

tigste landmålere som fikk gjøre jobben: Løytnant Claus Henrik Peter Lund og kaptein Niels Arntzen Ramm. En følge av den nye målsettingen var at kartleggingen heretter skulle foregå som en rent topografisk måling; dette innebar igjen at originalkartene inne på kontoret skulle overføres og reduseres til M 1:100 000. Og disse siste såkalte porteføljekartene skulle så for framtida representere hovedkartverket. Etter det vi kan forstå, var dette en ordning som ble vedtatt uten tanke på behovet for trykking av kartene. Eller sagt på en annen måte - det fantes ikke ressurser store nok til å få utgitt kart i offentlig regi.

Kapt. Ramm skulle bli en av to landmålere som på privat initiativ

Kartleggingen foregikk noen meget få år før P. Chr. Asbjørnsen la ut på sin "sommernattvandring" over Krokskogen. Kjerranten i Asa er tegnet inn med en enkel sammenhengende svart strek.

fikk besørget utgitt de første NGO-kart i årene 1826-27. Dette var Amtskart i M 1:200 000, gravert i kobber og trykt hos Felicier i Paris. Men det skulle gå mange år før originalkartene over Ringerike kom til nytte i denne sammenheng.

Den første trykkpressen i NGO ble innkjøpt i 1854, og først 30 år etter at kartleggingen foregikk (i 1857) ble kartmaterialet over Ringerike brukt som grunnlag for det nordlige bladet av Amtskartet for Buskerud. Kapt. Ramm (1793-1839) målte bare to kvadratmil over Ringerike (1826 og 28). Utenom arbeidet med Amtskartene var han opptatt med så mye annet at markarbeider var det han fikk minst tid til. Han var en av de dyktigste tegnere NGO har hatt i sin tjeneste, og allerede i 1822 fikk han kapteins grad som erkjennelse for sin innsats på dette området. Det intense arbeidet resulterte i øyensykdommer, og hans kollega løytnant Lund måtte delvis vikariere for ham. Fra 1832 fungerte Ramm som NGOs første kontor-

sjef, med tittelen "fast detaljør og assistent".

Den som kartla mesteparten av arealet rundt på Ringerike ble altså Int. Lund (1793-1875). Han er også en av NGOs mest effektive landmålere. I løpet av 23 sesonger kartla han 130 kvadratmil land. Det heter videre at hans kart utmerker seg ved "stor nøyaktighet og smuk utførelse". I løpet av årene 1825-27 målte han 7 kvadratmil over Ringerike i M 1:50 000. Han avanserte til kaptein i 1837, men gikk ut av hæren i 1851 og ble overtoll-betjent i Drammen.

En kvadratmil fra denne første ordinære kartleggingen i NGO's regi er forsvunnet. Og den var borte i hvert fall før rektangelkartet ble laget i 1872. Protokollene anfører nemlig at en kopi i M 1:20 000 skulle brukes - et forstørret utsnitt av porteføljekartet. Som før nevnt er porteføljekartene forminskede kopier, sammensatt fra originalkartene.

I 1816 hadde kong Carl Johan app-robotert en ny tegneinstruks for

NGO's kart. Dette var en del av hans prosjekt som gikk ut på å forsøke å få gjennomført en felles oppmålingsplan for de to riker. Videre skulle kartbladene ha samme format, dvs. etter svensk mønster, og en kartserie skulle være felles for begge land, nemlig generalkartene i M 1:500 000. NGO's direktør hadde mange motforestillinger, og resultatet ble da også at hvert land beholdt sine forskjellige formater og målestokker. Generalkartserien ble f.eks. aldri laget for Norges del. Kartsymbolene var ferdig utviklet for lengst, og "den toucherede maner" som bruktes ved selve terrengframstillingen ble også opprettholdt uavhengig av kongens planer.

Både Ramm og Lund hadde lært sin tegnemanér på den "Mathematiske schole" og praktiserte denne slik som den etter hvert var blitt tilpasset kartleggingens behov. Disse første NGO-kartene fra Ringerike framstår dermed som et eksempel på noe av det beste som kunne prestes her i landet på den tid.

Formannskapet 1837 — formannskapet 1987

Formannskapsloven er som kjent 150 år i år, en begivenhet som er blitt markert og befeiret på mange vis rundt om i landet. Formannskapet i kommunen Ringerike valgte å feire det innen egne rekker. På formannskapsmøtet i Svenskestuen 25. mai hadde medlemmene iført seg gamle antrekk og opptrådte med stor verdighet. Ordføreren, Bjarne Nymoen, resi-

derer ved enden av langbordet. Forøvrig til venstre Halvor Berge, og til høyre for ordføreren Paul Aasnæss, Magne Nasset, Oddmund Røseberg, Erik Brekke og Arvid Skoglund. Foto: Tor Hammerstad.

Til venstre: "Skalken" var høyere og minen sikkert mer høytidelig for 150 år siden. Men at spillet var fornøytelig, er tydelig å se på Eugen Westby.

Under: Halvor J. Berge, Henry Jensen, Eugen Westby. Odd Brudvik (bak) hadde iscenesatt "spillet".

Foto: Ringerikes Museum.

Ødegard — storgard — ødegard

Om Fjulsrud og grenda

Av Sigurd Berg

I lia ned mot Holsfjorden lengst sør i Hole har det vært stier og rekser i øst og vest, syd og nord i uminnelige tider. Der mange stier møttes lå ofte en gard der ferdefolk kunne ta en rast. Fehoff er nevnt i papirer fra 1528, og Gudbrand Fiolsrud i papirer fra 1647. Her står garden nevnt som ødegard med skrinn jord. Dette behøver ikke å bety at garden hadde ligget øde. Kongens statholder, Hannibal Sehested, hadde i 1644 inført et skattesystem der helgarder betalte full, halvgarder halv og ødegarder kvart skatt.

Fjulsrudene utvidet, og etter at Krokskogen var delt i 1823, var garden på 140 mål innmark og 3000 mål skog. At både jorden og skogen ble drevet, ser vi av et manntall fra 1801. Sollihøgda, Humledal, Nordland, Gormyr, Løkkepotten, Læsterud og Krona var plasser under Fjulsrud. Opp gjennom lia frem til jordrike myrer kan en finne fine oppmurte veier. Her har det vært kjørt jord ned til garden som ikke har skrinn jord lenger.

I Asker Prestegjelds Vels annaler fra første tiår av 1800-tallet kan en lese at bøndene ble oppmuntret til å kompostere jord, og det var premiering for jordbruksflid.

Der den gamle gardsveien til Fjulsrud tok av fra Drammensveien lå det både sag og mølle som fikk vann fra det lille Damtjernet oppe

på skogen. Øverst i skogen hadde Fjulsrud flere kullminer. Anne Gormyr og broren brente kull her. Hun ville heller kjøre kull enn å stå på låven og treske. En gang midt på vinteren veltet hun på en issvull nedenfor Bjørumsaga. Den gang gikk veien mot Bærumsverket på nedsiden av fossen. Hun hadde glemt lessefatet, men Anne visste råd. Hun vregnte av seg stakken, knyttet den sammen i den ene enden og heiv køla opp i sleden med den. Og det i bare serken i vinterkulda!

På gamle kart kan det se ut som Gormyr lå et par hundre meter lenger syd enn dagens Myra. Det er også noen murer etter hus her, og en gammel vei stikker seg nedali's.

Fra Myra gikk en snarvei opp gjennom den nå gjenvokste kleiven. Under en steil bergvegg der oppe lå finneplassen Kleiva. Nedenfor gjerdet ligger noen kjempestore steinrøyser. Det forteller noe

om hvilket arbeid osm ble nedlagt på disse plassene.

Løkkepotten lå ved en liten fjellhammer mot fjorden. I en annen "Løkkepott" oppe i Krokkleivveien gjaldt det å kaste inn tre steiner. Da var løkka lykken berga. Kanskje var det noe lignende på dette stedet? Her lå en liten plass med ei ørlita stue ved et lite jorde - ei løkke? Her levde et ektepar i gamle dager, og om de fikk navn etter plassen eller plassen etter dem skal være usagt. Den gamle kløvveien langs Holsfjorden gikk her. Kallen var en fuling som det gikk mange historier om. Årene gikk, og en dag syntes kjerringa at kallen så så skral ut at han ikke kunne ha lenge igjen. Hun sendte ham til Bragenes for å kjøpe brennevin til begravelsen. På hjemturen klukket det fristende i flaska, og da reisefølget tok seg en hvil, sendte han flaska rundt. "Je vil jaggu være med på gravølet mitt sjøl åsså, je", sa Løkkepotter'n.

Lengst syd på Ringerike lå Fjulsrud i Hole.

I Lier bodde Asle Mo og Ola Hau- en. Begge var forelsket i samme jenta. Asle hadde en stor gard, og en kveld brente låven hans ned.

Asle fikk det til at Ola hadde tent på, og han dro til Amerika. Like før bryllupet kom Ola tilbake og kunne bevise at Asle selv sto for udåden. Asle rømte opp på Krok- skogen og ryddet Aslegård. Det gamle huset i Skaret står her nå, og vi kan se muren til Aslegård like inntil huset når vi kjører forbi.

Fra Sundvolden gikk det en kløv- vei mellom plassene langs fjorden - til Sylling og Bragernes. I 1750 ble Bra'nesveien opp Mannaskaret og ned mot Fjulsrud utbedret. Fra garden var det en praktfull utsikt.

Fjulsrud var en grensegard og in- nom her kom stadig nye mennes- ker - med nye tanker, nye mål og meninger. Nytt utenfra kom raskt hit.

Ole Fjulrud (1808-1875) vokste opp i en tid med krig og uår. Det fortelles av bøndene i egnen stjal seg til å flekke barken av almetrær i Bærum for å blande den med rug- halm i brødet. Det var lite alm i Hole.

Som gutt fikk Ole høre om Halvor Hoel og bondeopprøret i 1818 der mange hundre bønder dro opp Krokkleiva to ganger. Den første gang ble de stoppet på Midtskogen av Ringeriks-fogden J. Tullin Thams som fikk dem til å snu. Den andre gangen av militære ved Jons- rud ...

Han overtok garden da han var 17 år gammel og måtte ta imot plan- leggerne av de nye veiene som skulle anlegges. Arbeidet ble satt i gang i 1840, og "Bragernes-chaus- séen" ble åpnet i 1854. Fire år senere sto også Kristiania-chaussé- en klar. Dette veianlegget som ble

betegnet som "et unikum i veibyg- gingskunst" overtok nå mer og mer av trafikken. Krokkleiva var for bratt. De som leide skyss opp der måtte betale det tidobbelte av de vanlige skysspenger.

Johs. Blyberg bygde ut Sundvol- den til et mønsterhotell som ble et populært reisemål. På Humledal bygde Fjulsrud skyss-stasjon med hestebytte. Foruten Ole Fjulsrud var Narve Løbben, fru Disen, Th. Bye, Axel Gladtvædt, Johs. Lien og Hønefoss Bryggeri interessent- er.

Det var livlig trafikk og mange slags mennesker på den nye veien. Hole-bøndene kjørte Ringerikshel- ler og plank. Om høsten kjørte de poteter, erter og epler, om vinte- ren rughalm til Høvik Glassverk.

Glassvarene ble pakket inn i rug- halm. Det kom også taterfølger der mannen satt på lasset, og kjerring og unger fo'r gardimellom og tagg. Sildekremmerne kom om vinteren, og mange satt og sang skillingsvi- ser. Ku- og sauedriftene kom om høsten på vei til Kristiania. De fleste driftekarene var hallinger, kledd i svarte vadmelsklær, med rødrotete skjorte og svart filthatt.

Og så var det turistene... De fleste kom til fots, noen på sykkel og no- en med hest. Reisemålet var Sundvolden for de fleste, men de skulle ha mat på Humledal som hadde et godt kjøkken. Kvinnene kunne da ta seg en kort spasertur i retning Skaret til prinsesse Sophies Utsikt og se Hørtekollen, Svang- strand, og Modumåsen som spilte seg i fjorden. På Humledalskastet gikk en sti med trapper ned til en liten brygge hvor man kunne gå i land fra den lille hjuldampere "Kong Ring". De spenstige herre- ne hadde en egen utsikt. Den lå 100 meter opp for Homledal. Stien gikk oppover på skrå og førte til

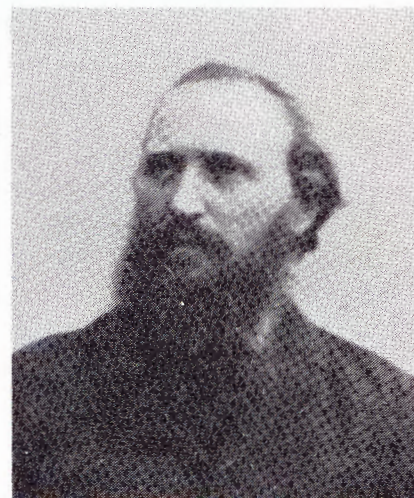
Utsikten som var bygget på et pla- tā. Herfra kunne en se milevis ut over Østlandet.

Skomakeren

Den økende trafikken til fots og med hest gjorde det nødvendig med en som kunne reparere fot- og seletøy. Ola Fjulsrud dro til Bent skomaker Grindbakken i Årnes- fjerdingen og lovet ham løkke og gratis brensel om han flyttet til Fjulsrud. Dette var et muntlig ut- sagn, og 100 år senere bestred de daværende eiere gyldigheten av av- talen. Men Høyesterett godkjente den. Bentsegårdstua lå ved veien der den flater ut etter stigningen fra Skaret. I dag ligger et tømmer- hus femten meter unna der.

Vognmannen

I veikrysset ved Skaret ble det byg- get hus, og hit flyttet "vognmannen til Homledal" - visstnok på samme betingelser som i Bentsegård. Det var Lars Larsen og hans kone Jør- gine. Hun skulle ha bedt om å få papirer på det, men hadde fått til svar: "Har'n Ole Fjulsrud sagt at du skal ha Skaret, så ska' du ha det."

Anders Fjulsrud, den siste odelsbonden på garden, hadde mange verv, og var bl.a. ordfører i bygden.

Dengang Drammens-chausseen og litt senere Christiania-chausseen ble åpnet (1854-60), ble vegen beskrevet som "eventyrlig veibyggingkunst". 5 meter bred var målet. Den var bratt også, men for hestekjøretøyer og senere velocipeder var vegen flott... Like etter århundreskiftet kom den første automobil langs vegen og ble snart etterfulgt av flere.

SKARET 24-8-15

Turistene

Engelskmennene kom ofte med sin karjol og leide hest på skyss-stasjonen. Eller de reisende kom i kalesjevogn, landauer og "skjærabenk" (av fransk char-à bancs) som var mye i bruk. Disse vognene hadde seter på langs på begge sider og kuskesete foran. De var åpne firehjulsvogner for to hester. Den første som kjørte med automobil på denne veien var en hollender i 1904.

Øverst i bakkene på Kristiania-chausséen ble et sted kalt "Skjærabenken". Her har det stått en sag en gang, og et steinbord med benker rundt.

Da odelsgutten Anders Fjulsrud, eldstemann i en barneflokk på syv, vokste opp, dundret det i åsene over Fjulsrud. Ikke underlig at de voksne ikke sparte på historier om troll, gyger og hekser slik som det drønnet rundt dem, og ekkoet fra Holsfjorden rullet mellom åsene. De fleste trodde den gangen på nissen og på nøkken og huldra. Karene på anlegget sang og fortalte historier som "... var så sanne at..." Ennå var det ulv og bjørn like utenfor stuedøra. Den siste ulven ble skutt i 1858. Det var følgelig en rik forestillingsverden gutten fikk del i, og da veien var ferdig og det ble en livlig ferdsl

bl.a. med overdådige kongebesøk, ja da var det ikke til å undres over at han hadde mye å fortelle. Han kunne fjetre sine tilhører med et utall av historier. Unger fikk være lenge opp når Anders Fjulsrud kom på besøk.

Han giftet seg med Karen Johanne Olsdatter, og de fikk to sønner og fire døtre. Han var i mange år formann i det venstreradikale "Udstranden Samtalelag" som ble stiftet i 1878. De heiste det rene norske flagget der møtene ble holdt. Anders fikk mange kommunale tillitsverv, og i 1892-94 var han ordfører i bygda. Han hadde kontakt med folk i Bærum. I 1886 finner vi ham som medlem av Den Norske Biavlforening. Biavl var da bare noen tiår gammel. Hans adresse var da Sandvika.

Kanskje ble bondeyrket for anonymt for en mann med lederegenskaper og fantasi. I 1896 solgte han Fjulsrud til H. Bryhn og flyttet til Kristiania. I 1912 ble Fjulsrud innlemmet i den 20 000 mål store Krokskogeiendommen som familien Fearnley hadde kjøpt av bonde-skogen. Flere oppsittere har drevet Fjulsrud godt, men i dag står gården ubebodd og forfaller. Jordene gror igjen, og været tærer på de store bygningene. Sic transit gloria mundi ...

Neste side: Gamle prospektkort forteller uten ord... Utsikten fra Skaret har vært besunget i snart halvannet hundre år, og med god grunn.

Skyss-stasjonen som Ole Fjulsrud bygget på Humledal i 1860/70-årene ble snart et kjent og meget besøkt sted på den berømte vegen.

På midt bildet står landaueren forspendt, mens "damerne" på balkongen tar adjø med ekvipasjen.

Bildet nederst, fra 1906, viser at det er bygget ny låve (med mer stallplass) og at anneksset er anderledes ...

Blick fra Skaret ved Tyrifjorden

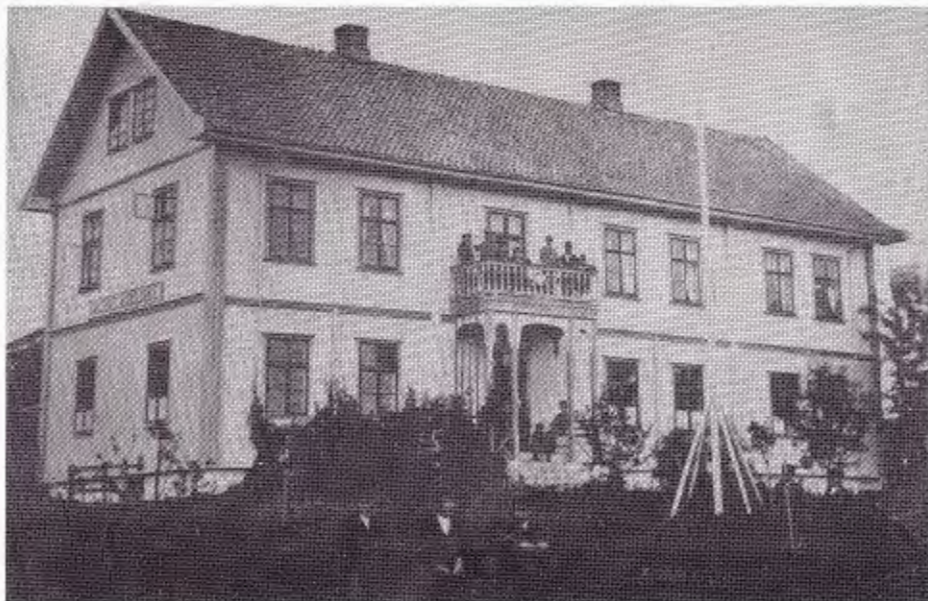

Ringerike

Heimdal 7/10 06

Bumledal

Ringerikes Middelskole

Ringerikes Middelskole ble navnet i 1874 til 1897 da Hønefoss kom inn i bildet. Skolen lå på Gården Hønens grunn i Norderhov (Kirkeskolen). Allerede i 1832 var det opprettet en høyere skole her, en privat skole som var enestående i sitt slag i landet. Loven om almueskoler i 1860 gjorde at skolen mistet bidraget fra Oplysningsvæsenets fond, men i '69 kom ny lov om Middelskolen, og skolen skiftet da navn fra Ringerikes Realskole til Ringerikes Middelskole.

Regler for disciplene

- § 1. Gutterne maa møde frem paa skolen ordentlig klædte og renlige. - **Sine bøger maa de holde rene og stilebøgerne forsynede med trækpapir.**
- § 2. Naar de er komne ind i klassen, har de rolig at begive sig paa plads. Ingen skrivning og intet samarbeide maa finde sted.
- § 3. Ved hver times slutning begiver samtlige sig ud paa legepladsen og har ikke lov at komme ind igjen, før der ringes. Tilladelse til at være inde meddeles af klasseforstanderen. De, der har lov at være inde, samles under friminutene i værelset ved siden af kontoret.
- § 4. Ved friminuternes slutning begiver gutterne sig rolig ind i klassen. **Al løben og støi i gange eller klasser er forbudt.**
- § 5. Meldesedler om mangel paa forberedelse eller for fravær den foregaaende dag leveres inden Iste times begyndelse til vedkommende lærer.

Regler for ordensmændene

- § 1. De i hver klasse opnævnte ordensmænd har hver morgen nøiagtig at overhøre samtlige gutter i klassen, om de har læst riktig lectie, taget de rette bøger med og udført sine skriftlige arbeider. Derpaa har de at opgive manglerne for den lærer, der læser i Iste time. De skriftlige arbeider indsamles før undervisningens begyndelse og bringes ind paa kontoret.
- § 2. Ved hver times slutning, naar samtlige elever er komne ud, har de at sørge for vinduernes opsættelse samt ved timens begyndelse at lukke dem igjen. Ligeledes maa de sørge for, at vinduer sættes op, naar klassens daglige undervisningstid er forbi.
- § 3. Den nærmest kathedret siddende ordensmand har af sig selv strax ved timens begyndelse at komme op og opgive vedkommende lærer lectien for timen.
- § 4. De har at paase, at kathedret ikke mangler pen eller blæk, at der findes kridt, at vægtavlen er renvasket samt svampen fugtet. Ligesaa paaser de, at til timerne i matematik passeren er inde.

Forts. fra side 14.

Litt mer fra Inger Elsruds brevmateriale. Hun har registrert et betydelig antall Amerikabrev fra utvandrede ådølinger.

En vemodig vise

At hjemlengsel og vemod var følbart for emigrantene i det nye landet forteller denne visen om. Det var Jens Nordby fra Vestre Ådal som sendte den i et brev til Elling Elsrud i 1907. Som det går frem av brevet ville han gjerne ha husmannskontrakten hans far hadde hatt med Elsrud. Jens Nordby emigrerte i begynnelsen av dette århundre, og som så mange ådølinger slå han seg ned i Fairdale, i Nord-Dakota. Han skriver:

Har di Husmannskontrakten til Fader endnu? Jeg vilde gjerne have den ... om di vilde sende mig den, J. Nordby.

Skriv om alt nyt og gamelt fra Aadalen. Poetik fra Norge læser jeg om i avisene.

Jeg hørte ikke denne i Norge. Kan di den før?

Venligst hilset fra Jens Nordby

Amerikabrev funnet på Elsrud Gård, Ådalen

I.E. 1987

Brevene er avskrevet på Norsk Historisk Kjeldeskrift-institutt, Folke Bernadottes vei 21, Oslo 8.

Antall brev	Fra	Datert	Sider kopiert
4	Ole Hansen Rustand	1857-1859	11
2	Guri Rustand og sakf. Vidvey	1876-1877	5
4	Ole O. Haugerud d.e. (Rustand)	1857-1860	18
4	Erik O. Haugerud	1874-1880	6
15	Ole O. Haugerud d.y.	1859-1878	39
39	Iver E. Elsrud	1869-1896	83
10	Gulbrand T. Johnsrud og familie	1858-1878	37
7	John T. Fosholdt	1884-1908	14
4	Gulbrand & T.O. Rundhaug	1891-1904	5
1	Peder Olsen	1880	2
1	Joh. Johansen (fra Hawaii)	1881	2
8	Kvernbraatens	1881-1884	15
2	Anne Sivesind (f. Kvernbraaten)	1880-1881	3
1	Christe Renna	1882	2
1	Torine Iversen	1884	1
1	Fingar Enger	1885	1
1	Ole L. Haugen	1901	2
3	Engebret T. Nordhagen	1901-1904	6
6	Syver og Jens Nordby	1904-1914	13
1	Roggine Ohnstad	1908	1
2	Live Rustebakke	1908	8

117 Brev som er avskrevet og kopiert på ialt 274 sider

Avskriftene er tilgjengelige på Kjeldeskrift-instituttet, hvor de også eventuelt kan kopieres. Kopi av brevene er sendt Ringerikes Museum, og de vil senere bli oppbevart på Ringerike bibliotek i Hønefoss.

Gamle Norge

Kan du glemme gamle Norge?
Aldrig jeg dig glemme kan,
Med de stolte Klippeborger
Er og blir mit Fødeland.

Kan du glemme dette Landet,
som først tog dig i sin Favn,
Kan du finde vel et andet,
Med saa stolt og herlig Navn!

Kan du glemme disse trange,
Fjorde, som sig bugte ind,
hvor som Barn du mange Gange
vugged dig for førlig Vind.

Hvorfor vilde du da drage
bort fra en saa yndig Plet!
Skynd dig da at kom tilbage
og dit Sind blir atter let.

Kan du glemme Norges Skove
med sin Furu, Birk og Gran?
Kan du glemme Sjøens Vove -
alt du da forglemme kan.

Sig mig da, hvordan du kunde
glemme dette skjønne Land,
hvor blandt Fjeld og fagre Sunde
risler Bækkens klare Vand.

Svæver stundom ei din Tanke
didhen, hvor din Vugge stod,
føler du ei Hjertet banke
for det Land, som du forlod?

Lad da kun din Tanke svæve -
det kan aldrig falde tungt.
Maa for Nordmænd længe leve
Gamle Norge evigt ungt.

Årsberetninger for året 1986/87:

Ringerike Ungdomslag svinger seg.

RUL Ringerike Ungdomslag:

Ringerike Ungdomslag

Litt om Ringerike Ungdomslag og de 7 lokallaga som er tilsluttet dette fylkeslaget. I Buskerud har vi 3 fylkeslag. Numedal U.L., Hallingdal U.L. og Ringerike U.L. R.U.L. samarbeider med de andre fylkeslaga om større kurs og stemner.

Det årlige "Regionsstemnet for barn" går på rundgang mellom fylkeslaga, og i 1984 var det R.U.L. som var arrangører. Nakkerud U.L. var vertskap med Røsslyng U.L. som "kompanjong". Over ei helg var det samlet 240 barn + ledere til aktiviteter, dans, lek, oppvisning, underholdning og stemnetog ved Tyrstrand skole. Ca. 50 voksne fra de to laga gjorde en så god jobb at det var ikke én klage. Jeg må i denne forbindelse få takke Tore og Ruth Rustand for deres fine måte å samarbeide og administrere på. Dette har vi også hatt glede av i fylkeslaget i mange år hvor de har vært noe av ryggraden.

Hole ungdomsforening

driver "Miniklubb" for barn som er mellom 7 og 13 år to ganger i måneden. Barna møtes da på Røysehall til forskjellige aktiviteter, bl.a. til dans og leiking. En gang i uka er kiosken åpen i forbindelse med den kommunale fritidsklubben som har ca. 80 medlemmer. Hole ungdomsforening har ei aktiv teatergruppe som i 1986/87 skreiv og iscenesatte revyen H.I.V. (Hole Intern Visjon). Den blei framført på Røysehall av gruppa sammen med C-80 orkester 13. juni. Hole Ungdomsforening har ellers vært rundt og underholdt i forskjellige lag, på Regionstemnet og på Sundøya under åpningen av kulturdagene i Hole sist sommer. Laget arrangerte swingkurs i mars, swingfest i august og bygdefest i november. Hvert år deltar laget i den landsomfattende spørreleiken "Kven veit" — i år med to lag. Og sist, men ikke minst: 3. søndag i advent hadde vi den tradisjonelle julegrantenninga ved Røysehall med andakt, gang rundt tre-

et, nisser, konkurranser og underholdning. Dette arrangementet går hvert år i samarbeid med Røyse Vel.

Kryllingringen

i Krødsherad er et gammelt og godt lag, men for tiden er aktiviteten innskrenket til en barnering som framfører både gammaldans og sangleiker. Aldersgruppen 7 — 10 år er i full gang med ca. 20 aktive, mens gruppen 10 — 20 har hatt en pause i høstsesongen. Fra januar til juni opptrådte danserne på forskjellige tilstelninger i bygda, og de yngste deltok i bygdedagene i oktober.

Røsslyng Ungdomslag, Sysle

har ca. 100 medlemmer, derav 75 barn- og ungdomsdansere. Laget har i år arrangert leikfest for seg selv og innbudte lag. Det har også deltatt i Regionstemnet. Dessuten har

det hatt oppvisning på "Glad-dagen" i Vikersund, på Modumheimen, Blåfargeverket, Fredheim, på julemesser m.m.

Høgdingen, Lier

er også et lag som konsertrerer seg om folkedans og leik. Det er 8 år siden laget ble stiftet, men det er bare to år siden laget ble innmeldt i Ringerike U.L. Høgdingen har 55 voksenmedlemmer og 30 barn- og ungdomsmedlemmer.

I høst besøkte de voksne danserne Falkøping i Sverige.

Høgdingen arrangerte for femte gang "Vårleik" som i år samlet ca. 400 deltakere, og som er en av de største gammeldanssamlinger på Østlandet. Medlemmene er ofte ute og har oppvisning i lag, foreninger og på institusjoner i nærmiljøet.

Vi vil også nevne at Eli Holt er i gang med forskning av gamle Lier-danser.

Åssiden leikarring

som ble med i Ringerike Ungdomslag for to år siden, driver foreløpig med folkedans og leik, men er nå i gang med oppstartning av teatergruppe. Laget dekker Åssiden i Drammen og Solbergelva, og har ca. 60 aktive dansere mellom fem til tyve år. Foruten oppvisning på forskjellige institusjoner og foreninger, var laget i år på regionstemnet for barn. Ungdomsgruppa deltok i "Spel og Dans", og 20 dansere var i Drammens vennskapsby, Kolding i Danmark i september. 10. oktober hadde vi oppvisning i forbindelse med "Redd barna." Årviset tiltak som laget deltar i: Arrangement for førskolebarn på Åssiden i samarbeid med speiderne. Laget deltar i "Vårleik" (se "Høgdingen"), og en gang i året har de hatt oppvisning i parken på Gulsbogen gård.

Ringerike folkedansgruppe

er innmeldt i Ringerike Ungdomslag i år. Laget hadde da vært i virksomhet i fem år uten tilknytning til noen organisasjon. Gruppen består av 25 voksne dansere. Foruten oppvisninger på forskjellige institusjoner, har det i år deltatt to ganger under kulturuka i Ringerike. Den var også med i "Vårleik", se Høgdingen.

Nakkerud Ungdomslag

eier og driver ungdomshuset "Tyrifhall". Laget har i mange år hatt en aktiv leikarring. Fram til sommeren i år var det med 22 aktive dansere, men de har nå tatt en pause. Denne ringen har alltid vært populær i kretsen. I forrige sesong hadde de to bygdefester med god tilslutning av bygdefolk. Dessverre trekker Ruth og Tore Rustand seg tilbake, noe som alle laga i RUL sier seg lei for. De to har vært ypperlige støttepillarer for ungdomsarbeidet i bygdene ved Tyrifjorden.

Liv Hanna Jørgensen

Ringerikes Museum:

Foreningen hadde - pr. 31.12.86 - 142 betalende og 45 livsvarige medlemmer.

Styret har i beretningsåret bestått av følgende medlemmer: Formann Randi Gjerde, nestformann Otto Frydenlund, styremedlem Bjørn Knoph, Else Marie Abelgård, Jesper Hallingby, Peter Tandberg, Aage Fjeld, Trygve Gjerard, Ragnar Nøklebye. Anne Lise Engebretsen, Buskerud Fylke, Asbjørn Hofseth, Ringerike Kommune, Kjell Hallmann, Ringerike Kommune, Gudbrand Hvattum, Hole Kommune, Per Hurum, H.S.-muséet, Kaare Swang, Ringerike Kunstforening, Lars Egil Viljugrein, Ringerike Ungdomslag, Aslaug Kvernberg, Ringerike Historielag, alle styremedlemmer.

Varamenn Jack Th. Erichsen, Ingerid Løbben, Vesla Eidahl, Ingebjørg Liljedahl, Trond Bergsund, Fridtjov Rudstaden, Inger Lindstad, Aslaug Drivenes, Inger Lise Berg.

Ruth Løvhøiden, Busk. Fylke, Ruth Midt- haug, Ring. Kommune, Åse Thoresen Trondrud, Ring. Kommune, Gudleik Gul- dahl, Hole Kommune, Bjarne Jørgensen, H:S:-muséet, Gudrun Tingleff Jensen, Ring. Kunstforening, Håkon Jøta, Ring. Ungdomslag, Jens Fjeld, Ringerike Historielag.

Arbeidsutvalget har bestått av Randi Gjerde, Otto Frydenlund, Bjørn Knoph, Ingebjørg Liljedahl, Peter Tandberg, Jesper Hallingby, Else Marie Abelgård. Peter Tandberg gikk over fra bestyrer til arbeidsutvalgsmedlem da ny bestyrer tiltrådte. Eivind Karsrud har fungert som sekretær for arbeidsutvalget siden han tiltrådte, og deltatt på alle arbeidsutvalgets møter.

Styremøter: Det ble valgt Arbeidsutvalg og konstituering av styret 13. mai. Det er holdt 3 styremøter i året og avviklet 9 arbeidsutvalgsmøter.

Personale: Muséet har hatt en sivilarbeiderstilling i perioden som har dekket guiding, renhold og endel vedlikehold. Staten ved arbeidskontoret har refundert 75% av lønn for en håndverker en kort periode i første halvår. Vaktmester ved Riddergården har vært Gerda Gotheim som også har hatt guideoppdrag. Peter Tandberg fratrådte som bestyrer da Eivind Karsrud tiltrådte i midten av august. Tandberg fungerte i en overlappingsperiode til midten av september.

Vedlikehold: Vi har fått pusset opp husflidsrommet, Annas kjøkken og kammerset innenfor. Riksantikvar ved Odd Helland ble konsultert ved fargevalg og utførelse.

- Det er lagt inn vann frostfritt på sydsiden av vestfløyen og den frostsatte tilførselen er stengt.

- Det er lagt inn strøm i uthusene i Riddergården med tanke på lys under arbeid, arrangementer m.v.

I samarbeid med boligkontoret, Ringerike Kommune, er det planlagt brannalarm for hovedhuset i Riddergården og søkt kommunen om tyverialarm snarest.

- Pipe på Bryggerhuset er beslått, og de andre pipene er gått over med tanke på frostsprengning.

- Tyveri- og brannalarmanlegget på Prestegården er gått over av konsulent.

Det var dugnad ute og inne 6. mai i Prestegården "Venninneforeningen" og Rotary Øst utfører med dette et meget verdifullt arbeide på muséet.

Stevner/Møter 04.06. Åpning av årets særutstilling i samarbeid med Kulturuka. 5 - 600 besøkende.

07.06. Norsk Forsvarsforening 100 år med stevne og åpent hus, ca. 500 mennesker var innom i løpet av dagen.

08.06. Nordisk Rettsodontologisk Forening hadde møte med bespisning. I kirken ble sarkofagene til Anna og Jonas Ramus åpnet og tannstillingen røntgenfotografert. "Riddergårdsdagene" måtte avlyses på grunn av streik i kommunen.

29.06. Oberstløytnant O. Lundesgaard leiet Riddergården til et slektsstevne.

Radioavisen har sendt opptak fra muséet i to dager. Nørradioen sendte 20 min. hver dag en helt uke med forskjellige opptak fra muséet og Riddergården.

19.09. Årsmøte i Buskerud Museums-krets.

01.10. Historielagets "Grøttest".

14.10. Eldretreff Norderhov Menighet.

29./30.11. "Nisseby"-arrangement i Riddergården ved Lionessene.

09.12. Eldretreff menigheten.

15.12. Rotaract - møte med bespisning og presentasjon av H.S. muséet.

20.12. Historielagets førjulsmøte med ekte Ringerikskål.

Det er i tillegg avviklet en rekke møter og gruppeomvisninger, samt undervisning av skoleklasser. Samlet besøkstall ligger rundt 3500, hvorav hovedtyngden falt på månedene juni, juli og august.

Heftet "Ringerike": Aslaug Kvernberg og P. Tandberg er muséets representanter i redaksjonsstaben. Det ble trykket 5500 eks. og solgt ca. 4600, bl.a. ved at skoler selger for en liten provisjon.

Utstillinger: Årets utstilling hadde som motto "Alle gode ting er tre". Muséets mangfoldige bruksting forarbeidet av tre ble stilt ut samlet i kjellerregionen, treskjærerverkstedet ble flyttet opp Riddergården, og vi fikk låne diverse gjenstander fra Aksel Ulltvedts hjulmakerverksted. Skogeernes Impregneringsverk hadde en stand utendørs og viste endel av sine produkter.

Muséet lånte ut en del gjenstander til en utstilling om Jørgen Moe i Villa Fridheim,

Krødsherad, om sommeren.

Før jul ble det lånt ut gjenstander til en utstilling i Ringerike Bibliotek som Historielaget arrangerte.

Muséet og kirken: Menighetsrådet benytter Svenskestua og møterom slik det er forutsatt i klausulen på prestegården. Muséet har ved tre anledninger stilt opp med omvisning og orientering. Ved flere storbesøk har muséet hatt et godt samarbeid med kirken og kombinert omvisning i muséet med omvisning i kirken. Fellesorientering for større grupper i kirken har vist seg meget vellykket.

Byggesaken: 16.11. Arbeidsutvalget besøkte Gruvemuséet i Kongsberg og Lågdalsmuséet for å studere hvordan muséene har løst sine plassbehov.

05.12. Styremøtet vedtok utredning av foreliggende tomtealternativer og videre arbeid på grunnlag av byggeplan lagt fram av Arbeidsutvalget. Her var det også foredrag av bestyrer ved Hadeland Folkemuseum, Åse Lange, om tilbygget til muséet på Hadeland.

Fylkesdekkende funksjon: Muséet ble fra i høst formelt distriktsmuseum for Hole og Ringerike med fylkesoppgave å ta seg av fotobeholding. Vi søkte derfor om et prøveprosjekt over to år med fotoleder. Plassering og bygging av avdelingen utredes. I høst ble det kjøpt inn en del nødvendig fotoutstyr som kamera/optikk, framviserutstyr, lamper m.m.

Distriktskonservator skal i følge fylkesplanen for muséene være representant for kulturverninteressene i de to kommunene. På fylkeskonservators initiativ har konservator Karsrud hatt befaringer i forbindelse med bygningsvernsaker/reguleringssaker. Ringerike Kommune har gjennom muséet fått orientering om SEFRAK-registreringene og anmodning om å sette i gang slik registrering. Det er tatt kontakt med begge kommuner for å få til en dialog om planleggingen på lang sikt av kulturvern- og museumsarbeidet i distriktet.

Kurs/konferanser: 25. - 28.09. NKKMs årsmøte i Fredrikstad deltok Randi Gjerde, Otto Frydenlund og Eivind Karsrud.

Samlingene: Det er skrevet en statusrapport og skaffet fram eksisterende registreringsresultater. Fra Etnologisk institutt har vi fått kopi av protokoll for Riddergården da det gjennom årene er blitt utført registreringer derfra. Registreringer er primært å betrakte som juridisk dokumentasjon av eiendomsrett. Som sådan er eksisterende materiale funnet tilfredsstillende om ikke fullgodt.

Ringerike Historielag:

Ringerike Historielag har 212 medlemmer, inkludert slekthistoriegruppa. Kontingenten har vært kr 40,-. Kr 100,- for familie og kr 400,- for livsvarig medlemskap.

Styret har i 1986/87 vært:

Aslaug Kvernberg - leder, Jens Fjeld - nestleder, Aslaug Drivenes - kasserer, Knut Rønniksen - sekretær, Ingrid Løbben - styremedlem.

Varamedlemmer: Jesper Hallingby, Ingebjørg Liljedahl, Otto Tangen, Tutta Schøyen, Arne Rusten.

Revisor: Agnes Engen.

Valgkomite: Astri Mørch og Anders Løchen Fogth.

Leder Aslaug Kvernberg og styremedlemmer Aslaug Drivenes og Knut Rønniksen ble gjenvalgt. Nesleder Jens Fjeld er flyttet, og i hans sted ble Peter Tandberg valgt til styremedlem for ett år. (Styret konstituerer seg selv.) Alle varamedlemmer er på valg hvert år, likeså valgkomite og revisor.

Det er holdt fem styremøter og en rekke andre tilstelninger, turer, etc.:

Etter årsmøtet 19/3-86 holdt Otto Tangen foredrag om Vinland - "I Bjarne Herjolvsons kjølvan" (konf. Helge Ingstads store verk 1986). Nitid granskning og solid viten preget foredraget. Brynjulf Eggen var behjelpelig med kartmaterialet.

I mai tok rusleturene til. 24. mai var det heldagstur til Lier med besøk på Husebygravhaugene, Sylling kirke, Gjellebekk skanse, marmorbruddene og Fred V's obelisk m.m. Perfekt guide hele dagen var Nils Johan Rønniksen. Hørtekkollen — "den gruelige Præcipice" måtte sløyfes pga. ufarbar veg, men Fosskollen — et vakker utsiktspunkt — ble et glimrende alternativ til en hyggelig rast.

27. mai og 3. juni var det rusleturer på henholdsvis Sydsiden, Nordsiden, gamle tufter av lokalhistorisk interesse. Byen endres nå fra måned til måned, og mye går tapt for alltid.

Uken etter, 10. juni, gikk ferden til Hole, til Hole kirke og svenskegraven på kirkegården (1716), Røyse rundt og til Fjeld gård. Med stor og festlig sammenkomst hos Åge Fjeld som hadde innbudt alle turdeltagerne (ca. 60 personer) på ekte ringeriksk grytepølse. En sommertur av de store i historielagets saga.

17. juni - tur til Vestre Ådal og Vikar kirke hvor Gunhild Hagen fortalte om den gamle kirken i skogen. De som våget bilene, kjørte til vegs ende ved Skalerud, mens Ramberget, som sto på programmet, måtte oppgis pga. at veien var ufarbar. Gunhild Hagen og mann hadde raust innbudt alle til kaffe — med mye attåt — og alle hygget seg storlig på forsommerens siste tur.

I august kunne en lenge planlagt "seter-tur" til Øyangen — Ringkoll-traktene gå av stabelen. Turen gikk til Østerdam, Nysetra, Bølgensetra ... Været vekslet mellom blidt

og surt og vått, men hos Annette Jørstad på "Gladbakk" var det både kaffevarme og forteller glede. Mye interessant fra skauen ble berettet der. "Gladbakk" er en av de eldste hyttene fra den gang hønefossingene begynte å få seg feriesteder på skauen.

I september gikk en ettermiddagstur til Steinhuset på Granavollen. Steinhuset er nå ferdig restaurert og meget severdig. Jevnaker Historielag ønsket velkommen til "Drengestua", den gamle bygningen på Jevnaker prestegård. Øystein Roen og hans kaffekokere tok imot, og Roen berettet om kjempearbeidet historielaget der hadde utført med den meget forfalne og kondemnerne bygningen som nå er blitt ideelle møtelokaler.

Årets siste rusletur gikk til Helgelandsmoen - den eldste av ekserserplassene på Ringerike. Oberst Reidar Aslaksrud viste rundt og fortalte fra moens mangeårige historie.

I oktober holdt historielaget sin tradisjonelle rømmegrøstfest på muséet, der ordet er fritt og mange har mangt å berette. Jevnaker historielags formann bidro bl.a. med innlegg om seteropplevelser i Nordmarka. Gamle prospektkort fra hele Ringerike og fra naboliktraktene ble vist med baloptikon på et møte i Melkebaren. Eikli skole v/ Rasmus Nesdal løste problemet med "lysbildeapparat" som muliggjør fremvisning av kort, fotos, etc.

Historielagets siste tilstelning i 1986 var førjuls møtet i Svenskestuen. *Gammeldags jul* er motto for dette arrangement; juletre med bare handlaget pynt, tradisjonsrik julekost, og kåseri om jul i gamle dager. Denne gang var det Gunhild Hagen som fortalte om sin barndoms jul i Vestre Ådal der tradisjonene holdt seg lenge. Bevertningen var ekte ringeriksk *julekål*, en kraftig kjøttsuppe med boller som var festmat 1. juledag. Kaffe og julekake hørte med... Det var en fin opplevelse å få klavermusikk av Johannes Skaar. Historielaget er ham stor takk skyldig, og takker også kommunen som besørgt sitt piano bragt ut til muséet på en kald og travel vinterdag.

Historielaget hadde i julemåneden arrangert en liten utstilling på Biblioteket av gjenstander som i gamle dager ble brukt til juleforberedelsene, til bakst, slakt osv. og som julepynt til høytiden.

Pga. iskald vinter ble første møte i 1987 lagt til 2. mars da sølvsmid Inger Lise Kolsrud kåserte om *søljer* og *bunadsølv* og viste lysbilder. Tre medlemmer av laget berettet om en arkeologisk ferd til York, Hebridene og Skottland. Vikingmuséet i York er en fantastisk opplevelse som ingen Englandsfarere bør gå glipp av, ble det presisert.

Historielaget har stått for en "foto-dag" på Ringerikes Museum der man gikk gjennom gamle bilder og fotoplater av glass. Dette er et arbeid laget vil fortsette om ønskelig, og mange har sagt seg villig til å medvirke. Historielaget har hyggelig og fruktbart samarbeid med Jevnaker Historielag.

Styret for slekthistoriegruppa har bestått av:

Brit Astri Sviund - leder, Johan Bratvold - nestleder, Jens E. Fjeld, Thorleif Solberg,

Gunnar Fagerås - varamedlem. Jens E. Fjeld har flyttet og Gunnar Fagerås rykket opp i hans sted.

Det har vært holdt 8 styremøter og 8 medlemsmøter. Oppslutningen om møtene har vært varierende med et gjennomsnitt på ca. 25. Spesielt har høstsesongen vært god med opp stil 40 frammøtte på en kveld.

Vi har hatt følgende foredragsholdere: Geirr I. Leistad om Norsk slekthistorisk forening, og som innleder på Sigurd Bonde-kvelden, Gunvor Melbye og Kåre Fleten om å holde slektsstevner, Per Seland om norsk navneskikk, Botolv Baklien om Sigurd Bonde, Ola Uggen om slekter i Soknedalen, fra styret har Johan Bratvold snakket om gotisk skrift og om leting etter slekt i USA, Gunnar Fagerås har vært leder for Sokna-kvelden, og Thorleif Solberg har snakket om Sigurd Bonde og om slekter i Soknedalen.

Under Kulturuka i Ringerike var gruppa aktiv på Ringerikes Museum en dag. Her sto medlemmene for salg av kaffe og kaker til de besøkende, mens andre orienterte om slektsgranskning. Resultatet ble fin PR for gruppa og en pen slant i kassa.

Gruppa har også hatt utstilling av bøker, fotografier og slektstavler på Ringerike Bibliotek. Etter forslag fra styret, holdt Ringerike Friundervisning et kurs i slektsgranskning på høsten 86. Lærer var Johan Bratvold fra styret. Gruppa har invitert til konkurranse om beste slekthistoriske skrift med emne fra Ringerike. Fristen er satt til 1. april 1987. Juryen består av Terje Gudbrandsson, Thorleif Solberg, Bjørn Knoph og Brit Astri Sviund. Det blir utdelt pengepremier. Gruppa har planer om å kjøpe inn et bærbart leseapparat for mikrofilm, maken til det som finnes på Ringerike Bibliotek. Dette skal medlemmene få låne med hjem, slik at man kan sitte i fred og ro hjemme og lese mikrofilmet arkivstoff.

Vi har fortsatt ikke fått til noe eget medlemsregister på grunn av at kontingenten går direkte til Historielaget. Vi håper imidlertid at vi skal få til en måte å merke innbetalingsslippene på slik at vi vet hvilke medlemmer som er "våre". Vi regner med at vi har ca. 60 medlemmer

Økonomien har vært bra når det gjelder den daglige drift av gruppa. Vi har fått støtte fra Ringerike Historielag hvor vi er ei undergruppe. Dessuten har vi fått penge støtte fra Hole Sparebank, Hønefoss Sparebank, Ringerikes Sparebank som vi også har fått en reklameavtale med, og fra Ringerike kommune i forbindelse med deltakelse i Kulturuka.

Når det gjelder mer langsiktige planer som fortsatt avskrift av tingbøkene, er det nedsett et utvalg som består av Otto Frydenlund, Otto Tangen og Thorleif Solberg. Dette utvalget skal se på finansieringsmulighetene for dette arbeidet og eventuelle andre prosjekter som bør settes i gang. Styret har også sett på muligheten av kopiering og salg av E. Bjørkes papirer. Gunnar Fagerås er leder for dette arbeidet.

AKSJESELSKAPET

FOLLUM

FABRIKKER

ERIK MOE HAUGEN
Blommeseter - Nordtroy
3500 HØNEFOSS, TEL. 067-35 454